

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ:
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ, ΚΙΝΗΤΡΑ, ΥΠΟΔΟΜΕΣ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»
(ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ: ΝΗΣΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ)**

ΝΗΣΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ: ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΥΣΟΥΛΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 4132

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Όταν φτάνει κανείς στο τέλος της «Ιθάκης» του, θα ήταν παράλειψη μεγάλη να μην ευχαριστήσει αυτούς που στάθηκαν πολύτιμοι βοηθοί στον αγώνα του για απόκτηση όλο και περισσότερης γνώσης, ιδιαίτερα όταν αυτό το ταξίδι αφορά γνώση που θα στηρίξει τη μετέπειτα επαγγελματική του σταδιοδρομία.

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας οφείλω να ευχαριστήσω καταρχάς τους γονείς μου, που με υποστήρηξαν και στάθηκαν “φύλακες άγγελoi” σ’ αυτή τη δύσκολη πορεία και προσανατόλισαν τη ζωή μου.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω θερμά όλους τους καθηγητές της σχολής των τουριστικών επιχειρήσεων, αλλά κυρίως τον καθηγητή και εισηγητή της παρούσας εργασίας κ. Χρήστο Σακελλάριο, ο οποίος ανέλαβε το βάρος της εποπτείας, την επιστημονική καθοδήγηση, τις καίριες παρατηρήσεις και συμβουλές, την αμέριστη συμπαράσταση σε κάθε είδους βοήθεια, όποτε χρειάστηκε.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω ορισμένους κατοίκους και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων στο νησί της Σαντορίνης, για τις πληροφορίες και την κατεύθυνση που μου έδωσαν, ώστε να μπορέσω να μελετήσω αποτελεσματικότερα την τουριστική κίνηση στο νησί.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ – ΔΟΜΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	
1. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	9
1.1 ΕΝΝΟΙΑ, ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	10
1.2 ΕΙΔΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	11
1.2.1 Συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός.....	13
1.2.2 Θρησκευτικός τουρισμός.....	14
1.2.3 Πολιτιστικός τουρισμός.....	14
1.2.4 Θεραπευτικός και ιαματικός τουρισμός.....	15
1.2.5 Αγροτουρισμός.....	15
1.2.6 Οικοτουρισμός – Οικολογικός τουρισμός.....	16
1.3 ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ	17
1.4 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	18
1.4.1 Παγκόσμια οικονομική κρίση (2007 – 2011).....	18
1.4.2 Εσωτερική κατάσταση ασφάλειας – Αναφορά στις πρόσφατες πολύνεκρες ταραχές σε χώρες της Βόρειας Αφρικής.....	21
1.4.3 Δημιουργία "intelligence cell" για εκμετάλλευση τουριστικών πληροφοριών.....	21
1.4.4 Στοχοθετημένη διαφήμιση.....	22
1.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΖΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	22
1.5.1 Οικονομία.....	22
1.5.2 Πολιτισμός.....	25
1.5.3 Περιβάλλον.....	26
1.8 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	29
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	31
Εισαγωγή	
2.1 ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	32
2.2 ΑΕΙΦΟΡΟΣ - ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	33
2.2.1 Ειδικό χωροταξικό πλαίσιο για τον τουρισμό.....	37

2.3 ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΑΕΙΦΟΡΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	39
2.3.1 Βασικές αρχές που διέπουν την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού.....	40
2.4 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	41
2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	41
2.6 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΠΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ).....	42
2.7 ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	43
2.8 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	44
3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	46
3.1 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	46
3.2 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ.....	46
3.3 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΧΩΡΗΡΗΚΟΤΗΤΑ – ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	48
3.3.1 Φάσεις Προσδιορισμού Φέρουσας Ικανότητας.....	50
3.4 Η ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΑ ΩΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	51
4. ΚΙΝΗΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	53
4.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	53
4.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	54
4.3 ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	56
4.4 ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ.....	57
5. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	59
5.1 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	60
5.2 ΟΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ	

ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	61
5.3 ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	63
5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	64
5.5 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ.....	65
6. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	67
6.1 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	69
6.2 ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	68
6.3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	69
6.4 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	71
6.5 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ 2010.....	73

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΗΜΟΥ ΘΗΡΑΣ (ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ).....75

Εισαγωγή

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ.....	76
1.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ – ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΜΕ ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟ.....	77
1.2 ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ.....	79
1.3 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ.....	79
2. ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΗΜΕΡΑ.....	80
3. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	80
5. ΤΟΠΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.....	81
5.1 Σπίτια.....	81

5.2 Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Σαντορίνης.....	82
5.3 Βιομηχανική αρχιτεκτονική.....	83
6. ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ.....	83
6.1 Το αεροδρόμιο της Σαντορίνης.....	83
6.2 Το λιμάνι της Σαντορίνης.....	83
7. Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ.....	84
7.1 Ο γεωτουρισμός στην Σαντορίνη.....	85
7.2 Συνεδριακός Τουρισμός στη Σαντορίνη.....	86
7.3 Αθλητικός τουρισμός.....	86
7.4 Θρησκευτικός Τουρισμός στη Σαντορίνη.....	87
7.5 Οι γάμοι στη Σαντορίνη: δημοφιλής προορισμός (destination weddings).....	87
8. ΓΕΝΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	88
9. ΓΕΝΙΚΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	91
9.1 Εποχιακός πληθυσμός.....	91
9.2 Προβλήματα δόμησης.....	91
9.3 Οχλήσεις: ηχορρύπανση, κυκλοφορία αυτοκινήτων, στάθμευση, κατασκευές σε ακτές κ.λπ.....	92
10. SWOT ANALYSIS.....	93
10.1 Δυνάμεις (Strengths).....	95
10.2 Αδυναμίες (Weaknesses).....	97
10.3 Ευκαιρίες (Opportunities).....	100
10.4 Απειλές (Threats).....	102

11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....104

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ.....107

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ.....111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν πόνημα επιδιώκει, μέσα από μια **σφαιρική προσέγγιση του φαινομένου του τουρισμού, λαμβάνοντας υπόψη και την αλληλεπίδραση που ασκεί με άλλους συναφείς τομείς της εθνικής οικονομίας, καθώς και με αυτούς του κοινωνικού, του πολιτισμικού αλλά και του περιβαλλοντικού γίνεσθαι**, να προτείνει τρόπους δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών για μια δομημένη, αιεφόρο και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, εξάγοντας παράλληλα χρήσιμα συμπεράσματα. Τα αντικείμενα και τα ζητήματα που τέθηκαν προς έρευνα, με άξονα και στόχο πάντοτε την αιεφόρο και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη μιας μικρής ή ευρύτερης περιοχής, ήταν κατά κύριο λόγο τα εξής:

α) Ποιες κατά βάση προϋποθέσεις θα έπρεπε να έχει ή να θέσει μια περιοχή ώστε να αναπτυχθεί τουριστικά.

β) Τι είδους και φύσεως κίνητρα θα βοηθούσαν στην αιεφόρο και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, υπογραμμίζοντας την αδήριτη ανάγκη τόσο οι ακολουθούμενες εθνικές όσο και οι ευρωπαϊκές πολιτικές στον τομέα αυτό να στοχεύουν στην προσφορά αιεφόρου τουριστικού προϊόντος.

γ) Ποιες είναι οι απαραίτητες υποδομές που θα πρέπει να έχει μια περιοχή κατά το στάδιο αναζήτησης επισκεπτών, προβάλλοντας ταυτόχρονα και ορισμένες αρνητικές επιπτώσεις (π.χ. στο περιβάλλον).

δ) Ποιες είναι οι προοπτικές για την περαιτέρω ανάπτυξη μιας περιοχής γενικά αλλά και ειδικότερα στους δύσκολους καιρούς της τρέχουσας πολιτικο-οικονομικής συγκυρίας.

Για την καλύτερη επιχειρηματολογία στην προσέγγιση του θέματος της εργασίας αυτής επιχειρήθηκε η όσο το δυνατόν προσεκτικότερη προσέγγιση μιας δημοφιλούς τουριστικής περιοχής, της νήσου Σαντορίνης.

Η Σαντορίνη είναι μοναδικός προορισμός και από τα ομορφότερα νησιά στον κόσμο. Δικαίως χαρακτηρίζεται από πολλούς σαν το «διαμάντι του Αιγαίου». Η γεωλογική ιδιαιτερότητά της είναι καταρχάς αναμφισβήτητη και προκαλεί δέος, καθιστώντας την επί δεκαετίες από τους πιο αγαπημένους προορισμούς τόσο του εγχώριου όσο και του εξωτερικού τουρισμού. Πέρα απ' αυτό, η πλούσια ιστορία της (ενταγμένη, όπως είναι φυσικό, στον πλούτο τόσο της κυκλαδικής όσο και της ελληνικής παράδοσης και ιστορίας) και η πολιτισμική και λαογραφική κληρονομιά της ελκύουν εκατοντάδες χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο από όλο σχεδόν τον κόσμο.

Κατόπιν αυτών και εντυπωσιασμένος ήδη εδώ και χρόνια από την πρώτη μου επίσκεψη εκεί, με αποτέλεσμα να αποτελεί και για μένα όλα αυτά τα χρόνια τον αγαπημένο μου θερινό (και όχι μόνο) προορισμό, τόσο για αναψυχή όσο και για εργασιακή απασχόληση, η σκέψη μου εστιάστηκε αυθόρμητα στο συγκεκριμένο νησί αμέσως με την ανάθεση της εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας.

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

1. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Εισαγωγή

«Ο άνθρωπος ταξιδεύει από την αρχαιότητα. Το ταξίδι για την εμπορία, για τον εμπλουτισμό των γνώσεων, για την πολιτισμική επικοινωνία και για την αναψυχή δεν είναι επινόηση της σύγχρονης εποχής»¹. Η τεχνολογική εξέλιξη που σημειώθηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επηρέασε θετικά την τουριστική ανάπτυξη. Ιδιαίτερα οι εξελίξεις στα μέσα μεταφοράς (σιδηρόδρομος, αεροσκάφος, πλοίο) μείωσαν το χρόνο και την απόσταση και κατέστησαν δυνατή την πρόσβαση σε απομακρυσμένα σημεία του πλανήτη. Επίσης κατέστησαν τον τουρισμό μαζικό και διεθνή. Η ανάπτυξη και διάδοση των συστημάτων τηλεπικοινωνίας διευκόλυνε τη διεθνοποίηση του τουρισμού.

Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου στις ανεπτυγμένες χώρες και η γενικότερη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ήταν επακόλουθα των συνεχών διεκδικήσεων των εργαζομένων, με αποτέλεσμα την έλευση σπουδαίων αλλαγών στις εργασιακές σχέσεις. Μετά τη νομική κατοχύρωση των διακοπών, ο ελεύθερος χρόνος θεσμοθετήθηκε και επίσημα πλέον και αναγνωρίστηκε ως ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου και το οποίο προστατεύεται σήμερα κατά γενική παραδοχή τόσο στο Σύνταγμα της Ελλάδας μέσα από ένα συνδυασμό διατάξεων², καθώς και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.)³, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και άρχισε να ισχύει στην Ελλάδα από τις 3 Σεπτεμβρίου 1953 (με διακοπές στην εφαρμογή της κατά την περίοδο της δικτατορίας) μαζί με τα 14 πρωτόκολλα που την συνοδεύουν, το τελευταίο των οποίων επικυρώθηκε από την ελληνική Βουλή με το Ν. 3344/2005. Εν ολίγοις, το δικαίωμα της ύπαρξης και αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, το δικαίωμα για διακοπές από την εργασία, είτε με τη μορφή της παραμονής και ξεκούρασης στο άσυλο της κατοικίας είτε με τη μορφή των ταξιδιών αναψυχής, αναγνωρίζεται ως φυσική συνέπεια του δικαιώματος για εργασία.

Κατόπιν αυτών, τα κράτη αντιλήφθηκαν τη μεγάλη σημασία που έχει ο τουρισμός για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των λαών⁴.

Στα μεγάλα αστικά κέντρα ο άνθρωπος δέχεται κοινωνικές και ψυχολογικές πιέσεις και επιβαρύνσεις λόγω της αστικοποίησης, της ηχορύπανσης, της ρύπανσης του περιβάλλοντος, της εγκληματικότητας και γενικά λόγω των γενικότερων αρνητικών συνεπειών της βιομηχανικής ανάπτυξης. Ο κάτοικος των σύγχρονων πόλεων ζει σε ένα διαρκώς υποβαθμισμένο ποιοτικά περιβάλλον και αναζητά διέξοδο στα ταξίδια αναψυχής.

¹ Μυλωνόπουλος, 2000.

² Γενική διατύπωση άρθρου 2 παρ. 1 «1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας», αλλά και από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 4 έως και 25 (υπό το γενικό τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα») και συγκεκριμένα αυτών που αφορούν την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του κάθε ανθρώπου (άρθρο 5 παρ. 1), το απαραβίαστο της προσωπικής ελευθερίας για οποιοδήποτε λόγο (άρθρο 5 παρ. 3), το δικαίωμα στην εργασία αλλά ταυτόχρονα και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν (άρθρο 22).

³ Άρθρα 2 έως και 18 (υπό το γενικό τίτλο «Δικαιώματα και Ελευθερίες»).

⁴ Η σημασία αυτή αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, στη Διακήρυξη της Μανίλας για το Διεθνή Τουρισμό, η οποία υπογράφηκε από 112 κράτη στις 10 Οκτωβρίου 1980.

1.1 ΕΝΝΟΙΑ, ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Πολλές είναι οι προσπάθειες που έχουν γίνει για να δοθεί ένας ακριβής ορισμός του όρου «Τουρισμός». Από τα κύρια **χαρακτηριστικά** του, πέντε μπορούν να εξακριβωθούν εννοιολογικά και συγκεκριμένα τα εξής:

- α) Ο τουρισμός **είναι αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων** σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και **η διαμονή τους σε αυτούς επί τουλάχιστον ένα 24ωρο** με σκοπό την ικανοποίηση των ψυχαγωγικών τους αναγκών.
- β) Οι διάφορες μορφές του τουρισμού περιλαμβάνουν λοιπόν απαραίτητα δύο βασικά στοιχεία: Το **ταξίδι στον τουριστικό προορισμό** και τη **διαμονή σε αυτόν**, συμπεριλαμβανομένης της **διατροφής**.
- γ) Το ταξίδι και η διαμονή **λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου της μόνιμης διαμονής** των ανθρώπων που αποφασίζουν να μετακινηθούν για τουριστικούς λόγους.
- δ) Η μετακίνηση ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς **είναι προσωρινού και βραχυχρόνιου χαρακτήρα**, που σημαίνει ότι πρόθεσή τους είναι να επιστρέψουν στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους μέσα σε λίγες μέρες, εβδομάδες ή μήνες.
- ε) Οι άνθρωποι επισκέπτονται τουριστικούς προορισμούς για τουριστικούς λόγους, δηλαδή για λόγους άλλους από εκείνους που επιβάλλουν τη μόνιμη διαμονή τους ή την επαγγελματική απασχόλησή τους.

Το **1941 οι καθηγητές Hunziker και Krapf** του Πανεπιστημίου της Βέρνης υποστήριξαν την άποψη πως ο τουρισμός πρέπει να οριστεί σαν το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε έναν προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν μη μόνιμων κατοίκων του.

Το **1937 η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της Κοινωνίας των Εθνών** σύστησε στις χώρες - μέλη της να υιοθετήσουν έναν ορισμό που χαρακτήριζε τον τουρίστα σαν ένα άτομο που ταξιδεύει για ένα χρονικό διάστημα 24 ωρών ή περισσότερο σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει μόνιμα.

Δυόμισι δεκαετίες αργότερα, συγκεκριμένα **το 1963, η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για Διεθνή Ταξίδια και Τουρισμό**, που πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη, συμφώνησε **ο όρος επισκέπτης να περιγράφει κάθε άτομο που επισκέπτεται μία χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει μόνιμα, για οποιοδήποτε λόγο εκτός από εκείνο της άσκησης ενός επαγγέλματος για το οποίο να αμείβεται με χρηματικούς πόρους της χώρας την οποία επισκέπτεται**. Ο ορισμός αυτό καλύπτει δύο κατηγορίες επισκεπτών:

- α) Τους **τουρίστες**, δηλαδή άτομα που επισκέπτονται μια χώρα και διαμένουν σε αυτήν τουλάχιστον επί ένα 24ωρο, και των οποίων οι λόγοι επίσκεψης είναι τις περισσότερες φορές αναψυχή, επαγγελματικοί, υγείας, σπουδών, συμμετοχής σε αποστολή ή σύσκεψη ή συνέδριο, επίσκεψης φίλων ή συγγενών, θρησκευτικών και άθλησης.
- β) τους **εκδρομείς**, δηλαδή άτομα που επισκέπτονται μια χώρα και διαμένουν σε αυτή λιγότερο από ένα 24ωρο. Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι επιβάτες κρουαζιερόπλοιων, οι επισκέπτες που έρχονται και φεύγουν την ίδια ημέρα χωρίς να διανυκτερεύσουν, καθώς επίσης και τα πληρώματα πλοίων, αεροπλάνων κλπ.

Αναφερόμενοι τώρα στη σημασία του τουρισμού, ως κοινωνικό φαινόμενο, τα **οφέλη** που προκύπτουν από τον τουρισμό, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, είναι, κυρίως, οι **νέες θέσεις εργασίας** στη συνολική οικονομία κατά τα παρακάτω:

- Αυξάνοντας άμεσα την απασχόληση στις επιχειρήσεις που προσφέρουν καταναλωτικές υπηρεσίες τουρισμού (αεροπορικές εταιρίες, ξενοδοχεία, κ.λπ.).
- Αυξάνοντας έμμεσα την απασχόληση στους κλάδους που στηρίζουν ή προμηθεύουν τους παραπάνω κλάδους, όπως είναι η γεωργία, η μεταποίηση, οι επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, κ.ά.
- Αυξάνοντας, τέλος, έμμεσα την απασχόληση στο δημόσιο τομέα στους τομείς που προσφέρουν

τουριστικές υπηρεσίες.

Η τουριστική ανάπτυξη, κυρίως των νησιωτικών και παραθαλάσσιων περιοχών της χώρας, αποτελεί **σημαντική πηγή οικονομικής ανάπτυξης, συμβάλλει στη συγκράτηση του πληθυσμού**, αλλά και στη **δραστηριοποίηση παραγωγικών μονάδων που δρουν συμπληρωματικά με τον τουρισμό** και γενικότερα στην ενδογενή περιφερειακή ανάπτυξη.

Τα **θετικά του Ελληνικού τουρισμού** συνίστανται στα εξής:

- α) Η χώρα μας αποτελεί σημαντικό τουριστικό προορισμό παγκοσμίως (17η χώρα σε αφίξεις, 27η σε εισπράξεις βάσει των στοιχείων του έτους 2000, τα οποία δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά έως σήμερα (2011),
- β) το προϊόν που προσφέρει συνίσταται σε μεγάλο βαθμό στην ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά της χώρας μας,
- γ) οι φυσικοί της πόροι χαρακτηρίζονται από πλούτο και ποικιλομορφία,
- δ) υπάρχει ευρύτατη παραγωγή προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα στο πλαίσιο των τελευταίων τάσεων διατροφής και
- ε) έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια σημαντικές επιχειρήσεις όλων των κλάδων για προσέλκυση ειδικού τουρισμού, με ταυτόχρονη αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό υπαρχουσών μονάδων.

Είναι σκόπιμο να μην παραλείψουμε και τα σοβαρά **αρνητικά στοιχεία που παρατηρούνται στον ελληνικό τουρισμό**, πολλές φορές σε σημείο να αποτελούν αληθινή τροχοπέδη για την παραπέρα ανάπτυξη και βιωσιμότητά του. Συγκεκριμένα: α) ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές, εξοπλισμό και συναφείς υπηρεσίες,

- β) αδυναμίες οργάνωσης και λειτουργίας επιμέρους τουριστικών κλάδων που οδηγούν σε χαμηλής ποιότητας τουριστικό προϊόν,
- γ) αδικαιολόγητος και άκρως συντηρητικός σκεπτικισμός σχετικά με διεύρυνση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος σε νέες κατηγορίες και νέες αγορές,
- δ) χαμηλή ημερήσια δαπάνη και μικρή διάρκεια παραμονής εισερχόμενου τουρισμού, ε) χαμηλή ανταγωνιστικότητα τουριστικού προϊόντος,
- στ) εξάρτηση από μεγάλα πρακτορεία διεθνούς τουρισμού,
- ζ) εμφανής έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, τόσο σε αριθμό όσο και σε σύνθεση,
- η) άνιση ανάπτυξη μεταξύ των διαφόρων περιφερειών της χώρας,
- θ) κόπωση των τουριστών από τα κλασικά και αενάως προσφερόμενα προϊόντα του μαζικού τουρισμού αλλά και από τους παραδοσιακούς χώρους υποδοχής και
- ι) αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σε θέματα ποιότητας του περιβάλλοντος, τομέας στον οποίο η χώρα μας, τόσο λόγω έλλειψης επαρκούς σχετικής νομοθεσίας και ολοκληρωμένων υποδομών όσο και – το κυριότερο – απουσίας συνείδησης και σχετικής νοοτροπίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι επισκέπτες αποφεύγουν περιοχές με προβλήματα ρύπανσης καθώς και περιοχές υπέρ-εμπορευματοποιημένες, αιτώντας περισσότερες αυθεντικές εμπειρίες.

1.2 ΕΙΔΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ- ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Ο τουριστικός κλάδος αποτελεί αναμφισβήτητα έναν από τους μεγαλύτερους οικονομικούς κλάδους στον κόσμο. Όπως όμως είναι γνωστό, ο συμβατικός μαζικός τουρισμός, αναπτυσσόμενος άναρχα, προκαλεί έντονες πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον, σπαταλά τους φυσικούς πόρους, αλλοιώνει το δομημένο περιβάλλον και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών, ενώ ένα άλλο χαρακτηριστικό του είναι η άνιση περιφερειακή κατανομή των κερδών μεταξύ των διαφόρων περιοχών.

Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση των πολιτών στα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργεί ο μαζικός τουρισμός, οδήγησε στην ανάγκη για ανάπτυξη νέων, ήπιων μορφών τουρισμού, που συμβάλλουν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς, ενώ παράλληλα ενισχύουν το εισόδημα των κατοίκων στις περιοχές-προορισμούς.

Οι εναλλακτικές αυτές μορφές τουρισμού συνθέτουν ένα νέο πρότυπο αιφορικής τουριστικής ανάπτυξης, οι σημαντικότερες μορφές του οποίου γενικά είναι ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο φυσιολατρικός και περιπατητικός τουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας κ.λπ. Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι συχνά γίνεται δυσδιάκριτος ο διαχωρισμός των εναλλακτικών μορφών τουρισμού τόσο με τον μαζικό τουρισμό, όσο και μεταξύ τους.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαφέρουν από τον μαζικό τουρισμό όταν:

α) είναι μικρής, ελεγχόμενης και ρυθμιζόμενης κλίμακας,

β) ενισχύουν οικονομικά και κοινωνικά τις τοπικές κοινωνίες,

γ) ελαχιστοποιούν τις αρνητικές επιδράσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον

δ) έχουν ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική βάση και

ε) στηρίζονται σε βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης

Προκειμένου η ανάλωση φυσικών πόρων, που απαιτεί η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, να είναι αποκαταστάσιμη, η ανάπτυξη αυτή πρέπει να είναι ήπια, δηλαδή να εντάσσεται στη λογική της αιφορίας. Γι' αυτό, η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού πρέπει να είναι σχεδιασμένη κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται ο βιώσιμος χαρακτήρας της και να διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, έτσι ώστε να είναι προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ιδιαίτερες δραστηριότητες της κάθε περιοχής.

Αποτελεί πια κοινή παραδοχή ότι ο τουρισμός «ήλιου και θάλασσας», ως μοντέλου ανάπτυξης, είναι ξεπερασμένος και μη βιώσιμος. Οι λόγοι που συντελούν στο ξεπέρασμά του είναι, μεταξύ άλλων, και οι εξής:

•Ο μεγαλύτερος ανταγωνισμός από φθηνότερους προορισμούς (Τουρκία, Κροατία κλπ.), δηλαδή από περιοχές που βρίσκονται ακόμα σε χαμηλότερη από τη δική μας οικονομική ανάπτυξη⁵.

•Η καταστροφή του περιβάλλοντος και η εκτεταμένη αστικοποίηση.

•Οι κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές, που γεννούν την ανάγκη για νέα τουριστικά προϊόντα.

•Οι αδύνατες και μάλλον δύσκαμπτες τοπικές οικονομίες, εξαιτίας της τουριστικής «μονοκαλλιέργειας».

⁵ Σημειώνουμε εδώ το συγκυριακό, ελπίζουμε, φαινόμενο της βαθιάς ελληνικής κρίσης της τρέχουσας περιόδου (2008 - 2011) η οποία συντελείται ταυτόχρονα με την αλματώδη οικονομική ανάπτυξη της γείτονος Τουρκίας. Οι υπόνοιες των δύο ηγεσιών τον τελευταίο χρόνο για συνεργασία των δύο χωρών στο επίπεδο του τουρισμού, μόνο προς τη σωστή κατεύθυνση μπορούν να λειτουργήσουν, αρκεί να λάβουν πλέον μια πιο συγκεκριμένη, θεσμοθετημένη, μορφή.

•Η περιορισμένη εποχικότητα και η πτώση του μέσου όρου των χρημάτων που δαπανούν οι τουρίστες.

•Η δημιουργία θέσεων εργασίας που απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά σε άτομα με χαμηλή εκπαίδευση.

Αναμφισβήτητα ο τουρισμός συμβάλλει καθοριστικά στην ταχύρυθμη οικονομική ανάπτυξη και στη δραστική μείωση της ανεργίας στη χώρα μας. Δεν είναι τυχαίο ότι **συνεισφέρει περίπου το 18% του ΑΕΠ**, αν ληφθούν υπόψη και οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις του στο σύνολο της οικονομίας. Το σύνολο των εσόδων της χώρας μας από τον τουρισμό είναι μεγαλύτερο από το σύνολο της αξίας των εξαγωγών μας, τόσο προϊόντων όσο και υπηρεσιών, και **καλύπτει περίπου το 40% του ελλείμματος του ισοζυγίου των εξωτερικών μας πληρωμών**. Στον ελληνικό τουρισμό απασχολούνται άμεσα και έμμεσα περίπου 800.000 εργαζόμενοι, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων δραστηριοποιείται στην περιφέρεια και σε μικρού ή μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις.

Ωστόσο, για να μπορέσει ο τουρισμός να αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη δυναμική και να βοηθήσει ακόμη περισσότερο στην οικονομία της χώρας θα πρέπει εκτός από τον παραδοσιακό τουρισμό να αναπτύξει και άλλες μορφές όπως συνεδριακό τουρισμό, αθλητικό τουρισμό κ.α. που αποτελούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού:

1. Συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός
2. Θρησκευτικός τουρισμός
3. Πολιτιστικός τουρισμός
4. Θεραπευτικός – Ιαματικός τουρισμός
5. Αγροτουρισμός
6. Οικοτουρισμός – Οικολογικός τουρισμός

1.2.1 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η μορφή αυτή περιλαμβάνει την οργάνωση συνεδρίων και διεθνών εκθέσεων σε περιοχές που προσφέρουν και άλλες δυνατότητες. Δυστυχώς για τη χώρα μας, ενώ οι δυνατότητες που διαθέτει για την ανάπτυξη του τουρισμού αυτού είναι πολύ μεγάλες, βρίσκεται στην τελευταία θέση στη διεθνή συνεδριακή «πίτα» από την άποψη του αριθμού συνεδρίων που φιλοξενεί ετήσια. Η μέχρι σήμερα πείρα δείχνει ότι όσες ελληνικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις επένδυσαν σε μεγάλα και σύγχρονα συνεδριακά κέντρα διαπίστωσαν ότι ο τζίρος των συνεδριακών πελατών τους ήταν διπλάσιος από αυτόν των άλλων πελατών τους και ότι, παρά τη διεθνή ύφεση, η ζήτηση για συνεδριακό τουρισμό αυξάνεται σε αντίθεση με το γενικό τουρισμό που μειώνεται.

Για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού απαιτείται η λήψη μιας σειράς μέτρων τα οποία σχετίζονται τόσο με την υποδομή όσο και με την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για τους οργανωτές συνεδρίων και εκθέσεων καθώς πολλά μη ειδικευμένα άτομα οργανώνουν σήμερα συνέδρια με αποτέλεσμα να δυσφημίζεται η Ελλάδα στο εξωτερικό. Όσον αφορά την υποδομή την τελευταία περίοδο υπάρχει μια έντονη κινητικότητα εκ μέρους της πολιτείας για να καλυφθούν οι ελλείψεις και παραλείψεις των προηγούμενων χρόνων.

Το είδος αυτό του τουρισμού μπορεί να συνδυαστεί με αθλητικά γεγονότα, προπονήσεις ή και ατομικό αθλητισμό π.χ. ιστιοπλοΐα, ποδηλασία, ιατρικά ή άλλης φύσης επιστημονικά συνέδρια κ.α. Στην Ελλάδα η μορφή αυτή τουρισμού έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης. Δεν μπορούμε, ωστόσο, να μην

αναφερθούμε στο σημείο αυτό στην πλειάδα των αθλητικών εγκαταστάσεων που προέκυψαν για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, οι οποίες, με τις σωστές πολιτικές, θα μπορούσαν να έχουν αξιοποιηθεί στο πλαίσιο του αθλητικού τουρισμού καθώς, επωφελούμενοι και από το καλό κλίμα, ξένοι αθλητές και αθλητικά σωματεία θα μπορούσαν να προετοιμάζονται για μεγάλα αθλητικά γεγονότα στη χώρα μας. Όπως όμως όλοι έχουμε διαπιστώσει τόσα χρόνια μετά το μεγάλο αυτό γεγονός, η πολιτική βούληση (και ίσως και ικανότητα) εξέλιπε, η Αθήνα μαραζώνει τουριστικά χρόνο με το χρόνο, σημαντικές ξενοδοχειακές μονάδες έβαλαν ήδη λουκέτο και ακολουθούν κι άλλες και, φυσικά, το πρότυπο της Βαρκελώνης, η οποία αποτελεί σταθερά κορυφαίο τουριστικό περιορισμό μετά τη διοργάνωση από την πόλη αυτή των Ολυμπιακών Αγώνων του 1992, εγκαταλείφθηκε οριστικά, με τις διάφορες εγγενείς αγκυλώσεις που διέπουν τη δημόσια διοίκησή μας να κάνουν για μια ακόμη φορά ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία τους.

1.2.2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Περιλαμβάνει εκκλησίες, μοναστήρια, πανηγύρεις κλπ, και που στη χώρα μας βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Η Ελλάδα είναι ίσως μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, χτισμένα από το 10ο αιώνα συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο. Ο ορθόδοξος μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά του τόπου μας θαυμάσια μνημεία, προσαρμοσμένα απόλυτα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο.

Σημαντικότεροι προορισμοί είναι:

- Παναγία της Τήνου
- Άγιο Όρος (Κρήτη)
- Μοναστήρια και μονές του Ολύμπου
- Παναγία Εκατονταπυλιανή (Πάρος)

1.2.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αφορά την επίσκεψη για πολιτιστικά γεγονότα ή για μνημεία. Η Ελλάδα έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η **παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της χώρας μας**. Χρειάζονται όμως ακόμα πολλά να γίνουν για τη βελτίωση των συνθηκών, όπως η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων μιας περιοχής, η επαρκής και αποτελεσματική συγκοινωνιακή σύνδεση μεταξύ τους, ακόμα και ο συνδυασμός ενιαίων ξεναγήσεων και των ωρών λειτουργίας τους.

Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αναδεικνύονται στους 653 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, τα 8000 περίπου διατηρητέα κτίρια, καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία. Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες κ.λπ. Τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψής τους.

Επιπλέον σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο είναι διάσπαρτες οι οχυρώσεις θέσεων και οικισμών με φυλάκια, πύργους ή τείχη με επάλξεις και πύργους. Χτισμένα από τους Βυζαντινούς, συχνά επάνω σε

θέσεις οχυρωμένες από τους αρχαίους χρόνους, δέχτηκαν αργότερα προσθήκες και επεκτάσεις από Φράγκους, Ενετούς ή Γενουάτες και από τους Οθωμανούς. Τα κάστρα του ελληνικού χώρου σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση του τόπου μας και αποτυπώνουν τη διαδοχή ιστορικών εποχών, οικοδομικών τεχνικών και πολιτιστικών προτύπων.

1.2.4 ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ – ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η φύση, εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, χάρισε στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός).

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Σαντορίνης, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

Η **υδροθεραπεία** είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες, και διακρίνεται σε δύο είδη:

- την **εσωτερική**, η οποία περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία (πόση ιαματικών νερών), εισπνοθεραπεία (εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών) και τις πλύσεις (στοματικές, ρινικές, γυναικολογικές)
- την **εξωτερική**, η οποία περιλαμβάνει τα λουτρά, τις καταιωνίσεις (για ορισμένο χρόνο το σώμα δέχεται το θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με ψηλή ή χαμηλή πίεση) τις υδρομαλάξεις (το σώμα δέχεται την πίεση του νερού), την υδροκινησιοθεραπεία (συνδυασμός λουτροθεραπείας και κινησιοθεραπείας, όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό) και την πηλοθεραπεία (εφαρμογή πηλού, που έχει «ωριμάσει», σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις).

1.2.5 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νοιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης.

Παράλληλα, κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Πολλές επιχειρήσεις σ' όλη τη χώρα, προσφέρουν τη δυνατότητα να απολαύσει κανείς τα μοναδικά πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου μέσω ειδικών προγραμμάτων αγροτουρισμού. Οι επιχειρήσεις αυτές κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- πρατήρια / εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων
- αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής
- τουριστικά γραφεία, που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση ή την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος
- αγροκτήματα
- επιχειρήσεις παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων
- εργαστήρια λαϊκής τέχνης

1.2.6 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι ο τουρισμός που συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την **ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και της ιστορίας μιας περιοχής**. Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς, παρά τη μικρή της έκταση, παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες δαντελωτές ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα προικίζουν την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα της χώρας, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρες του οικολογικού-εναλλακτικού τουρισμού.

Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης περιηγητής έχει την ευκαιρία:

- να περιπλανηθεί στα αισθητικά δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς και σε λίμνες
- να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες
- να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και τους υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, «δέλτα» ποταμών, λίμνες, έλη, αλίπεδα κ.α.)
- να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο
- να επισκεφθεί τα μοναδικά θαλάσσια πάρκα της Αλοννήσου και της Ζακύνθου, όπου βρίσκουν, αντίστοιχα, καταφύγιο δύο προστατευόμενα είδη, η μεσογειακή φώκια μονάχους-μονάχους και η θαλάσσια χελώνα καρέτα-καρέτα.
- να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme σπορ (κανόε-καγιάκ, rafting, monoraft, hydrospeed, canyoning, ποδήλατο βουνού κ.α.), που τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα
- τέλος, να διαμείνει σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτισμική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής.

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Πληροφορίες για το πώς μπορεί κανείς να επισκεφθεί προστατευόμενες περιοχές και να συμμετέχετε σε ειδικά προγράμματα, παρέχουν τα διάφορα τοπικά κέντρα πληροφόρησης, η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικευμένα γραφεία.

1.3 ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ο μαζικός τουρισμός παραμένει ο κυρίαρχος τύπος, αλλά και άλλοι τύποι τουρισμού που αφορούν τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την υγεία, τη θρησκεία, την εκπαίδευση, κ.λπ. έχουν εμφανιστεί και αναπτύσσονται με το χρόνο, όπως περιγράφηκε προηγουμένως. Αυτές οι μορφές τουρισμού απεικονίζουν μεταξύ των άλλων προτιμήσεις για την περιβαλλοντική ποιότητα και για μια πιο ενεργό και συμμετοχική μορφή αναψυχής. Διακοπές κοντά στη φύση για εξερεύνηση και άσκηση κερδίζουν με το χρόνο έναντι του παραδοσιακού τουριστικού μοντέλου «ήλιος και θάλασσα».

Σήμερα ένα σημαντικό μέρος - περίπου 60% - των τουριστικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο Ευρώπης εξαρτώνται από το φυσικό περιβάλλον, ενώ περίπου το 40% των τουριστικών δραστηριοτήτων βασίζονται στα αστικά ή πολιτιστικά στοιχεία.

Οι τουριστικοί προορισμοί διαμορφώνουν τ' ανταγωνιστικά πλεονεκτήματά τους φτιάχνοντας συστηματικά την αλυσίδα με τις επιμέρους δραστηριότητες του τουριστικού προϊόντος. Η προσφορά της ποιότητας και της υψηλότερης αξίας στις υπηρεσίες, παρέχει τη δυνατότητα σε έναν προορισμό ν' αυξήσει τις τιμές και να αναμένει καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα. Τα τουριστικά προϊόντα σήμερα έχουν μεγαλύτερη εξάρτηση από την περιβαλλοντική ποιότητα. Αντίθετα η υποβάθμιση της περιβαλλοντικής ποιότητας από την υπερ-συσσώρευση των τουριστικών δραστηριοτήτων σε μια περιοχή, φέρνει τα αντίθετα οικονομικά αποτελέσματα.

Ένα από τα πιο διαδεδομένα προβλήματα του τουρισμού αναψυχής στην Μεσόγειο είναι η συγκέντρωσή του σε συγκεκριμένες, περιορισμένες εποχές του έτους, γεγονός που συνδέεται τόσο με το κλίμα όσο και με τις πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της καθημερινής ζωής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον εποχικό κορεσμό των υποδομών, των τουριστικών εγκαταστάσεων και της φέρουσας ικανότητας των προορισμών που οδηγεί σε μείωση της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητάς τους. Μερικοί προορισμοί σε παράκτιες ζώνες και νησιά στο νότιο μέρος της Ευρώπης, έχουν υποστεί τις αρνητικές συνέπειες μιας τουριστικής ανάπτυξης που υπερέβαινε τη φέρουσα ικανότητά τους.

Η υψηλή συγκέντρωση των τουριστικών δραστηριοτήτων σε στενές παραθαλάσσιες περιοχές αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού και μεσογειακού τουρισμού. Στην ευρωπαϊκή Μεσόγειο, που θεωρείται ως η μεγαλύτερη τουριστική περιοχή στον κόσμο, η τουριστική ανάπτυξη συγκεντρώνεται στις ήδη πυκνά εποίκημένες ακτές. **Στην Ελλάδα σχεδόν το 90% των δραστηριοτήτων του τουρισμού και της αναψυχής βρίσκονται μπροστά στις ακτές και στα μικρά νησιά.** Η ελληνική γαλάζια, ζεστή και καθαρή θάλασσα, οι ήπιες κλιματικές συνθήκες με την ηλιοφάνεια, προσέλκυσαν ένα μεγάλο τουριστικό ρεύμα στις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές, πράγμα που προσανατόλισε μονοδιάστατα την ανάπτυξή τους. Αυτό το ρεύμα και η παράκτια συγκέντρωση, με το χρόνο μετατράπηκε σε παράκτια εξάπλωση, σε **ανεξέλεγκτη οικιστική ανάπτυξη.** Έτσι σε μια σχετικά σύντομη χρονική περίοδο, η χωρίς έλεγχο ανάπτυξη του τουρισμού στις παράκτιες ζώνες, δημιούργησε πολλά προβλήματα και αδιέξοδα.

Ο τουρισμός είναι η δραστηριότητα που αλλάζει βαθμιαία τη λειτουργία της φύσης, όπως και της τοπικής κοινωνίας. Αλλάζει τις χρήσεις γης και μετατρέπει τα τοπία. Είναι ο μεγάλος καταναλωτής των φυσικών πόρων και παραγωγός σημαντικού φορτίου αποβλήτων, που υπερβαίνει συχνά την ικανότητα των οικοσυστημάτων. Είναι η δραστηριότητα που τείνει να καταναλώσει τις καλύτερες, τις ελκυστικότερες και πιο ευαίσθητες περιοχές. Υπολογίζεται, ότι το 50% των οικολογικά πλουσιότερων και πιο ευαίσθητων περιοχών στην Ευρώπη βρίσκονται σε παράκτιες περιοχές. Πολλές αρνητικές επιδράσεις της ανάπτυξης τουρισμού είναι εμφανείς στις παράκτιες περιοχές και προκύπτουν από την ολοκληρωτική και χωρίς μέτρο μετατροπή του φυσικού και

γεωργικού εδάφους σε τουριστικές εγκαταστάσεις,

Τα νησιά αποτελούν τους σημαντικότερους τόπους προορισμού τουριστών στην Ελλάδα. Η τουριστική ανάπτυξή τους συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση, στη βελτίωση υποδομών και υπηρεσιών τους. Εντούτοις, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αυτή η ανάπτυξη πραγματοποιήθηκε με σοβαρά αρνητικά αποτελέσματα στο δομημένο και φυσικό περιβάλλον τους, στην οικονομία και την κοινωνία τους.

Τα μικρά νησιά είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στις αρνητικές επιδράσεις της εντατικής ανάπτυξης τουρισμού εξ' αιτίας της εύθραυστης σχέσης μεταξύ της οικονομίας-κοινωνίας και του περιβάλλοντος. Εκεί, όπου υπάρχει περιορισμένη οικονομική βάση, όπως τα νησιά, και η τοπική ανάπτυξη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουρισμό, υπάρχει ο κίνδυνος κατάληξης σε μια εύθραυστη και υπέρ το δέον εξαρτημένη «μονο-οικονομία» χωρίς τις επιθυμητές έμμεσες συνέπειες σε άλλες πλευρές της τοπικής οικονομίας, όπως τη γεωργία και τη μεταποίηση.

1.4 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα ευαίσθητος βιομηχανικός τομέας, που αντιδρά άμεσα στις παγκόσμιες οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικές προκλήσεις και **εξαρτάται από το γινόμενο δύο κύριων μεταβλητών**. Η πρώτη μεταβλητή αφορά το παρεχόμενο **τουριστικό προϊόν** και η δεύτερη τη **ζήτηση** του τουριστικού προϊόντος. Όσο αυξάνονται οι δύο αυτές μεταβλητές, τόσο αυξάνονται και τα έσοδα από τον τουρισμό. Σήμερα, η πρώτη μεταβλητή (προϊόν) παραμένει σχεδόν σταθερή (ή ελαφρά αναβαθμισμένη, όχι όμως στο βαθμό που απαιτείται) σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Όμως, η δεύτερη μεταβλητή (ζήτηση) παρουσιάζει κάμψη κυρίως λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης αλλά και δευτερευόντως λόγω της παρακμής του τουριστικού προϊόντος (για την περίπτωση της Ελλάδας, που το τουριστικό της προϊόν βασίζεται στον ήλιο, τη θάλασσα και γενικότερα το φτηνό μαζικό τουρισμό, το πρόβλημα της παρακμής του τουριστικού προϊόντος πρωτοεμφανίστηκε το 1991, όταν παρατηρήθηκε απότομη μείωση κατά 11,2% στις αφίξεις των ξένων τουριστών), αλλά και λόγω της συνεχώς αυξανόμενης συγκρουσιακής κατάστασης παγκοσμίως (τα γεγονότα του Δεκεμβρίου 2008, αλλά και οι πρόσφατες διαδηλώσεις των μεταναστών στην Αθήνα παρουσιάστηκαν κατά κόρο στα διεθνή ΜΜΕ).

Επειδή στην Ελλάδα πάντοτε σχεδιάζουμε με στόχο το βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα και όφελος, οι λύσεις που πρέπει να αναζητηθούν δεν αφορούν το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν, καθώς δεν υπάρχει και ο απαιτούμενος χρόνος για βελτιώσεις. Αυτές θα πρέπει να επισημανθούν από τον κρατικό φορέα τουριστικής ανάπτυξης και να αποτελέσουν αντικείμενο μακροχρόνιας πολιτικής, που θα αποφέρει αποτελέσματα σε βάθος 5-10 ετών. Επομένως, τουλάχιστον για το 2011 και το 2012 θα αρκесθούμε στην πώληση του ίδιου τουριστικού προϊόντος αλλά μπορούμε να αυξήσουμε τη δεύτερη μεταβλητή, που είναι η ζήτηση, αν προηγουμένως αναλύσουμε τους ακόλουθους παράγοντες, που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά κυρίως τη «ζήτηση του τουριστικού προϊόντος»⁶.

1.4.1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2007 – 2011)

Οι οικονομολόγοι συμφωνούν ότι η παγκόσμια οικονομία εισήλθε εδώ και καιρό σε περίοδο παρατεταμένης ύφεσης, η οποία πιθανόν να διαρκέσει, (αισιόδοξη πρόβλεψη), τουλάχιστον μέχρι και το 2013. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ύφεσης έχουν ήδη αγγίξει την καθημερινότητά μας: **συρρίκνωση καταναλωτικών δαπανών, αύξηση ανεργίας και πρόκληση ισχυρών εν γένει πιέσεων**. Άρα, είναι προφανές ότι ένας από τους τομείς που θα πληγούν άμεσα ένεκα της παγκόσμιας

⁶ http://www.geostrategy.gr/categories/greece/tourism/greece_tourism_20090601.html

οικονομικής κρίσης είναι ο τουρισμός, καθώς οι καταναλωτές επαναπροσδιορίζουν την ιεράρχηση των καταναλωτικών τους αναγκών.

Αναλύοντας τον παράγοντα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε σε χρήσιμα και εκμεταλλεύσιμα συμπεράσματα. Ένα από αυτά είναι να εντοπίσουμε τις χώρες που δεν παρουσιάζουν σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία τους, εφόσον εξαιρέσουμε φυσικά τα τελευταία σοβαρά γεγονότα σε πολλές από αυτές με στόχο την αλλαγή των καθεστώτων. Για παράδειγμα, οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες της Μέσης Ανατολής (Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Κουβέιτ, Μπαχρέιν και Κατάρ) έχουν οπωσδήποτε μείωση των εσόδων τους λόγω και της πτώσης της παγκόσμιας τιμής του πετρελαίου, αλλά είναι γενικά σε πολύ καλύτερη οικονομική κατάσταση από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία και τη Γερμανία, οι οποίες αποτελούν περίπου το 38% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα. Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαν να προστεθούν και χώρες όπως η Ρωσία και η Ιαπωνία.

Μια άλλη παράμετρος που θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη, αναφορικά με τη σχέση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και τον τουρισμό, είναι και η επελθούσα ήδη οικονομική ανάκαμψη των ΗΠΑ εντός του 2010. Δηλαδή, η παγκόσμια οικονομία αρχίζει να ανακάμπτει από τις ΗΠΑ και αργότερα θα ακολουθήσει η ανάκαμψη των χωρών της Ευρώπης. Επομένως, η επένδυση σε μια τέτοια πληροφορία πιθανόν να αποφέρει αποτελέσματα από το 2011 και μετά, ειδικά αν συνδυασθεί με πρωτοβουλίες του Υπουργείου Εξωτερικών σε διμερή ελληνο-αμερικανικά θέματα.

- Οικονομική κρίση και συνέπειες για τον τουρισμό

Η παγκόσμια οικονομία διανύει ένα έναν οικονομικό τυφώνα, που έχει κάνει τον κόσμο να ανησυχεί για τη συνεχή μείωση της αγοραστικής τους δύναμης. Η Ευρωπαϊκή οικονομία -που μας ενδιαφέρει άμεσα γιατί είναι η πηγή προέλευσης των τουριστών μας – βρίσκεται αντιμέτωπη με το οικονομικό χάος. Οι Ευρωπαίοι πολίτες ζούνε με το άγχος της επόμενης ημέρας «θα έχω και αύριο τη δουλειά μου;» Έτσι, λαοί που είχαν μάθει να ζουν με προγραμματισμό, να σχεδιάζουν από μήνες τις διακοπές τους, τώρα έχουν παραλύσει γιατί ακριβώς δεν μπορούν να ξέρουν τι θα συμβεί την επομένη μέρα και συνεχώς αναβάλουν την απόφασή τους για διακοπές. Στη Βρετανία, η ύφεση αυξάνεται συνεχώς, ενώ οι προ κρατήσεις τους για την Τουρκία παρουσιάζουν σημαντική αύξηση σε σύγκριση με πέρσι. Αλλά και οι άλλες αγορές βρίσκονται σε περίοδο ύφεσης, ενώ ακόμα και στη Ρωσία το ρούβλι έχει ήδη υποτιμηθεί έναντι του ευρώ και ο ρυθμός της οικονομίας μειώθηκε.

Μέσα σε αυτό το κλίμα κινούνται και οι συζητήσεις μεταξύ των ξένων tour operators, των ξενοδόχων, αλλά και όσων ασχολούνται με τον τουρισμό. Όλοι ξαφνικά αναρωτιόμαστε αν θα έχουμε Τουρισμό του χρόνου και πώς θα πάει ο Τουρισμός μας.

Ο κόσμος πλέον είναι συγκρατημένος, αφού δε γνωρίζει πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα τους επόμενους μήνες. Οι πληροφορίες αναφέρονται σε πιθανή μείωση των κρατήσεων. Τίποτε όμως από όλα αυτά δεν είναι σίγουρο. Το πλέον πιθανόν σενάριο είναι ότι οι tour operators χρησιμοποιούν τη κρίση για να μας πιέσουν για χαμηλότερες τιμές. Εμείς πουλάμε Διακοπές. Κάτι που σήμερα, αρχίζει σιγά-σιγά να περνάει στη σφαίρα της πολυτέλειας. Θα εκλείψει όμως ο τουρισμός; Θα σταματήσει ο κόσμος να κάνει διακοπές. Όχι βέβαια. Έρευνες που έγιναν σε μεγάλες τουριστικές αγορές όπως του Ηνωμένου Βασιλείου αλλά και στις Σκανδιναβικές χώρες, φάνηκε η διάθεση του κόσμου να κάνει διακοπές και το 2011 παρά τη κρίση, θεωρείται ακόμα ανάγκη αλλά και δικαίωμα του σκληρά εργαζόμενου ευρωπαϊού πολίτη.

Υπάρχουν όμως **συνέπειες** αυτής της οικονομικής κρίσης που μας “αγγίζουν”:

A) Δραστική μείωση του χρόνου διακοπών

Β) Επιλογή τουριστικών προορισμών, κοντινών στις χώρες προέλευσης. Η Ελλάδα για τους Ευρωπαίους, δεν θεωρείται μακρινός τουριστικός προορισμός.
Γ) Οι τουρίστες κατά τις διακοπές τους, θα έχουν μειωμένη αγοραστική δύναμη. Δεν θα διαθέσουν δηλαδή χρήματα στους τουριστικούς προορισμούς πέρα των απαραίτητων. Αυτό ευνοεί το all inclusive σύστημα και όχι τα ανεξάρτητα καταλύματα καθώς και τις μονάδες εστίασης.
Δ) Για τα μεσαία και κατώτερα στρώματα, που συνήθως επέλεγαν τον τόπο μας για τις διακοπές τους, του χρόνου οι διακοπές θα είναι πολυτέλεια. Μην ξεχνάμε το κύμα των απολύσεων σε μεγάλες βιομηχανίες σε Γερμανία και Αγγλία.

Το πώς θα εξελιχθεί η τουριστική αγορά του 2011 στη χώρα μας, εξαρτάται:

1) Από τα ποια μέτρα και πόσο γρήγορα, θα πάρει η κάθε κυβέρνηση των χωρών προέλευσης των τουριστών, με κυρίαρχη βέβαια την αγορά του Ηνωμένου Βασιλείου και των σκανδιναβικών χωρών, αλλά και από το πόσο αποτελεσματικά και άμεσα θα είναι τα μέτρα στήριξης του Τουρισμού, που εξήγγειλε και η δική μας κυβέρνηση.

2) Από το δικό μας σχέδιο επιθετικής προβολής της χώρας μας στις τουριστικές αγορές, της άμεσης διείσδυσης σε νέες αγορές, αλλά και τα μέτρα διαχείρισης της κρίσης που είμαστε σε θέση να πάρουμε σε συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

3) Απαραίτητο είναι, όλοι όσοι ασχολούνται με τον τουριστικό προϊόν, να ενδιαφερθούν περισσότερο να προετοιμαστούν καλύτερα, ώστε να γίνει η χώρα μας, ένας από τους πιο σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς. Απαιτείται προσοχή στις τιμές, ποιότητα στις παροχές υπηρεσιών, χαμόγελο, ευγένεια, διάθεση για εξυπηρέτηση των τουριστών, να υπάρχει καθαριότητα στην κάθε επιχείρηση ξεχωριστά αλλά και σε όλη τη χώρα και να συμβάλλουν οικονομικά όλοι με όποιες δυνάμεις έχουν για την καλύτερη διαφήμιση, προβολή και προώθηση της Ελλάδας, ως ένα πολύ καλό τουριστικό προορισμό

4) Δε χρειάζεται πανικός, αλλά εγρήγορση, γρήγορα αντανακλαστικά, αντιστοίχιση των τιμών με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες⁷.

Συμπεράσματα:

3) Το τουριστικό προϊόν αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της ελληνικής οικονομίας,

4) και γι αυτό η προσπάθεια διατήρησης της χώρας μας σε υψηλά επίπεδα τουριστικής ανταγωνιστικότητας αποτελούσε και αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της πολιτείας. Τα στοιχεία που λαμβάνονται από τους φορείς του κλάδου δείχνουν ότι τόσο ο ελληνικός, όσο και ο παγκόσμιος τουρισμός, βιώνουν τις δυσμενείς επιπτώσεις από την παγκόσμια κρίση. Παρά το γεγονός ότι η τρέχουσα τουριστική περίοδος είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση, αυτή αποτελεί την αφορμή για προβληματισμό σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση καθώς και ένα τεστ αντοχής και

⁷ Στέλλα Φυρογένη Αντιπαραϊώτη, Γραμματέας του Συλλόγου Ενοικιαζόμενων Δωματίων Νάουσας Πάρου «Ο φιλόξενος Δίας», Μέλος της Επιτροπής Τουρισμού του Δήμου Πάρου.

αποτελεσματικότητας των πολιτικών και των αποφάσεων που αφορούν στην ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα κρίση μπορεί να αποτελέσει πρόκληση και εφιαλτήριο για τη ριζοσπαστική αντιμετώπιση χρονιζόντων προβλημάτων και για τη βελτίωση της ελληνικής τουριστικής ανταγωνιστικότητας στο μεσο-μακροπρόθεσμο μέλλον.

1.4.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ – ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΠΟΛΥΝΕΚΡΕΣ ΤΑΡΑΧΕΣ ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ (2011)

Ο τομέας της εσωτερικής ασφάλειας χαρακτηρίζεται δεύτερος στην ιεραρχία των παραγόντων που επηρεάζουν τον τουρισμό και δυστυχώς επηρεάζει σημαντικά την εισροή τουριστών, οι οποίοι αναζητούν ποιοτικό τουριστικό προϊόν. Βέβαια, η εικόνα της εσωτερικής ασφάλειας στην Ελλάδα δεν μπορεί να αλλάξει μέσα σε μερικούς μήνες. Απαιτείται σχεδιασμός σε βάθος χρόνου και διυπουργική συνεργασία.

Κάνοντας, ωστόσο, αναφορά στο συγκεκριμένο θέμα, δεν είναι δυνατόν να παραλείψουμε και μια αναφορά στις πρόσφατες σοβαρότατες ταραχές με εκατόμβες νεκρών σε ανταγωνιστικές τουριστικά χώρες της Μεσογείου, και συγκεκριμένα την Τυνησία και την Αίγυπτο. Οι χώρες αυτές βρίσκονται παραδοσιακά σε υψηλή βαθμίδα εισδοχής τουριστών, συνδυάζοντας ανέκαθεν πολλά από τα τουριστικά προϊόντα που προσφέρει η ανταγωνιστική προς αυτές Ελλάδα (π.χ. ήλιο, θάλασσα, ιστορία, πολιτιστική κληρονομιά), όντας μάλιστα πολύ φθηνότερες χωρίς να υστερούν σε υποδομές από τη χώρα μας. Το ξέσπασμα όμως των πρόσφατων ταραχών (Φεβρουάριος 2011) με αίτημα την άμεση αλλαγή των καθεστώτων διακυβέρνησής τους οδήγησε στην κοινή διαπίστωση των ειδικών ότι από αυτές θα ωφεληθούν, τουλάχιστον για τη θερινή περίοδο του τρέχοντος έτους, οι όμορφες (μεσογειακές) χώρες, όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και φυσικά η Τουρκία. Ήδη οι ακυρώσεις προς αυτούς τους προορισμούς ήταν τεράστιες, ενώ αντιστοίχως παρατηρείται προς το παρόν ικανοποιητική αύξηση των κρατήσεων στην Ελλάδα, δίχως όμως, όπως είναι φυσικό, να είναι σε θέση να απορροφήσει το 100% των ακυρώσεων που έχουν σημειωθεί στην Τυνησία και την Αίγυπτο.

Όσον αφορά το θέμα της εσωτερικής ασφάλειας και ανεξάρτητα από την επικρατούσα στις βορειοαφρικανικές τουριστικές χώρες κατάσταση, τα ζητήματα που θα πρέπει να απασχολήσουν τους κρατικούς μηχανισμούς για την επίλυση του συνεχώς επιδεινούμενου θέματος της εσωτερικής ασφάλειας και συνεπώς την εικόνα στο εξωτερικό είναι

- α) η αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης κυρίως μέσω τροποποίησης του «Κανονισμού Δουβλίνο II»,
- β) η εκπαίδευση της Αστυνομίας προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες της αναδυόμενης πολυπολιτισμικής ελληνικής κοινωνίας,
- γ) η ανταπόκριση των πολιτικών προς τις προσδοκίες και τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, προκειμένου να περιορισθούν τα φαινόμενα κοινωνικών αντιδράσεων, και, τέλος,
- δ) η ετοιμότητα των κρατικών φορέων για την αντιμετώπιση κάθε είδους συμβατικής ή ασύμμετρης απειλής, 5τ που πιθανόν να εκδηλωθεί στη χώρα μας⁸.

1.4.3 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ "Intelligence Cell" ΓΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Το Intelligence Cell ή περιγραφικά η ομάδα που θα συλλέγει, θα επεξεργάζεται και θα εκτιμά κάθε είδους πληροφορία που αφορά τον τουρισμό, ίσως αποτελεί το πολυτιμότερο εργαλείο που θα μπορούσε να έχει στη διάθεσή του ένα Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, προκειμένου να σχεδιάσει και να εφαρμόσει την κατάλληλη τουριστική πολιτική. Δεν αποτελούν μόνο οι οικονομικοί δείκτες στοιχεία ανάλυσης προς εκμετάλλευση. Όπως ήδη αναφέρθηκε «ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα

⁸ http://www.geostrategy.gr/categories/greece/tourism/greece_tourism_20090601.html

ευαίσθητος βιομηχανικός τομέας που αντιδρά άμεσα στα οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικά φαινόμενα» και τέτοια φαινόμενα είναι η παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Κάθε μεταβολή στο παγκόσμιο γεωπολιτικό, οικονομικό ή κοινωνικό γίνεσθαι δημιουργεί προϋποθέσεις εκμετάλλευσης και στη συγκεκριμένη περίπτωση προς όφελος της τουριστικής ανάπτυξης. Οι διεθνείς σχέσεις δημιουργούν νέα δεδομένα άμεσα εκμεταλλεύσιμα. Όταν για παράδειγμα μια χώρα αποτελεί τουριστικό προσορισμό μιας άλλης και σε μια δεδομένη στιγμή οι σχέσεις των δύο χωρών επιδεινωθούν, τότε δημιουργούνται προϋποθέσεις εκμετάλλευσης από μια τρίτη χώρα, η οποία παρακολουθεί τις εξελίξεις, τις αναλύει και εκτιμά την κατάσταση των πραγμάτων. Ανάλογες υπηρεσίες στο εξωτερικό προσφέρουν οι εταιρίες Business Intelligence.

1.4.4 ΣΤΟΧΟΘΕΤΗΜΕΝΗ ΔΙΑΦΗΜΗΣΗ

Η τουριστική διαφήμιση αποτελεί την πρώτη ενέργεια του κάθε Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, ειδικά όταν οι εκτιμήσεις για τον τουρισμό είναι δυσσιώνες. Σίγουρα τουριστική ανάπτυξη χωρίς διαφημιστική καμπάνια δεν νοείται, καθότι αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στη σχεδίαση της στρατηγικής του μάρκετινγκ αλλά και της επικοινωνιακής πολιτικής. Όμως, **η τουριστική διαφήμιση θα πρέπει να είναι έγκαιρη και στοχοθετημένη. Δηλαδή, να φθάνει στο σωστό καταναλωτή, στον κατάλληλο χρόνο και αφού προηγουμένως έχει ληφθεί υπόψη η συμπεριφορά και η ιστορία της αγοράς.**

Οι παραπάνω παράγοντες δεν είναι οι μοναδικοί που θα μπορούσαν να αναφερθούν και να αποτελέσουν πεδίο ανάλυσης για την ενίσχυση της ελληνικής τουριστικής ανάπτυξης. Κρίνονται όμως σημαντικοί, καθότι επηρεάζουν άμεσα τη βούληση του πιθανού ξένου τουρίστα να επιλέξει τη χώρα μας για τις επόμενες διακοπές του. **Επιπρόσθετα θέματα** τα οποία απασχολούν ή θα μπορούσαν να απασχολήσουν τους αρμόδιους φορείς είναι:

α) η **αγαστή συνεργασία του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και του ΕΟΤ με τον ιδιωτικό τουριστικό τομέα** (tour operators, ξενοδόχους, κτλ), προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία για τη διαμόρφωση ελκυστικών τουριστικών πακέτων, την εύρυθμη λειτουργία των καταλυμάτων, κτλ.,

β) η **συνεργασία με τα υπόλοιπα Υπουργεία**, που πιθανόν μπορούν να συμβάλουν στην τουριστική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, σχεδόν σε καθημερινή βάση, το κάθε Υπουργείο έχει επαφές με ξένες αποστολές τα μέλη των οποίων θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως φορείς της διαφημιστικής τουριστικής καμπάνιας όταν επέστρεφαν στη χώρα τους, αν το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης το είχε σχεδιάσει και είχε προηγηθεί διυπουργική συνεργασία.

γ) η **στήριξη από την ΕΕ του ενδοευρωπαϊκού κοινωνικού τουρισμού**, όπως σωστά τέθηκε στο Συμβούλιο των Υπουργών Ανταγωνιστικότητας της ΕΕ στις Βρυξέλλες, από τον Έλληνα Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, καθότι η εφαρμογή της ιδέας αυτής θα μπορούσε να συμβάλει, ως ένα βαθμό, στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, δημιουργώντας επενδύσεις, θέσεις απασχόλησης καθώς και ενίσχυση των μεταφορών και του εμπορίου (μικρομεσαίες επιχειρήσεις).

δ) η **ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού**, ο οποίος δεν θα αποφέρει μεν εισροή ξένων κεφαλαίων, όμως θα βοηθήσει στη διατήρηση της πληρότητας των καταλυμάτων, στη διατήρηση των θέσεων εργασίας και γενικότερα στην κίνηση της αγοράς των παράκτιων τουριστικών περιοχών⁹.

1.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΖΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

1.5.1 Οικονομία

Η διαπίστωση ότι η τουριστική δραστηριότητα αποτελεί για τη χώρα έναν από τους σημαντικότερους οικονομικούς πυλώνες, σε σχέση τόσο με τα απόλυτα μεγέθη, όσο και με τις παραμέτρους που σχετίζονται με την δυνατότητά της να τροφοδοτεί και άλλες δραστηριότητες, δεν αμφισβητείται από

⁹ http://www.geostrategy.gr/categories/greece/tourism/greece_tourism_20090601.html

κανέναν. Το πρότυπο όμως χωρικής οργάνωσης της τουριστικής δραστηριότητας, οι παράμετροι που καθορίζουν τη δυναμική του, την ποιότητα και την πληρότητά του, τη συμβατότητά του με τους πόρους που επιχειρεί να αξιοποιήσει, την αποδοτικότητά και το βαθμό διάχυσης των αποτελεσμάτων του στην κοινωνία δεν διαμορφώνονται μέχρι σήμερα στη βάση ενός σχεδιασμού που τον αποφασίζει και τον υλοποιεί η πολιτεία, αλλά με έναν τυχαίο και συχνά ασύδοτο τρόπο. Με την έννοια αυτή, η **ανάγκη ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδίου για τον τουρισμό**, αναγνωρίστηκε με αρκετή καθυστέρηση και αφού ορισμένα από τα προβλήματα οξύνθηκαν υπερβολικά και προκάλεσαν μη αναστρέψιμες επιπτώσεις σε αξιόλογους τουριστικούς πόρους. Σημειώνεται σε αυτό το σημείο, η απουσία κοινής τουριστικής πολιτικής στην ΕΕ, γεγονός που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο το πρόβλημα.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα στο τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα, ο τουρισμός εισήλθε ως σημαντική οικονομική δραστηριότητα στην παγκόσμια αγορά. Σήμερα, σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, **το 1/6 του παγκόσμιου πληθυσμού μετακινείται τουλάχιστον μια φορά το χρόνο για τουρισμό**, ενώ στη δεκαετία που μόλις ξεκίνησε, προβλέπεται μια ακόμα πιο δυναμική αύξηση των τιμών των κύριων τουριστικών δεικτών.

Ο τουρισμός, ως οικονομική δραστηριότητα, υπό το καθεστώς του παγκόσμιου ανταγωνισμού, ο οποίος εντείνεται διαρκώς, εκσυγχρονίζεται και εμπλουτίζεται αναπτύσσοντας νέα προϊόντα στην κατεύθυνση της βελτίωσης της προσφοράς.

Οι σύγχρονες εθνικές τουριστικές πολιτικές δίνουν ιδιαίτερη σημασία αφ' ενός στη δυνατότητα πρόσβασης στον προορισμό και αφ' ετέρου στη δυνατότητα εξατομίκευσης του τουριστικού προϊόντος, βάσει των προσωπικών επιλογών των επισκεπτών. Η καινοτομία έχει διευκολύνει σημαντικά τις πολιτικές αυτές περιορίζοντας παράλληλα το ρόλο των ενδιάμεσων διαχειριστών (tour operators). Σε τοπικό επίπεδο επιδιώκεται η διάχυση της τουριστικής κίνησης μέσα από τη δημιουργία τοπικών πολυθεματικών δικτύων και τη διευκόλυνση της κίνησης των επισκεπτών.

Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο βαθμός προώθησης των παραπάνω τάσεων εξαρτάται κυρίως από τις ασκούμενες εθνικές τουριστικές πολιτικές. Στην Ελλάδα, παρά τη σημαντική της θέση στην παγκόσμια τουριστική αγορά, παρατηρείται σημαντική υστέρηση στα ζητήματα εισαγωγής της καινοτομίας, εξατομίκευσης του προϊόντος και άμβλυσης της εξάρτησης από τους ενδιάμεσους διαχειριστές.

Στην παγκόσμια τουριστική οικονομία και ιδιαίτερα στην ευρωπαϊκή, προωθούνται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι ήπιες και εναλλακτικές μορφές τουριστικής ανάπτυξης και μάλιστα εκείνες που είναι συμβατές με τις κατευθύνσεις προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και των αξιόλογων μνημείων και οικιστικών συνόλων. Η εξασφάλιση της βιωσιμότητας τόσο των φυσικών, όσο και των ανθρωπογενών πόρων κερδίζει έδαφος όχι μόνο στο πλαίσιο μιας ιδεολογικής βάσης, αλλά κυρίως υπό το πρίσμα των θετικών αναπτυξιακών αποτελεσμάτων που μπορεί να εξασφαλίσει: Επιτυγχάνει από τη μια τη χωρική διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας, διευκολύνοντας την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά και τη χρονική της διεύρυνση. Από την άλλη, εξασφαλίζει τη δυνατότητα προστασίας και αποκατάστασης (όπου χρειάζεται) των τουριστικών πόρων, οι οποίοι έχουν σε πολλές περιπτώσεις αποκαλύψει τα πεπερασμένα όρια αξιοποίησής των.

Σημειώνεται, ωστόσο, ότι η ανάγκη εξατομίκευσης του προϊόντος αντιμετωπίζεται άλλοτε συμπληρωματικά και άλλοτε σε αντιδιαστολή με το μαζικό (ομαδικό) μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι, ο παραθερισμός σε παράκτιες περιοχές, συνεχίζει να αποτελεί την κυρίαρχη μορφή τουρισμού, ενώ οι εναλλακτικές μορφές λειτουργούν κυρίως ως παράγοντες εμπλουτισμού και διεύρυνσης του κυρίαρχου προτύπου¹⁰.

Όσον αφορά τη χώρα μας, από μακροσκοπική άποψη, η επάρκεια και η ποιότητα των τουριστικών πόρων, υπό την έννοια των φυσικών διαθεσίμων και του πολιτισμικού κεφαλαίου, μπορούν να θεωρηθούν κορυφαίες στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού, για την ανάπτυξη ορισμένων μορφών

¹⁰ Περιοδικό: «Οικονομία και αγορές», τεύχος 8, 25/10/2006

τουρισμού. **Συγκεκριμένα, το κλίμα, ο πολυνησιακός χαρακτήρας, το μήκος και η ποιότητα των ακτών, η ποικιλία και η έντονη εναλλαγή της μορφολογίας και των χαρακτηριστικών του χώρου, η πυκνότητα των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και το πολιτισμικό κεφάλαιο αποτελούν τα στοιχεία που συνθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας έναντι των υπολοίπων προορισμών της Μεσογείου.**

Σημειώνεται, ότι εκτός από τα στοιχεία που αφορούν στους παράκτιους πόρους (μήκος ακτών, πολλά και ιδιαίτερης φυσιογνωμίας νησιά), οι υπόλοιποι παράγοντες δεν είναι μοναδικοί, αλλά συναντώνται και σε άλλες ανταγωνίστριες χώρες. **Η συνδυασμένη όμως παρουσία τους στον ελληνικό χώρο πολλαπλασιάζει την αξία του «εν δυνάμει» τουριστικού προϊόντος της χώρας.**

Το τρέχον, ωστόσο, ελληνικό τουριστικό προϊόν, αυτό δηλαδή που σήμερα διατίθεται προς κατανάλωση, δεν χαρακτηρίζεται μόνο από την επάρκεια και την ποιότητα των πόρων του εθνικού χώρου. Ο τρόπος διάθεσής του (ποιότητα υποδομών και εξυπηρέτησης, ποικιλία επιλογών, βαθμός εκσυγχρονισμού κλπ) και η τιμή του επηρεάζουν σημαντικά την κατάταξή του στη διεθνή τουριστική αγορά. Και οι παράμετροι αυτές έχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης ώστε το ελληνικό τουριστικό προϊόν να καταστεί ανταγωνιστικό.

Ο τουρισμός συμβάλλει ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της **ευρωπαϊκής οικονομίας**. Είναι ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους με ρυθμό ανάπτυξης που φθάνει το 5%, πολύ πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και με συνεχή ανοδική πορεία τα τελευταία 20 χρόνια, που κατά πάσα πιθανότητα θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Το 2001, περίπου 2 εκατομμύρια επιχειρήσεις δραστηριοποιούνταν στον τουριστικό τομέα, απασχολώντας περίπου 8 εκατομμύρια εργαζομένους. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις επαναπροσδιορίζουν τη δομή της τουριστικής βιομηχανίας στην Ευρώπη καθώς και τους ταξιδιωτικούς προορισμούς. Οι κοινωνικές εξελίξεις μεταβάλλουν τον τύπο των διακοπών που προτιμούν οι τουρίστες - σε γενικές γραμμές, **μικρότερα σε διάρκεια αλλά πιο συχνά ταξίδια**. Αυτή η τάση, σε συνδυασμό με τα τρομοκρατικά χτυπήματα στις ΗΠΑ πριν από 10 χρόνια ακριβώς, που κατέδειξαν πόσο εύθραυστη είναι η τουριστική βιομηχανία, οδηγεί τους τουρίστες να προτιμούν σχετικά κοντινούς προορισμούς. Αυτή η αλλαγή στις προτιμήσεις συνδυάζεται με τη μεγάλη ποικιλία που υπάρχει πλέον στα μέσα μεταφοράς για τις διακοπές, καθώς οι κρουαζιέρες, τα σιδηροδρομικά και αεροπορικά ταξίδια «σημείο-με-σημείο» έχουν αυξήσει σημαντικά τον επιβατικό τους όγκο. Επίσης, η νομισματική ένωση, που περικλείει ένα μεγάλο αριθμό ευρωπαϊκών χωρών, έχει ήδη ενισχύσει αποφασιστικά την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού τουρισμού τα επόμενα χρόνια.

Η Ευρώπη αποτελεί τον κορυφαίο τουριστικό προορισμό στον κόσμο, προσελκύοντας περισσότερο από το 50% της σχετικής αγοράς. Ο αριθμός των αφίξεων είναι διπλάσιος από ό,τι στο μεγαλύτερο ανταγωνιστή της Γηραιάς ηπείρου, την Αμερική. Στην Ευρώπη βρίσκονται οι δύο κορυφαίοι προορισμοί στον κόσμο σε ό,τι αφορά τις αφίξεις, η Γαλλία και η Ισπανία. Από πλευράς εσόδων, η Ευρώπη κατέχει αξιοζήλευτη θέση, με τέσσερις από τους έξι κορυφαίους προορισμούς, και τζίρο πάνω από 100 δισεκατομμύρια ευρώ. Ιδιαίτερα σημαντικό επίσης για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ευρώπη είναι ότι περισσότεροι από το 60% των πολιτών της κάνουν διακοπές. Αξιοπρόσεκτη είναι και η αύξηση της τουριστικής κίνησης στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, με την Τουρκία να αποτελεί την πρωταθλήτρια (+12%) και να ακολουθείται από την Κροατία (+12%) και τη Σλοβενία (+11%).¹¹

- Η σημασία του τουρισμού για την παγκόσμια οικονομία είναι πολύ σημαντική.

Η τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια μια σειρά σοβαρών και σε μεγάλο βαθμό πρωτοφανών προκλήσεων: από την **έξαρση της παγκόσμιας τρομοκρατίας, το υψηλό κόστος των καυσίμων** και των λοιπών πρώτων υλών και φυσικά τελευταία την **παγκόσμια οικονομική κρίση**, η οποία συνδέεται άμεσα με τη συμπίεση της καταναλωτικής δαπάνης. Παρόλα αυτά ο κλάδος

¹¹ Στοιχεία WTTC (<http://www.tourismexpress.gr/2011/11/wttc-unwto.html>)

παραμένει ένας **κρίσιμος οικονομικός τομέας παγκοσμίως** και ένας τομέας που παρέχει σημαντικές δυνατότητες για την **οικονομική ανάπτυξη** και τη **δημιουργία νέων θέσεων εργασίας** διεθνώς. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα δίνει τη δυνατότητα να αναπτυχθούν οι περισσότερο απομακρυσμένες περιοχές και να τονώσει την οικονομία τους. Σύμφωνα με τον **Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού του ΟΗΕ (UNWTO)**, οι αφίξεις τουριστών έφτασαν τα 924 εκατομμύρια το 2008 παγκοσμίως, παρουσιάζοντας αύξηση 2% σε σχέση με το 2007, παρά τη μείωση που εμφανίστηκε στο δεύτερο εξάμηνο του προηγούμενου έτους. Από αυτούς τα 180 εκ. επισκέφτηκαν τη Μεσόγειο και τα 15 με 16 εκατ. επισκέφτηκαν την Ελλάδα. Το Διεθνές Συμβούλιο Παγκόσμιου Τουρισμού και Ταξιδιών (**WTTC**) εκτιμά ότι ο τουριστικός κλάδος αντιπροσωπεύει, αμέσως ή εμμέσως, περίπου το **10% του παγκόσμιου ΑΕΠ** δηλαδή 5,5 τρισ. \$, το 11% των παγκόσμιων εξαγωγών, δηλαδή 2 τρισ. \$ και το 9,4% των διεθνών επενδύσεων 1,2 τρισ. \$.

Στον Τομέα απασχολούνται φέτος παγκοσμίως 220 εκ. εργαζόμενοι, ποσοστό 7,6% επί των συνολικά απασχολούμενων. Μέχρι το 2019 αναμένεται ο αριθμός αυτός να αυξηθεί στα 276 εκ. Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, σύμφωνα και με το Συμβούλιο (WTTC), επιδρά στην αύξηση της απασχόλησης, στην ανάπτυξη και μπορεί να βελτιώσει το ισοζύγιο πληρωμών μιας χώρας με το εισερχόμενο συνάλλαγμα. Κατά συνέπεια ο τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τη βελτίωση της ευημερίας, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες και έτσι συμβάλει και στην καταπολέμηση της φτώχειας¹².

1.5.2 Πολιτισμός

Με τον όρο «πολιτιστικός ή πολιτισμικός τουρισμός» εννοούμε τη μορφή τουρισμού όπου **ο πολιτισμός αποτελεί τη βάση για προσέλκυση τουριστών**, αλλά και δημιουργεί και τη διάθεση για να ταξιδέψουμε. Οι χώρες με πολιτιστική κληρονομιά θεωρούν ευκαιρία να διαφοροποιούν το τουριστικό τους προϊόν και να διεκδικούν μερίδιο αγοράς παρουσιάζοντας ολοκληρωμένες τουριστικές υπηρεσίες. Συνήθως στον πολιτιστικό τουρισμό ενός τόπου περιλαμβάνουμε: Την **ιστορία** και την **αρχαιολογία**, **το λαό και τον τρόπο ζωής του**, **την πολιτιστική εξέλιξη**, **τις τέχνες και την αρχιτεκτονική**, **το φαγητό**, το κρασί και την τοπική παραγωγή, **την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή**, **τη μορφολογία της περιοχής**, **τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις**. Ο πολιτιστικός τουρισμός παρουσιάζεται ως μια βιώσιμη εναλλακτική προοπτική από κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής σκοπιάς. Απαιτεί όμως σοβαρή προετοιμασία με αντίστοιχες επενδύσεις, έρευνα, σωστή επικοινωνία και στενή συνεργασία ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Ο τουρισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον πολιτισμό. Ενώ όμως ο τουρισμός είναι οικονομικό μέγεθος, που μετράει αφίξεις, απασχόληση, συνάλλαγμα, κλπ, ο πολιτισμός εμπεριέχει αξίες και άυλα αγαθά που έχουν άλλη διάσταση από την καθαρά οικονομική. Η σύζευξη των εννοιών και των λέξεων δεν είναι εύκολη και πολλές φορές υπάρχει μεγάλη αδυναμία να δούμε το βάθος και την ουσία, ερμηνεύοντας ο καθένας τα νοήματα από τη δική του σκοπιά.. (Ενδεικτικά, όταν μια τουριστική επιχείρηση ζητά από την Αρχαιολογική Υπηρεσία ένα έγγραφο, ο χρόνος έχει τελείως διαφορετική σημασία για την επιχείρηση, που χρειάζεται άμεσα οικονομικά αποτελέσματα, από την έννοια του ιστορικού χρόνου που έχει η Αρχαιολογική Υπηρεσία.) Η αδυναμία ξεκάθαρων σκέψεων και έλλειψης στρατηγικής για τους επιμέρους τομείς, ιδιαίτερα όταν συγχέεται η οικονομική δραστηριότητα με νοοτροπίες, συναισθήματα και ιδέες, είναι ένα σημαντικό θέμα. Στη χώρα μας έχουμε παράδοση να θεωρούμε το συμβιβασμό αρνητική έννοια όταν αναζητούμε σημεία ισορροπίας, με αποτέλεσμα συνήθως να επικρατούν ακραίες απόψεις, ανομία, αυθαιρεσία και απραξία, πνίγοντας κάθε υγιή δημιουργία. Το αρνητικό αυτό αποτέλεσμα ισχύει τις περισσότερες φορές ταυτόχρονα και για τις επιχειρήσεις και για τον πολιτισμό και για το περιβάλλον.

¹² Στατιστικά στοιχεία - προβλέψεις ΣΕΤΕ και

ΕΣΠΑ (http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/oreksi_diavasma/100201Meleth.pdf)

Ο πολιτισμός από πλευράς Πολιτείας, θεωρείται αντίστοιχα μια δράση που διατρέχει οριζόντια όλες τις πολιτικές της. Η προτεραιότητα ανάδειξης του φυσικού, ιστορικού και καλλιτεχνικού πλούτου της χώρας αποτελεί προτεραιότητα για τη διαφύλαξη της ποιότητας της ζωής μας¹³.

Συμπερασματικά για τον τουρισμό είναι προφανές ότι η σχέση πολιτισμού και τουρισμού δεν είναι απλά στενή, αλλά **ο πολιτισμός είναι προϋπόθεση ώστε να υπάρχει βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.**

Η δημιουργία του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού καλείται όμως, πέρα από το να βοηθήσει στη σωστή και οικονομική σύζευξη λειτουργίας των σχέσεων πολιτισμού-τουρισμού - που αναβαθμίζουν και εμπλουτίζουν σημαντικά το τουριστικό προϊόν - να συμβάλει στην αντιμετώπιση κρίσιμων τουριστικών προβλημάτων όπως:

- α) στη χάραξη τουριστικής πολιτικής,
- β) στη μετεξέλιξη του ΕΟΤ σε Οργανισμό Τουριστικής Προβολής και Μάρκετινγκ,
- γ) στη στρατηγική αερομεταφορών και γενικότερα δικτύου μεταφορών,
- δ) στην ανάπτυξη στρατηγικών υποδομών όπως γκολφ, μαρίνες, ποιοτικές τουριστικές κατοικίες, κλπ,
- ε) στη συμβολή της δημιουργίας του ειδικού τουριστικού χωροταξικού σχεδίου,
- στ) στο θέμα της διαρκούς επιμόρφωσης των εργαζομένων,
- ζ) στην προσέλκυση επενδυτών με ιδιαίτερη ευαισθησία στα θέματα της αειφορίας και του περιβάλλοντος και
- η) στη διαρκή αναβάθμιση του τουρισμού, αναδεικνύοντας και τον πλούτο των επιμέρους τουριστικών περιοχών, προϊόντων και επιλογών.

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού έχει ν' αντιμετωπίσει ένα πολύπλευρο έργο σε μία ιδιαίτερα δύσκολη οικονομική συγκυρία, με αντιτιθέμενες απόψεις, συμφέροντα και πολλαπλές αγκυλώσεις. Ένα έργο που επεκτείνεται από την προστασία, ανάδειξη, αξιοποίηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού κάλλους, μέχρι την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού και την ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος με τη διαμόρφωση πλαισίου μακρόχρονης και αποτελεσματικής τουριστικής πολιτικής. Το Υπουργείο θα πρέπει να προσπαθεί αενάως να μεγιστοποιήσει το τουριστικό προϊόν. Να συμβάλει ώστε η κοινωνία να συνειδητοποιήσει ότι, έχοντας αυξημένη τουριστική συνείδηση και ευαισθησία, δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο για όλους. Να προσπαθήσει να συμπτύξει την έννοια χρόνου, όπως την εννοεί ο τουριστικός επιχειρηματίας, με τη βαθύτερη ράθυμη, νωχελική, συντεχνιακή και εγωιστική νοοτροπία μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας και της δημόσιας διοίκησης. Αυτό είναι το σημαντικότερο και για τους τουριστικούς επιχειρηματίες και για όσους συμβάλουν στη σύγχρονη πολιτισμική δημιουργία.

1.5.3 Περιβάλλον

Πριν μερικά χρόνια οι μελετητές του τουριστικού φαινομένου ήταν υποχρεωμένοι να αποδείξουν ότι υπάρχουν δεσμοί ανάμεσα στον τουρισμό και το περιβάλλον. Σήμερα ύστερα από τη Διακήρυξη της Μανίλας για τον Παγκόσμιο Τουρισμό (1980), τη Διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον (1992), την Agenda 21, που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τον Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό (1999), όπου σε όλα αυτά τα κείμενα, τα οποία δεσμεύουν και την Ελλάδα, θεσπίζονται οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και ταυτόχρονα η υποχρέωση της παγκόσμιας κοινότητας που εμπλέκεται με την τουριστική ανάπτυξη να προστατεύει το περιβάλλον, οι ασχολούμενοι με τον τουρισμό πολιτικοί και επιχειρηματίες του κλάδου αναγνωρίζουν ότι μια υγιής τουριστική βιομηχανία εξαρτάται από ένα υγιές περιβάλλον και συζητούν για τουριστική ανάπτυξη, που προωθεί μορφές «περιβαλλοντικά συνετού τουρισμού». Έτσι, κυβερνήσεις και επιχειρηματίες, προωθούν την ανάπτυξη νέων μορφών

¹³ Περιοδικό «Νέα διάσταση», τεύχος 4 Απρίλιος – Μάιος 2004 (διμηνιαία έκδοση στο χώρο της επαγγελματικής κατάρτισης)

τουρισμού ή εναλλακτικών, συμβατών με το περιβάλλον, όπως είναι ο συνεδριακός, ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο οικολογικός, ο θρησκευτικός και άλλες μορφές σε μια προσπάθεια να αμβλύνουν τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, να διευρύνουν την τουριστική περίοδο και να δημιουργήσουν νέα τουριστικά προϊόντα, που ανταποκρίνονται στην τουριστική ζήτηση και επηρεάζονται λιγότερο από τις διεθνείς συγκυρίες.

Με πρωτοβουλία της **Rainforest Alliance** (διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός αφιερωμένος στη διατήρηση των τροπικών δασών) και των **Ηνωμένων Εθνών**, στην οποία συμμετέχουν 40 οργανισμοί, **τέθηκαν κριτήρια** που οι τουριστικές επιχειρήσεις, οι καταναλωτές, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ανά τον κόσμο θα μπορούν να υιοθετούν **προκειμένου να προστατεύουν το περιβάλλον** και τις τοπικές κοινωνίες. Τα κριτήρια αυτά **επικεντρώνονται σε τέσσερις βασικούς τομείς** που οι ειδικοί αναγνωρίζουν ως τους πλέον **κρίσιμους για τον αειφόρο τουρισμό**.

- α) Τη μεγιστοποίηση των τουριστικών ωφελειών στην οικονομία των τοπικών κοινωνιών,
- β) τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων στην πολιτιστική κληρονομιά τους,
- γ) τον περιορισμό των βλαβερών επιπτώσεων στο περιβάλλον και
- δ) το σχεδιασμό της αειφόρου ανάπτυξης.

Η **GSTC (Global Sustainable Tourism Council) Partnership**, όπως είναι γνωστή η ομάδα, είναι ένας **παγκόσμιος οργανισμός που στοχεύει στην προώθηση βιώσιμων πρακτικών σε όλο τον κόσμο και επιδιώκει να αναπτύξει τα εργαλεία που θα βοηθήσουν τους ξενοδόχους και τους tour operators να εφαρμόσουν τα κριτήρια**. Ο ρόλος της GSTC Partnership είναι **να οδηγήσει τη βιομηχανία στο μονοπάτι της αειφόρου ανάπτυξης με γνώμονα την αντιμετώπιση των πραγματικών προκλήσεων της εποχής μας και κυρίως με κατεύθυνση την πράσινη συνείδηση που θα συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας για τα επόμενα χρόνια**.

Οι αναπτυγμένες χώρες φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση της πράσινης αγοράς και στη χρήση πράσινων τεχνολογιών προκειμένου να διασφαλίσουν την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Οι αναπτυσσόμενες χώρες ζητούν, από την πλευρά τους, αυξημένη αναπτυξιακή βοήθεια και άνοιγμα διεθνών αγορών για τα προϊόντα τους, ώστε να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και να βγουν από τη φάση της υπανάπτυξης.

Περίπου 1,8 δισεκατομμύρια τουρίστες αναμένεται να ταξιδέψουν παγκοσμίως έως το τέλος της επόμενης δεκαετίας, αριθμός σχεδόν διπλάσιος με τα σημερινά δεδομένα και ικανός να προκαλέσει καθοριστικές αλλαγές τουλάχιστον στους πιο πολυσύχναστους τουριστικούς προορισμούς.

Είναι, επομένως, απαραίτητο όλοι οι τουριστικοί φορείς να έχουν προετοιμασθεί κατάλληλα προκειμένου να διασφαλίσουν την αειφορία των προορισμών. Η προώθηση αειφόρων μορφών τουρισμού αναμένεται, ως εκ τούτου, να αποδειχθεί πολύτιμη για τις ανεπτυγμένες αγορές. Και σε αυτή την περίπτωση, ωστόσο, κρίνεται αναγκαία η διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου που θα ευνοεί τον πράσινο τουρισμό. Η ιδιομορφία της εναλλακτικής αυτής μορφής τουρισμού είναι ότι διαφέρει από περιοχή σε περιοχή ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και της δραστηριότητές της.

Ήδη από το 1993 στο πλαίσιο του Πέμπτου Προγράμματος Δράσης για το περιβάλλον «προς μια Αειφόρο Ανάπτυξη» προτάθηκαν τρεις **άξονες δράσεις για τον τουρισμό και την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος**:

- α) **Διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων**, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού και την ενθάρρυνση εναλλακτικών τύπων τουρισμού.
- β) **Βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών**, έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών.
- γ) **Αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών**. Στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνονται ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπανίες, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς.

-Στόχοι περιβαλλοντικής πολιτικής

Στόχος της Περιβαλλοντικής Πολιτικής θα πρέπει να είναι η **αρμονική ένταξη των τουριστικών δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον μέσω της αποφυγής και της αποτελεσματικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών πιέσεων που δημιουργούν**. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

α) **Αποτελεσματικότερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού**, με έμφαση σε προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα αποσκοπούν στη μείωση των πιέσεων στους τοπικούς φυσικούς πόρους όπως στο πόσιμο νερό, μέσω της υιοθέτησης μέτρων για την εξοικονόμηση και ανακύκλωση του νερού ή στην ενέργεια, μέσω της εξοικονόμησης και της προώθησης των ΑΠΕ. Κατά προτεραιότητα επίσης πρέπει να αντιμετωπισθεί το θέμα της διαχείρισης των απορριμμάτων, που έχει εξελιχθεί σήμερα σε μείζον πρόβλημα όχι μόνο για τον τουρισμό, αλλά και για την ίδια την ελληνική κοινωνία.

β) **Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος**, με έμφαση στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού που προβάλλει ως βασική αξία το σεβασμό και όχι απλά την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης, ο αγροτουρισμός και ο συνεδριακός τουρισμός αποτελούν περισσότερο ήπιες τουριστικές δραστηριότητες που δίνουν και τη δυνατότητα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου.

γ) **Ανάπτυξη τουριστικών υποδομών**, με στόχο την προσέλκυση και καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και γνώμονα τη συμβατότητά τους με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Προϋπόθεση είναι η ενεργός συμμετοχή και διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς. Σε κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη του τουρισμού είναι αναγκαίο να εντάσσεται στην ευρύτερη Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι επιμέρους δράσεις θα πρέπει να προωθούνται στο πλαίσιο μιας διαδικασίας ολοκληρωμένης διαχείρισης. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομεακών πολιτικών, της κατανομής των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στον χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων.

δ) **Θεσμικά, διοικητικά και λοιπά μέτρα**: Η επιτυχής εφαρμογή της Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα πρέπει να διασφαλισθεί με την προώθηση των αναγκαίων θεσμικών και διοικητικών μεταρρυθμίσεων.

Τα **περιβαλλοντικά προβλήματα** κυριαρχούν σήμερα στους προορισμούς της Μεσογείου, οι οποίοι δέχονται μαζικό τουρισμό. Πολλοί από τους επισκέπτες τους στο τέλος των διακοπών τους στον τόπο που επέλεξαν με περιβαλλοντικά κριτήρια, διαπίστωσαν πως οι προσδοκίες τους είχαν διαψευσθεί από μια σειρά περιβαλλοντικών προβλημάτων, που έχουν να κάνουν με την **κυκλοφοριακή συμφόρηση, το «στοίβαγμα» των λουόμενων στις παραλίες, τις ελλείψεις νερού, τις διακοπές του ρεύματος, τους θορύβους, τα φαινόμενα της αισθητικής ρύπανσης, την καθαριότητα των ακτών, την ποιότητα του νερού κολύμβησης, τις ουρές στις θυρίδες των τραπεζών και των ταχυδρομείων, τις αλόγιστες επεμβάσεις στο τοπίο, τις αυθαίρετες δομήσεις και με τόσα άλλα**. Η πραγματικότητα αναίρεσε τις προσδοκίες τους και επιβεβαίωσε τη διατάραξη της σχέσης ισορροπίας μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος, ως αποτέλεσμα της υπερμεγέθυνσης της τουριστικής ανάπτυξης **πέραν των ορίων της φέρουσας ικανότητας του τουριστικού τόπου**. Η υπερμεγέθυνση και η φέρουσα ικανότητα είναι δύο έννοιες κλειδιά στη μελέτη των σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος¹⁴.

Η αποκατάσταση της ισορροπίας στις διαταραγμένες σχέσεις τουρισμού και περιβάλλοντος περνά μέσα από τη βιώσιμη ανάπτυξη, οι αρχές της οποίας για τον τομέα του τουρισμού έχουν εξειδικευθεί με ένα **κείμενο σχεδίου δράσης**, με τίτλο «**Agenda 21**» για την ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία «**Προς μια περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη**», το οποίο διατύπωσαν από κοινού και συνυπέγραψαν το 1996 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (**WTO**)¹⁵, το Παγκόσμιο Συμβούλιο

¹⁴ Λογοθέτης Μ. 2001: «Τουρισμός και Περιβάλλον», εισήγηση στο 13ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα «Δάση – Χωροταξία – Τουρισμός» Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001

¹⁵ World Tourism Organisation

Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC)¹⁶ και το Συμβούλιο της Γης (EC)¹⁷. Το σημαντικό αυτό κείμενο απευθύνεται στις ταξιδιωτικές και τουριστικές επιχειρήσεις, στις κυβερνήσεις, στους εθνικούς οργανισμούς τουρισμού, καθώς και στο ταξιδιωτικό και τουριστικό κοινό, για να μεταφέρει το μήνυμα ότι η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία έχει βασικό ενδιαφέρον για την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων που αποτελούν το υπόβαθρο των επιχειρήσεων τους και για να τους προτείνει τα μέτρα που πρέπει να λάβουν. Ανάμεσα στ' άλλα το κείμενο καθιερώνει ορισμένες **αρχές** στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που πρέπει να ακολουθεί η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία όπως:

α) Να βοηθήσει τους ανθρώπους ώστε να ακολουθήσουν μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.

β) Να συνεισφέρει στη διατήρηση, προστασία και αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων.

γ) Να βασίζεται σε βιώσιμα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα.

δ) Να συνιστά η περιβαλλοντική προστασία ένα ολοκληρωμένο τμήμα των σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης.

ε) Να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της τουριστικής ανάπτυξης με τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων πολιτών στις αποφάσεις σχεδιασμού, προσαρμοσμένες στα τοπικά δεδομένα.

στ) Να αναγνωρίζει και να υποστηρίζει η τουριστική ανάπτυξη την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τα ενδιαφέροντα του ντόπιου πληθυσμού.

Οι αρχές αυτές δεν συνιστούν βέβαια υποχρεωτικούς νομικούς κανόνες για τα μέλη που ανήκουν στις οργανώσεις που τις διατύπωσαν. Όμως δεδομένου ότι τα μέλη αυτά ασκούν επιχειρηματικές δραστηριότητες, που αναφέρονται σε συναλλαγές με παραγωγούς ταξιδιών, μεταφορείς και καταναλωτές τουριστικών υπηρεσιών, έχουν τη δυνατότητα να ενσωματώσουν τις αρχές αυτές στις επιμέρους συμφωνίες και να τις καθιερώσουν ως σταθερούς όρους στις τουριστικές συναλλαγές. Ήδη ορισμένοι μεγάλοι τουριστικοί οργανισμοί (tour operators) έχουν συμπεριλάβει στα ξενοδοχειακά συμβόλαια και όρους που αναφέρονται σε περιβαλλοντικά θέματα. Την ίδια δυνατότητα έχουν και οι κυβερνήσεις στις περιπτώσεις που συνάπτουν συμφωνίες τουριστικής συνεργασίας.

Συμπερασματικά, τονίζουμε και πάλι ότι η τουριστική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να βρίσκονται σε σχέση ισορροπίας, γιατί όπως διακήρυξε και ο ΟΗΕ, «**η οικονομία, στην οποία ανήκει και ο τουρισμός, δεν πρέπει να στοχεύει μόνο στην παραγωγή ευημερίας και η οικολογία μόνο στην προστασία της φύσης, αλλά και οι δύο μαζί πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση της μοίρας της ανθρωπότητας και να βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία στις διαδικασίες νομοθέτησης και λήψης αποφάσεων**». Πρόκειται για επιβεβαίωση της θεωρίας του μέτρου, την οποία 2500 χρόνια πριν διατύπωσε ο σοφός Κλεόβουλος ο Ρόδιος με το «μέτρον άριστον».

Για να διατηρηθούν οι ισορροπίες ανάμεσα στον τουρισμό και το περιβάλλον δεν αρκούν οι διακηρύξεις, οι θεωρητικές αναλύσεις και οι διαμαρτυρίες των οικολογικών οργανώσεων, χρειάζεται κάτι πιο ουσιαστικό: Να συνειδητοποιήσει ο πολίτης που ζει και δραστηριοποιείται σε μία τουριστική περιοχή ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί βασική προϋπόθεση όχι μόνο για να καλυτερεύσει την ποιότητα της ζωής του, αλλά κυρίως για να λύσει το πρόβλημα της οικονομικής του επιβίωσης.

1.8 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ - ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο τουρισμός είναι ένας από τους δυναμικότερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας, τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους. Αποτελώντας κυρίαρχη δραστηριότητα σε πολλές χώρες, έχει αξιόλογες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στους άλλους τομείς της οικονομίας και συμβάλλει στη συνολική οικονομική ανάπτυξη των χωρών.

¹⁶ World Tourist and Travel Council

¹⁷ Earth Council

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών σημείωσε αξιοσημείωτη μεγέθυνση, συνδεδεμένος άμεσα με την κοινωνικοοικονομική αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς συμβάλλει σημαντικά στην άνοδο του επιπέδου διαβίωσης των τουριστικά ανεπτυγμένων περιοχών και, συνακόλουθα, στην ευημερία των πολιτών.

Ο επιχειρηματικός όγκος του τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα ενδεχομένως ξεπερνά αυτόν των εξαγωγών πετρελαίου, ειδών διατροφής και αυτοκινήτων, ενώ παράλληλα παραμένει η βασική πηγή εισοδήματος για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες.

Ο τουρισμός ως οικονομικός τομέας συνδέεται άμεσα με πολλούς άλλους τομείς της οικονομίας και της παραγωγής. Κατά συνέπεια, τα οφέλη που η αύξησή του επιφέρει είναι πολυποίκιλα και στον τομέα της απασχόλησης.

Οι αριθμοί είναι ενδεικτικοί του μεγέθους της συμβολής του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία:

- Από το 1952 ως το 2005 ο αριθμός των διεθνών τουριστικών αφίξεων αυξήθηκε με ρυθμό 6,5% κατ' έτος, με αποτέλεσμα ο συνολικός αριθμός των ταξιδιωτών να εκτιναχθεί από τα 25 στα 806 εκατομμύρια.
- Ο ρυθμός αύξησης του εισοδήματος που προέκυψε από αυτές τις αφίξεις ήταν ιδιαίτερα μεγάλος, αγγίζοντας το 11,2% για την προαναφερθείσα περίοδο, γιγαντώνοντας την παγκόσμια οικονομία και αγγίζοντας τα 680 δις δολάρια το 2005.
- Ως το 1950, οι 15 κορυφαίοι προορισμοί απορροφούσαν το 88% των παγκόσμιων αφίξεων, με το ποσοστό να μειώνεται στο 75% για το 1970 και στο 57% για το 2005, με αποτέλεσμα την πιο ομοιόμορφη κατανομή των οφελών του παγκόσμιου τουρισμού, συμπεριλαμβανομένων πλέον και νέων προορισμών, πολλοί εκ των οποίων βρίσκονται στις αναπτυσσόμενες χώρες.
- Το 2006 οι παγκόσμιες αφίξεις άγγιξαν τα 842 εκατομμύρια, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 4,6% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.
- Το 2007 παρουσιάζεται ως το τέταρτο συνεχόμενο έτος σταθερής μεγέθυνσης της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας, η οποία παρουσιάζεται συνολικά ευπροσάρμοστη στις ποικίλες κρίσεις που ενδεχομένως προκύπτουν.
- Το 2008 ήταν το έτος που ο παγκόσμιος τουρισμός επλήγη σημαντικά από την παγκόσμια οικονομική κρίση και άρχισε μια αντίστροφη πορεία που συνεχίστηκε και το πρώτο μισό του 2009.
- Το 2009 οι παγκόσμιες αφίξεις μειώθηκαν κατά 4,2% σε σχέση με το 2008, φτάνοντας τα 880 εκατομμύρια.
- Το 2010 ο τουρισμός σημείωσε θετικά αποτελέσματα.
- Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού προβλέπει μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης των διεθνών τουριστικών αφίξεων της τάξης του 4,1% με ορίζοντα το 2020. Συνεπώς, οι διεθνείς αφίξεις αναμένεται ως τότε να ξεπεράσουν το 1,7 δις ταξιδιωτών.

Ο παγκόσμιος τουρισμός αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις εν όψει του 21ου αιώνα, οι οποίες σχετίζονται με τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη, την αντιμετώπιση των ανισοτήτων σε ζητήματα πλούτου και ευκαιριών αλλά και την ορθή κατανομή και διαχείριση των υπαρχόντων φυσικών πόρων, όπως ακριβώς συμβαίνει με κάθε ζωντανό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας που έρχεται αντιμέτωπο με τη διαρκώς εξελισσόμενη διεθνή πραγματικότητα.¹⁸

¹⁸ <http://www.sete.gr/default.php?pname=GlobalTouristMovement&la=1>

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Ο τουρισμός στις μέρες μας αποτελεί μια κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα για την Ελλάδα αλλά και για πολλές χώρες. Ο ρόλος του για την οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να αναπτυχθεί περαιτέρω στο μέλλον, καθόσον ο ελεύθερος χρόνος, οι διακοπές, η αναψυχή κερδίζουν μια κεντρική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει αποδείξει καθαρά ότι έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί πλούτο και οικονομική άνθηση για ολόκληρες περιφέρειες και προορισμούς, θέσεις εργασίας και ευημερία για τους κατοίκους τους. Περιοχές και τόποι στηρίζονται ή προσβλέπουν σ' αυτόν για το μέλλον τους.

Η οικονομική ευμάρεια που διαθέτει ένα αυξανόμενο ποσοστό κατοίκων του πλανήτη μας, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς και των μέσων ενημέρωσης είναι μερικοί από τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην ανάδειξη του τουρισμού ως ενός από τους πιο ισχυρούς και ραγδαία αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς της παγκόσμιας κοινωνίας του 21ου αιώνα.

Η ανάπτυξή του αυτή δεν είναι χωρίς συνέπειες, συνοδεύεται και από την αύξηση των πιέσεων που ασκούνται ιδιαίτερα στους τοπικούς περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους όπως και στις υποδομές. Το πρόβλημα εμφανίζεται οξυμένο όπου αυτή η ανάπτυξη γίνεται άναρχα και απρογραμματίστα. Έτσι οι τοπικές αρχές βρίσκονται μπροστά σε μια πραγματική πρόκληση που καλούνται να διαχειριστούν.

Η κυριότερη πρόκληση για την τουριστική οικονομία και τους προορισμούς είναι η διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας - με δεδομένη την περαιτέρω ανάπτυξή της κατά τα επόμενα χρόνια - έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν υπερβαίνει τα όρια των διαθέσιμων πόρων, καθώς και τις δυνατότητες αναπαραγωγής των εν λόγω πόρων. Καθώς ο τουρισμός στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην περιβαλλοντική, πολιτιστική και κοινωνική ποιότητα - εάν δεν υπάρχει η δέουσα διαχείριση - κινδυνεύει να επιδεινώσει ή ακόμα και να καταναλώνει τη δική του βάση πόρων παραγωγής εσόδων, και επομένως να καταστεί οικονομικά και κοινωνικά μη βιώσιμος. Η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού σήμερα συνδέεται περισσότερο με την ανάπτυξη της ποιότητας παρά της ποσότητας.

Για όλο τον κόσμο ο τουρισμός αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία και εναλλακτική δυνατότητα για τις περιοχές σε οικονομική καθυστέρηση ή παρακμή. Μπορεί να αποτελέσει μία πηγή οικονομικής δραστηριότητας με τεράστιο δυναμικό κοινωνικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης καθώς και απασχόλησης. Με τη μετατροπή της οικονομικής βάσης μπορεί να καθιερωθεί ένα νέο παραγωγικό σύστημα με περισσότερο μέλλον και ποιότητα ζωής.

Σε ολόκληρη την Ευρώπη βρίσκονται σε εξέλιξη διάφορα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης ολόκληρων περιοχών με αλλαγή ακολουθούμενης στρατηγικής, προσανατολισμού και προτύπου περιοχής. Η κεντρική επιλογή τους - παρατηρεί κανείς - σ' όλους, είναι ένας ποιοτικός τουρισμός που ενσωματώνει και βασίζεται στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Ο ανταγωνισμός σ' αυτό το επίπεδο μεταξύ των διάφορων περιοχών στην Ευρώπη θα ενταθεί στο μέλλον αφού νέοι ποιοτικοί και δυναμικοί προορισμοί θα προστίθενται διαρκώς.

Η αύξηση της τουριστικής κίνησης εξαρτάται κυρίως από τρεις παράγοντες:

α) Την καλή **οικονομία** των χωρών προέλευσης,
β) την παγκόσμια **ηρεμία**, αλλά και την ηρεμία στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και γ) το φυσικό, δομημένο και πολιτιστικό **περιβάλλον** της χώρας υποδοχής.

Όταν υπάρχει υγιής οικονομία ο πελάτης-καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προγραμματίσει τις διακοπές του άνετα και όχι την τελευταία στιγμή. Αυτονόητο είναι ότι για να προσελκύσει μια χώρα τουρίστες θα πρέπει οι σχέσεις με τις χώρες προέλευσης και ειδικά τις γειτονικές να είναι ειρηνικές.

Το πιο βασικό όμως είναι το περιβάλλον με την ευρεία έννοια της χώρας προορισμού και η χώρα μας διαθέτει πολλές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εθνικούς δρυμούς, αισθητικά δάση, σπάνια βιοποικιλότητα, άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια ανεξάντλητη αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδείξουμε το τουριστικό μας προϊόν.

2.1 ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Αρκετοί είναι οι μελετητές που έχουν ασχοληθεί με τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού. Οι περισσότεροι εξ αυτών θεωρούν ότι ο τουριστικός προορισμός έχει ορισμένη διάρκεια ζωής, η οποία περνά από τρία στάδια τουριστικής ανάπτυξης, τα οποία είναι τα εξής:

1^ο Στάδιο ανάπτυξης:

Στο στάδιο αυτό η περιοχή είναι ακόμα άγνωστη ως τουριστικός προορισμός και ο αριθμός ανθρώπων που την επισκέπτονται είναι σχετικά μικρός, ενώ και οι επιχειρηματίες που θέλουν να ασχοληθούν με τον τουριστικό κλάδο είναι λίγοι. Όμως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο αριθμός τους βαίνει αυξανόμενος. Το επίπεδο των υπάρχοντων υποδομών και υπηρεσιών είναι υποτυπώδες, αλλά παρατηρείται σταδιακή και αργή αλλαγή των παραγωγικών δομών της περιοχής με στροφή προς τις υπηρεσίες. Επίσης, οι τουρίστες αντιμετωπίζονται από τους ντόπιους με αρκετά φιλόξενη διάθεση, αφού και αυτοί θέλουν να έρθουν σε επαφή με διαφορετικές αντιλήψεις. Οι κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές είναι οι ντόπιοι επιχειρηματίες και οι νέοι της περιοχής, οι οποίοι επιθυμούν να προσελκύσουν τουρίστες στην περιοχή τους. Σε αυτήν την πρόθεση συμβάλλουν και οι εφαρμογές κάποιων προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης τοπικής ή εθνικής εμβέλειας, καθώς και η προβολή του τουριστικού πόρου της περιοχής (π.χ. λίμνη, παραδοσιακός οικισμός κλπ.)

Τα σημαντικότερα **χαρακτηριστικά** γνωρίσματα του πρώτου σταδίου τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού είναι και τα ακόλουθα:

- α) **Πρώτη υποτυπώδης υποδομή** (ενοικιαζόμενα δωμάτια, πανδοχεία) σε ξενοδοχεία και επιχειρήσεις εστίασης (ταβέρνες),
- β) **Μικρός αριθμός τουριστών που ταξιδεύουν αυτόνομα** και επιθυμούν τη διαμονή σε περιοχές ήσυχες, με καθαρό περιβάλλον.
- γ) **Ανύπαρκτη διαφημιστική «εικόνα» στις τουριστικές αγορές** του μαζικά οργανωμένου τουρισμού.
- δ) **Πρώτες, μικρής εμβέλειας, τουριστικές επενδύσεις από τους ντόπιους κατοίκους.**

2^ο Στάδιο Ανάπτυξης:

Στο στάδιο αυτό η περιοχή αρχίζει να γίνεται γνωστή ως τουριστικός προορισμός, με αποτέλεσμα τη στροφή των ντόπιων αλλά και των ξένων επιχειρηματιών προς την απασχόληση με τον τουρισμό. Επομένως, υπάρχει μια έντονη κινητικότητα, ιδιαίτερα από νέους και γυναίκες προς τα τουριστικά επαγγέλματα, γεγονός που σημειώνεται με την αύξηση των επενδύσεων στον τουριστικό τομέα (καταλύματα, εστιατόρια, μέσα μεταφοράς κ.λπ.) Η δημιουργία επαφών με τους τουρίστες έχει σαν αποτέλεσμα την υιοθέτηση των καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων των αστικών κέντρων από μεγάλο μέρος του ντόπιου πληθυσμού. Παράλληλα οι σχέσεις μεταξύ των τουριστών και των ντόπιων γίνονται σταδιακά σχέσεις «εμπορικής συναλλαγής». Στις αλλαγές αυτές συμβάλλουν οι μεγάλες επιχειρήσεις που επιθυμούν να επενδύσουν στον τουριστικό κλάδο, οι τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας (tour operators), οι ντόπιοι, οι οποίοι έχουν επιλέξει να ασχοληθούν αποκλειστικά με τον τουρισμό, αλλά και το κράτος με την εφαρμογή προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής του τουριστικού προϊόντος.

Τα σημαντικότερα **χαρακτηριστικά** γνωρίσματα του δεύτερου σταδίου τουριστικής ανάπτυξης είναι

τα ακόλουθα:

- α) **Δημιουργείται μια σύνθετη τουριστική υποδομή** (εστιατόρια, μεγάλα ξενοδοχεία, μπαρ, πρακτορεία κ.λπ.)
- β) **Πραγματοποιούνται μεγάλης εμβέλειας επενδύσεις από το κράτος και οι πρώτες σημαντικές τουριστικές επενδύσεις από ιδιώτες.**
- γ) **Παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στη χωρική και λειτουργική οργάνωση της περιοχής, ώστε να εξυπηρετούνται οι τουρίστες.**
- δ) **Εμφανίζονται οι πρώτες ομάδες οργανωμένου τουρισμού που ταξιδεύουν χρησιμοποιώντας υπηρεσίες.**
- ε) **Η περιοχή αποκτάει διαφημιστική «εικόνα»**

3^ο Στάδιο ανάπτυξης:

Στο στάδιο αυτό η περιοχή ωριμάζει ως τουριστικός προορισμός και αρχίζει να υιοθετεί τον τύπο ανάπτυξης του οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Αυτό οδηγεί στην αστικοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής, το οποίο έχει σαν αποτέλεσμα την ανέγερση εκτεταμένων εγκαταστάσεων και υποδομών για την εξυπηρέτηση των αυξανόμενων αναγκών των τουριστών. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να αισθάνεται ότι έχει χάσει τη δυνατότητα επηρεασμού και ελέγχου της τουριστικής βιομηχανίας της περιοχής. Οι ρυθμοί της ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και οι αξίες αλλάζουν πλησιάζοντας την αστικοποίηση. Επιπλέον, οι σχέσεις των τουριστών με τους ντόπιους γίνονται τελείως απρόσωπες. Οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές είναι κυρίως οι τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας (tour operators), οι ξένοι επενδυτές και η εφαρμογή διεθνών και περιφερειακών τουριστικών πολιτικών.

Τα σημαντικότερα **χαρακτηριστικά** γνωρίσματα του τρίτου σταδίου τουριστικής ανάπτυξης είναι τα ακόλουθα:

- α) **Η οργανωμένη μαζική υποδομή** τουρισμού του πακέτου.
- β) **Δημιουργούνται υπηρεσίες και δραστηριότητες**, οι οποίες μέχρι στιγμής δεν υπήρχαν, για την εξυπηρέτηση των τουριστών.
- γ) **Η περιοχή μετατρέπεται σε «τουριστικό προορισμό» με διεθνείς προδιαγραφές.**
- δ) **Έρχονται κυρίως τουρίστες με οργανωμένα πακέτα διακοπών μέσω tour operators.**
- ε) **Η διαφημιστική «εικόνα» της περιοχής διεθνοποιείται και συμβάλλει στη μαζική προσέλευση τουριστών.**

2.2 ΑΕΙΦΟΡΟΣ - ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ως Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται **η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.** Για να πραγματοποιηθεί, θα πρέπει να συνδυαστεί η κοινωνική πρόοδος - που θα αναγνωρίζει και θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες όλων των πολιτών - η **αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση** και η **διατήρηση υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και απασχόλησης.** **Στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μία καλύτερη ποιότητα ζωής για όλους τους πολίτες τόσο για αυτούς που ζουν και δουλεύουν σήμερα όσο και για τις επόμενες γενεές.**

Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση, δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Έχει οδηγήσει σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, αλλά και για ανισορροπίες που προκαλούν ιδιαίτερα διεθνή προβλήματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ο «παραδοσιακός» τρόπος αλλά και οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης, σε διεθνές επίπεδο, είναι ότι το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιώνει με εισόδημα λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, πριν την άγρια επέλευση της οικονομικής κρίσης, είχε πετύχει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το ζητούμενο ήταν να διατηρηθούν και να αυξηθούν χωρίς όμως να διαταραχθεί ο κοινωνικός ιστός και χωρίς να υποβαθμιστεί το περιβάλλον.

Ήδη η ύφεση της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία δύο χρόνια, η οποία δυστυχώς προβλέπεται να διαρκέσει για πολύ καιρό ακόμη, προξενεί κίνδυνο συγκρούσεων και ο κίνδυνος μόνιμης επιβράδυνσης της οποιασδήποτε οικονομικής μεγέθυνσης είναι κάτι περισσότερο από ορατός.

Η διεθνής κοινότητα από το 1987 έχει αναγνωρίσει την **αναγκαιότητα στροφής στη βιώσιμη ανάπτυξη**. Σε μία βασανιστική, πολλές φορές, πορεία όλων αυτών των χρόνων η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και η αναγκαιότητα λήψης συγκεκριμένων αποφάσεων και υλοποίησης σχετικών πολιτικών, δράσεων και μέτρων, γίνεται ολοένα περισσότερο αποδεκτή.

Σε αυτά τα πλαίσια η Ευρωπαϊκή Ένωση παίζει ένα πολύ σημαντικό και πρωτοποριακό ρόλο. Σε όλα τα επίσημα κείμενά της έχει ενσωματώσει τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Παράλληλα, ο στόχος της βιωσιμότητας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον 21ο αιώνα.

Η εξειδίκευση των στόχων και των στρατηγικών της βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι ίδια για όλες τις χώρες. Οι κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες αλλά και το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στην προσπάθεια αποτύπωσης της σημερινής πραγματικότητας, διαπιστώνεται ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το φυσικό περιβάλλον δέχονται πιέσεις, οι οποίες προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και σχετίζονται με τους οικονομικούς ρυθμούς ανάπτυξης, αλλά και αυτούς του βιοτικού επιπέδου. Αυτό σημαίνει ότι για να προστατεύσουμε το περιβάλλον θα πρέπει να σταματήσουμε οποιαδήποτε ανθρωπογενή δραστηριότητα; Η στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης παρέχει την δυνατότητα χρησιμοποίησης των τεχνολογικών και επιστημονικών επιτευγμάτων, με τρόπο ώστε να δημιουργηθούν εναλλακτικές πολιτικές προτάσεις οι οποίες θα διασφαλίζουν αύξηση της παραγωγικότητας, αποτελεσματικότητα, κοινωνική συνοχή και συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων;

Σε αυτά τα πλαίσια η περιβαλλοντική πολιτική θα πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα και δράσεις που αφορούν την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τη μείωση των αερίων ρύπων, την ορθολογική διαχείριση των στερεών αποβλήτων, των δασικών και των υδατικών πόρων, την αντιμετώπιση της ερημοποίησης και την προστασία της βιοποικιλότητας.

Ο όρος **αιεφορική ή αιεφόρος ανάπτυξη** αναφέρεται σε μια ανάπτυξη που **βασίζεται στην προστασία του περιβάλλοντος, στην παράλληλη ανάπτυξη των κλάδων της οικονομίας, στην διαρκή ανατροφοδότηση του παραγωγικού ιστού** με καινοτομικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, στην διατήρηση μιας δυναμικής πρωτοβουλίας στα διάφορα στοιχεία και θεσμούς που συνθέτουν την τοπική κοινωνική δομή, στην αναζήτηση μεθόδων και τεχνικών που θα συμβάλλουν στην αυτονομία, στην **αυτάρκεια της τοπικής οικονομίας**, αλλά και στην ενίσχυση της **ενεργούς συμμετοχής των ντόπιων κατοίκων στις αναπτυξιακές διαδικασίες**¹⁹. Είναι πλήρως αποδεκτό, ότι υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των τουριστικών δραστηριοτήτων και του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού - πολιτιστικού περιβάλλοντος, τα οποία αποτελούν αγαθά της τοπικής κοινωνίας. Η αιεφόρος ανάπτυξη του τουρισμού επιτυγχάνεται όταν η χρησιμοποίηση αυτών των πόρων γίνεται με τρόπο που να επιτρέπει την ικανοποίηση των οικονομικών και τουριστικών αναγκών και παράλληλα να διασφαλίζει την αέναη διατήρηση και βιωσιμότητα αυτών. Η αμοιβαία αλληλεξάρτηση μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος, αποτελεί το βασικό λόγο που ο τουρισμός θα πρέπει να αφομοιώνει τις αρχές της αιεφορίας²⁰. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με μια ολιστική προσέγγιση, τοπικά, περιφερειακά, εθνικά αλλά και σε διεθνές επίπεδο (**Harris και Leipner, 1995**).

¹⁹ Τσάρτας, 1996, σελ. 260-262.

²⁰ Hunter και Green, 1995.

Η αιφορία του τουρισμού στην Ευρώπη είναι θέμα προτεραιότητας.

Η έννοια του αιφόρου τουρισμού **ενσωματώνει κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς**. Μια έρευνα που χρηματοδοτήθηκε από την XXIII Γενική Διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission Directorate General XXIII), (**Bramwell 1996**), αναγνώρισε το πρόβλημα και την ανάγκη για μεγαλύτερη αποσαφήνιση της έννοιας του αιφόρου τουρισμού, και σημείωσε ότι «η προσπάθεια κάποιων να αποδώσουν έναν ορισμό, θεωρείται επικίνδυνη, καθότι δίνει την εντύπωση του απλού, σε ένα χώρο που θεωρείται **πολυσύνθετος**»²¹.

Υπάρχουν **εννοιολογικά προβλήματα** και σε αυτό που ακόμη αποκαλείται «τουριστική βιομηχανία», δεδομένου ότι αυτή «συμπεριλαμβάνει ένα ευρύ και ποικίλο φάσμα δραστηριοτήτων»²². Αυτός ο προβληματισμός υφίσταται χρονολογικά από την μεταπολεμική περίοδο (**Ζαχαράτος 2000**). Εννοιολογικά, ο **Leiper, (1979 σελ.400)** ορίζει την «τουριστική βιομηχανία» σαν το «σύνολο των επιχειρήσεων, οργανισμών και υποδομών που στοχεύουν στην ικανοποίηση και εξυπηρέτηση συγκεκριμένων αναγκών και επιθυμιών των τουριστών».

Με βάση τα παραπάνω, πρωτοβουλίες που κατά καιρούς έχουν στοχεύσει στο να ενθαρρύνουν επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα στο να υιοθετήσουν τις αρχές της αιφορίας, οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο, δεδομένου ότι κάποιες από αυτές θεώρησαν ότι δεν ανήκουν σε αυτό που ονομάζουμε «τουριστική βιομηχανία» αλλά τοποθέτησαν τον εαυτό τους σε κάποιο επιμέρους τομέα π.χ. ξενοδοχειακό τομέα²³.

Ο **Müller (1994)**, εντοπίζει την έννοια της αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης μέσα στους στόχους μιας τουριστικής ανάπτυξης, κοινωνικά και περιβαλλοντικά συμβατής, που εμπεριέχει την έννοια της «ποιοτικής ανάπτυξης». Η «ποιοτική ανάπτυξη» ορίζεται ως αύξηση της ποιότητας ζωής που επιτυγχάνεται με τη **μειωμένη χρήση μη ανανεώσιμων πόρων** αλλά και την **αποφυγή υψηλής πίεσης πάνω στο φυσικό περιβάλλον και τους ανθρώπους**. Υιοθετώντας, σαν παράδειγμα, το «μαγικό τετράγωνο» των δημοσίων οικονομικών, (**πλήρη απασχόληση – σταθερότητα τιμών – ισοζύγιο πληρωμών – οικονομική μεγέθυνση**), σχηματικά αποδίδει την αιφόρο τουριστική ανάπτυξη με το «μαγικό πεντάγωνο» (**οικονομική ευρωστία, ευμάρεια τοπικής κοινωνίας, προστασία περιβάλλοντος και πόρων, πολιτιστική ευρωστία, βέλτιστη ικανοποίηση επιθυμιών των τουριστών**) αλληλεπιδρώντας ανά δυο μεταξύ τους.

Η συζήτηση για το τι είναι αιφόρος τουρισμός, εξελίσσεται με προσεγγίσεις που ποικίλλουν από ακραίες οικοκεντρικές (ecocentric), σε ακραίες ανθρωποκεντρικές (anthropocentric). Ένας πολύ στενός ορισμός μπορεί να είναι αυτός που εξαιρεί την ανθρώπινη παρουσία από συγκεκριμένες ευαίσθητες περιοχές, όπως είναι τα εθνικά πάρκα, ή οι Εθνικοί Δρυμοί²⁴. Αντίθετα, ένας ορισμός ο οποίος αντιμετωπίζει το θέμα από καθαρά οικονομική οπτική γωνία, τοποθετεί την επιχειρηματική δραστηριότητα στο κέντρο των διαδικασιών. Για την τουριστική αιφορία υφίστανται ακόμα και πολιτικές ανάγκες οι οποίες θέτουν ως προτεραιότητα την μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, ταυτόχρονα με την προστασία του περιβάλλοντος.

Στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια έγινε σημαντική προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού της αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης.

Έτσι ο **Τσάρτας (1999)**, αναφερόμενος στις **βασικές αρχές** και τα στοιχεία για την **επίτευξη του στόχου του αιφόρου τουρισμού**, υποδεικνύει μεταξύ άλλων και τα παρακάτω:

- **Ισορροπημένη ανάπτυξη της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος.**
- **Έρευνα και εκπαίδευση.**
- **Νέες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.**
- **Ειδική περιβαλλοντική και τουριστική εκπαίδευση.**

²¹ Richards, 1996, σελ. 10.

²² Eber, 1992, σελ. 1.

²³ Richards, 1996.

²⁴ Waitt, 2003.

Ο αειφόρος τουρισμός προϋποθέτει διασύνδεση με το διευρυμένο οικονομικό, φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Ο τουρισμός σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να απομονωθεί από τις υπόλοιπες μορφές οικονομικής δραστηριότητας που αναπτύσσονται τοπικά, και σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αποτελεί τμήμα μιας ολοκληρωμένης ανάπτυξης χωρίς ο ίδιος να επιβάλλεται στις υπόλοιπες δραστηριότητες. (αυτοδιοίκηση, περιβαλλοντικές οργανώσεις, τουριστικές επιχειρήσεις). Οι αρχές της αειφόρου ανάπτυξης θα πρέπει να καθοδηγούν το σύνολο της τουριστικής βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένου του μαζικού τουρισμού, χωρίς βέβαια να περιορίζεται μόνο στις διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Η έννοια του αειφόρου τουρισμού, διασφαλίζει στην πραγματικότητα την ισχύ συγκεκριμένων χαρακτηριστικών για τη δυναμική και με μακροπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού. **Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν:**

- στην αναγνώριση και ανάδειξη της ταυτότητας του προορισμού με σεβασμό στην πολιτισμό του,
- στην επίτευξη κέρδους από την τουριστική δραστηριότητα,
- στη στήριξη των τομέων που συνδέονται ή εξαρτώνται άμεσα ή έμμεσα από τον τουριστικό κλάδο,
- στην τόνωση της αγοράς εργασίας με τη δημιουργία νέων θέσεων,
- στη διασφάλιση της σταθερότητας, ασφάλειας και διατήρησης του περιβάλλοντος και του οικοσυστήματος και τέλος,
- στην ορθή αξιολόγηση της αξίας ενός τουριστικού προορισμού τόσο σε οικονομικό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο.

Η προσπάθεια προκειμένου ο τουρισμός να έχει θετική επίδραση στις κοινωνίες και το περιβάλλον και παράλληλα να παραμένει ανταγωνιστικός και βιώσιμος, οδήγησε στη δημιουργία ενός πλαισίου δράσης με στόχο την πλήρη κατανόηση των πρακτικών του αειφόρου τουρισμού και την υιοθέτηση ενιαίων αρχών για την εφαρμογή του.

- Η Ελλάδα διαθέτει ακόμα ένα αρκετά πλούσιο περιβαλλοντικό απόθεμα, παρά τις σοβαρές βλάβες που έχει υποστεί σε πολλές παραμέτρους του. Το σχετικά μη υποβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον που διακρίνεται για την υψηλή βιοποικιλότητα σε συνδυασμό με μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, η ποιότητα των νερών κολύμβησης και των ακτών της χώρας, η ποιότητα της ατμόσφαιρας, βρίσκονται σε γενικές γραμμές σε καλή κατάσταση, παρά τα επιμέρους προβλήματα όπως είπαμε. Η **συστηματική αποκατάσταση μνημείων** και η **ανακαίνιση έργων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς**, σε συνδυασμό με τη **δημιουργία δικτύων πεζοδρόμων** στις μεγάλες πόλεις της χώρας, αναζωογόνησαν ορισμένα ιστορικά κέντρα.

Ταυτόχρονα, το **δίκτυο NATURA 2000**²⁵, ένα μεγάλης κλίμακας **ευρωπαϊκό πρόγραμμα** που αφορά στη **διατήρηση και διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς**, έχει ολοκληρωθεί και βρίσκεται στη φάση της υλοποίησης από τους φορείς διαχείρισης.

Όμως, σε άλλους τομείς και ειδικότερα σε αυτούς όπου η οικονομική πολιτική δεν ενσωμάτωσε την περιβαλλοντική διάσταση, παρουσιάστηκε μικρότερη πρόοδος. Παράλληλα, οι δραματικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών αρχίζουν να κάνουν αισθητές τις επιπτώσεις τους στην ποιότητα του περιβάλλοντος.

Το ιδιαίτερα ελκυστικό φυσικό περιβάλλον του ελληνικού χώρου έχει καταστήσει την Ελλάδα ισχυρό πόλο έλξης για τον τουρισμό. Μετά από μια περίοδο ταχύτατης ανάπτυξης δύο περίπου δεκαετιών, ο τουρισμός σήμερα συμμετέχει με **6% στο ΑΕΠ** της χώρας συμβάλλοντας ταυτόχρονα σημαντικά στην απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη. Όμως, ενώ ο αριθμός των αφίξεων των ξένων τουριστών, που σήμερα κυμαίνεται γύρω στα **12 εκ. αφίξεις ετησίως** (παρουσιάζει μια μακροπρόθεσμα ανοδική τάση παρά τις επιμέρους μειώσεις), τα έσοδα από την τουριστική δραστηριότητα ακολουθούν πτωτική πορεία ως αποτέλεσμα του έντονα αναπτυσσόμενου μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός έχει παράλληλα και σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με συνέπεια

²⁵ είναι ένα δίκτυο ζωνών προστασίας της φύσης, που εκτείνεται σε ολόκληρη την Κοινότητα και έχει ως στόχο να διασφαλίσει τη μακροπρόθεσμη διατήρησή των πιο πολύτιμων και των πλέον απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων της σε ικανοποιητικό επίπεδο. (<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=432>)

η συνέχιση του ίδιου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης ουσιαστικά να υπονομεύει μακροπρόθεσμα την ανάπτυξή του.

Οι πλέον ευαίσθητες στην τουριστική πίεση περιοχές είναι φυσικά οι παράκτιες, στις οποίες συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος τουριστών, καθώς και μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Επιπλέον, ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από την πλευρά των φυσικών οικοσυστημάτων λόγω της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων της φύσης: της θάλασσας, της ξηράς και του αέρα. Δέλτα ποταμών, λιμνοθάλασσες και άλλοι υγροβιότοποι, κλειστοί κόλποι κλπ. αποτελούν περιοχές αναπαραγωγής και διαβίωσης πολλών και σημαντικών ειδών χλωρίδας και πανίδας.

Οι πλέον ορατές συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι η πληθώρα οδικών αρτηριών κατά μήκος των ακτών που οδηγούν στους τουριστικούς προορισμούς και ο συνωστισμός στις παραλίες. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού κατά την άνομβρη περίοδο, προκαλεί πιέσεις στους υδάτινους πόρους, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Η υψηλή ζήτηση νερού και ιδιαίτερα η υπεράντληση έχει πολλαπλές επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές, όπως η μη-αντιστρεπτή υφαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων.

Η τουριστική βιομηχανία είναι, επίσης, παραγωγός μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων. Οι τοπικές αρχές αδυνατούν, τις περισσότερες φορές, να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε αυτή την παραγωγή. Ο καθαρισμός των ακτών με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων έχει γίνει κοινή πρακτική, παρότι οι μέθοδοι αυτές ενδέχεται να προκαλούν διάβρωση στις παραλίες. Παράλληλα, η επεξεργασία των λυμάτων, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι ιατρικές και άλλες υπηρεσίες, παρουσιάζονται συχνά ανεπαρκείς κατά τις περιόδους αιχμής.

Στη Ελλάδα έχει ήδη εκπονηθεί Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νησιών, που παρέχει γενικές και ειδικές αρχές για τη διαχείριση των περιοχών αυτών, κατευθύνσεις για την οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης, τομεακές κατευθύνσεις στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ειδικές προτάσεις. Στο πλαίσιο του Προγράμματος διαμορφώθηκε Σχέδιο Οδηγίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Παράκτιων Περιοχών.

2.2.1 Ειδικό χωροταξικό σχέδιο για τον τουρισμό

Τον Μάιο του 2007 κατατέθηκε η κοινή Υπουργική Απόφαση για το ειδικό χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό. Το θετικό είναι ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού για την ανάπτυξη ενός ποιοτικού τουρισμού που θα σέβεται το περιβάλλον των νησιών μας. Μερικά από αυτές τις αποφάσεις είναι οι εξής:

- Δημιουργία μηχανισμού ελέγχου των χρήσεων γης και της έντασης της τουριστικής δραστηριότητας βάσει των εξής κριτηρίων: επιφάνεια δομημένου χώρου, συνολικός αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων με έδρα ή πραγματική λειτουργία στον οικισμό, αριθμός υφιστάμενων κλινών. Στόχος είναι η διαφύλαξη της αξίας του πόρου και η προστασία του παραδοσιακού χαρακτήρα. - Ελαχιστοποίηση των επεκτάσεων των οικισμών.

- Άμεσος έλεγχος της δόμησης εκτός σχεδίου πόλης και ορίων οικισμών.

- Η ανάπτυξη δράσεων τοπικών συμφώνων ποιότητας (πέρα από τους κατά περίπτωση ισχύοντες κτιριολογικούς κανονισμούς), που αφορούν στη διατήρηση και ανάδειξη αξιολογών μορφολογικών στοιχείων και την ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική παραδοσιακών οικισμών.

- Η κατά προτεραιότητα αναβάθμιση, βελτίωση και συμπλήρωση των υποδομών των αεροδρομίων Μυκόνου, Σαντορίνης, Ζακύνθου και Νάξου, τα οποία αποτελούν σημεία υποδοχής σημαντικής κίνησης (κυρίως διεθνούς).
- Η βελτίωση της σύνδεσης μεταξύ των νησιών της Δωδεκανήσου και των Κυκλάδων, με την πύκνωση των δρομολογίων, την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών καθώς και τη βελτίωση των υπαρχουσών λιμενικών υποδομών.
- Η λειτουργία του λιμένα θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης, η οποία θα ελέγξει το βαθμό συμβατότητας των πραγματικών γεωμορφολογικών συνθηκών του διαύλου, με τις απαιτήσεις του ρόλου που καλείται στο άμεσο μέλλον να παίξει.
- Η κατά προτεραιότητα αναβάθμιση, βελτίωση, επέκταση και εκσυγχρονισμός όπου, κατά περίπτωση, απαιτείται, των λιμένων – κόμβων εθνικής και (δια)περιφερειακής εμβέλειας της χώρας με στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση της τουριστικής κίνησης (ημεδαπών και αλλοδαπών).
- Είναι αναγκαία η εξασφάλιση ποσοτικής και ποιοτικής επάρκειας των υδατικών πόρων που προορίζονται για την ύδρευση των περιοχών με προτεραιότητα τουρισμού. Προς την κατεύθυνση αυτή, απαιτείται, κατά προτεραιότητα, η αποτελεσματικότερη διαχείριση των υδατικών πόρων, η διαφύλαξη των οικοσυστημάτων, η προστασία της φυτοκάλυψης για τον εμπλουτισμό των υδροφοριών, ο έλεγχος της ρύπανσης, η βελτίωση των δικτύων διανομής και η περιστολή της σπατάλης.
- Να επιταχυνθεί και ενισχυθεί η προσπάθεια για ορθολογικό σχεδιασμό και οργάνωση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των απορριμμάτων.
- Να ληφθούν μέτρα για τον καθαρισμό και αποκατάσταση των χώρων ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων στις περιοχές με προτεραιότητα τουρισμού. - Με σκοπό τη διατήρηση της αξίας και ποιότητας των τουριστικών πόρων, να μην εγκαθίστανται χώροι υγειονομικής ταφής ή άλλου τρόπου διάθεσης / διαχείρισης απορριμμάτων στις περιοχές του Δικτύου Φύση(NATURA) 2000 και στην άμεση περίμετρό τους καθώς και στις περιοχές που προτείνονται για προστασία ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους.
- Η κατασκευή συγχρόνου, φιλικού προς το περιβάλλον αποχετευτικού συστήματος με επεξεργασία λυμάτων (βιολογικό καθαρισμό) σε όλες τις περιοχές με προτεραιότητα τουρισμού.
- Να εξασφαλισθεί η ενεργειακή επάρκεια.
- Με σκοπό τη διατήρηση της ποιότητας και της αξίας των τουριστικών πόρων στις περιοχές του Δικτύου Φύση (NATURA) 2000 και τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους κατά την εγκατάσταση κεραιών πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον και το τοπίο.
- Η πύκνωση και αναβάθμιση των υποδομών υγείας καθώς και ο συσχετισμός τους με τις κυρίαρχες τουριστικές δραστηριότητες.

- Ειδικά στις δυσπρόσιτες ορεινές ή νησιωτικές περιοχές απαιτείται η άμεση, τουλάχιστον, προώθηση των εφαρμογών της τηλεϊατρικής

-Να επιβληθούν πρότυπα και εξειδικευμένοι κανόνες για τον πολεοδομικό σχεδιασμό, τη δόμηση και την εκτέλεση έργων με γνώμονα τη διαφύλαξη των χαρακτηριστικών και της κλίμακας και την ανάδειξη του φυσικού και δομημένου χώρου (τοπική αρχιτεκτονική, υλικά και μορφές δόμησης, περιορισμός των γεωμετρικών χαρακτηριστικών δρόμων και λοιπών έργων στο αναγκαίο, για την εξυπηρέτηση των περιοχών, μέτρο κ.α.).

-Στις περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας, όλες οι κατασκευές πρέπει να προσαρμόζονται στην κλίμακα και τη φυσιογνωμία του τόπου, να χρησιμοποιούνται υλικά παραδοσιακά και φιλικά προς το περιβάλλον και τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.

-Η ίδρυση, επέκταση και ο εκσυγχρονισμός τουριστικών λιμένων σκαφών αναψυχής (μαρίνες) και αγκυροβολίων...».

- η δυνατότητα παροχής πρόσθετων κινήτρων, στις αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, για την ανάληψη του κόστους επιβολής μέτρων ενσωμάτωσης τρίτων δραστηριοτήτων αναγκαίων για τη λειτουργία του χώρου που παρουσιάζουν ασυμβατότητες με την τουριστική δραστηριότητα και ειδικότερα μέτρων αισθητικής και λειτουργικής αναβάθμισης των υποδομών τους προβλέπει τη διαμόρφωση Ειδικών Πλαισίων Χωρικής Ανάπτυξης για περιοχές με ειδικά προβλήματα όπως οι παράκτιες και νησιωτικές.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου στην Ελλάδα επιβάλλουν την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισής του με την προοπτική μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής²⁶.

2.3 ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΑΕΙΦΟΡΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα που προκλήθηκαν από την **εντατική τουριστική εκμετάλλευση κάποιων περιοχών με τη μαζική συσσώρευση τουριστών**, δημιουργήθηκε η ανάγκη για ένα τουρισμό υπό διαφορετικό πρίσμα προσέγγισης, ο οποίος θα σέβεται το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της χώρας φιλοξενίας, στοχεύοντας φυσικά τόσο σε οικονομική, όσο και σε κοινωνική και πολιτισμική τουριστική ανάπτυξη. Η απαίτηση αυτή υφίσταται με την προώθηση του αειφορικού/βιώσιμου τουρισμού, που προϋποθέτει την ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού συμβατών με το περιβάλλον.

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) η ανάπτυξη του αειφορικού τουρισμού επιβάλλεται να ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών τουριστών και των περιοχών που τους φιλοξενούν και παράλληλα να προστατεύει και να ενισχύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Θεωρείται ότι η ανάπτυξη αυτή οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατό να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ **παράλληλα να διατηρείται η πολιτιστική ακεραιότητα, οι ουσιαστικές οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής.** Τα προϊόντα του αειφορικού τουρισμού είναι προϊόντα που λειτουργούν σε αρμονία με το τοπικό περιβάλλον, την κοινωνία και τους πολιτισμούς, έτσι ώστε να καρπώνονται όλα τα οφέλη και να μην αποτελούν θύματα τουριστικής ανάπτυξης.

Η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και διαχείριση είναι εφαρμόσιμη σε όλες τις μορφές τουρισμού και σε όλες τις περιοχές προορισμού, συμπεριλαμβανομένου του μαζικού και όλων των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι αρχές της βιωσιμότητας πρέπει να αναφέρονται τόσο στο περιβάλλον όσο και

²⁶ <http://www.minenv.gr/4/42/g4200.html>

στην οικονομία, αλλά και στις κοινωνικές συνθήκες της τουριστικής ανάπτυξης. Επομένως, απαιτείται η υιοθέτηση της κατάλληλης ισορροπίας μεταξύ αυτών τριών διαστάσεων ώστε να υπάρξει μια μακροχρόνια βιωσιμότητα.

Έτσι ο **αειφόρος τουρισμός οφείλει:**

α) **Να μεγιστοποιεί την ωφέλεια του φυσικού περιβάλλοντος** που είναι σημαντικό για την τουριστική ανάπτυξη, διατηρώντας μέσω οικολογικών μεθόδων τη φυσική κληρονομιά και τη βιοποικιλότητα της περιοχής.

β) **Να σέβεται την κοινωνική κληρονομιά** και τη μοναδικότητα της περιοχής προορισμού, να συμβάλλει στη διατήρηση των παραδόσεων και στα ήθη και έθιμα, και να κατανοεί και να δέχεται τη διαφορετική κουλτούρα του κάθε τόπου που επισκέπτεται.

γ) **Να υποστηρίζει μακροπρόθεσμες οικονομικές και πολιτικές δραστηριότητες**, που προσφέρουν ευκαιρίες για καλό εισόδημα, σταθερή απασχόληση και κοινωνικές υπηρεσίες και συμβάλλουν συγχρόνως στην καταπολέμηση της φτώχειας στις τοπικές κοινωνίες προορισμού.

2.3.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΔΙΕΠΟΥΝ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Διατυπώθηκαν, αρχικά, στην **συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον** και την ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992 και οριστικοποιήθηκε στο παγκόσμιο συνέδριο στο Lanzarote της Ισπανίας και είναι οι κάτωθι²⁷:

α) Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι **φιλική προς το περιβάλλον** στο παρόν και στο μέλλον καθώς και **οικονομικά βιώσιμη** και **κοινωνικά δίκαιη** για τις τοπικές κοινωνίες.

β) Ο τουρισμός θα πρέπει να **εναρμονίζεται** με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον,

γ) Ο τουρισμός θα πρέπει να **μεριμνά για τις επιπτώσεις** του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.

δ) Μια ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει **κοινές δράσεις και συμμετοχή** σε αυτές **όλων των φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα** και **αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού** σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λ.π.)

ε) Η **προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος** απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

στ) Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η **διατήρηση του τουριστικού προορισμού** και η **ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.**

ζ) Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη **διεύρυνση των ευκαιριών** για τις τοπικές κοινωνίες **συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική κοινωνία.**

η) Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη **βελτίωση της ποιότητας ζωής** όλων και στον κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.

θ) Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλλουν στον **ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.** Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό. Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.

Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεις για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.

²⁷ Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001.

Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό, απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων. Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.

Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

2.4 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο τουρισμός σήμερα είναι βιομηχανία, παραγωγή ενός προϊόντος κατανάλωσης της μάζας, που προσπαθεί να ικανοποιήσει την ανάγκη του εργαζομένου για διασκέδαση στον ελεύθερο χρόνο του. Η τουριστική βιομηχανία έχει επέμβει πάνω στο έδαφος που το μετασημάτισε σε εμπόρευμα και προκάλεσε φαινόμενα με χαρακτήρα οικονομικοκοινωνικό.

Τα οικονομικά φαινόμενα φαίνονται στην αύξηση της τιμής της γης, εκεί όπου εμφανίζονται τουριστικά ενδιαφέροντα. Έτσι γίνεται το καλό εμπόρευμα γιατί προσφέρει μεγαλύτερο εισόδημα όταν χρησιμοποιείται για τουριστικές εγκαταστάσεις, παράδειγμα η παραλία από το Φάληρο μέχρι το Σούνιο.

Οι επιδράσεις κοινωνικού χαρακτήρα φαίνονται στην αλλαγή της απασχόλησης των κατοίκων διαφόρων περιοχών, από την απασχόληση στην γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία πέρασαν στην απασχόληση με τον τουρισμό. Οι αιτίες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουριστικού φαινομένου έχουν χαρακτήρα υποκειμενικό, όπως η ανάγκη του ανθρώπου για αλλαγή περιβάλλοντος, η επιθυμία του να γνωρίσει διαφορετικούς τρόπους ζωής, καινούργιους ανθρώπους, την ιστορία και τις συνήθειες άλλων λαών, ενώ οι αντικειμενικές αιτίες είναι η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η καλύτερευση των συγκοινωνιών, η καλύτερευση των αποδοχών και το δικαίωμα ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, η απλοποίηση των τυπικών διαδικασιών για τους τουρίστες, διάφορες διευκολύνσεις στις πληρωμές, η αύξηση του πληθυσμού, η αύξηση του μέσου όρου ζωής και η αλλαγή νοοτροπίας.

Η πρώτη χώρα στη Μεσόγειο που δέχτηκε το τουριστικό φαινόμενο είναι η Ιταλία αργότερα εμφανίστηκαν η Ισπανία, η Γιουγκοσλαβία, η Ελλάδα και αργότερα ακόμα η Τυνησία και το Μαρόκο. Η Ελλάδα αρχίζει να δέχεται τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα από το 1950, όμως δεν είναι μια καινούργια χώρα για τον τουρισμό, γιατί εκτός από τον ήλιο και την θάλασσα προσφέρει τον πολιτισμό και την ιστορία της, σύμφωνα με όσα εκτενώς αναφέραμε σε άλλο σημείο της παρούσας εργασίας. Η Ρόδος και η Κέρκυρα εξοπλισμένες από την ιταλική κατοχή δέχτηκαν τα πρώτα ρεύματα και ακολούθησαν άλλες περιοχές της χώρας ιστορικού ενδιαφέροντος.

Η Ελλάδα προσφέρει πλούσιο παραλιακό τουρισμό και είναι σημαντικό το ότι ακόμα και σήμερα υπάρχουν ζώνες που δεν τις έχει αγγίξει ο τουρισμός της μάζας, όπως η Δ. Πελοπόννησος και η Νότια Κρήτη.

2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η φύση του τουριστικού φαινομένου δεν επιτρέπει ώστε τούτο να γίνει το κλειδί για την καλύτερευση της οικονομικο-κοινωνικής κατάστασης ενός κράτους. Δεν μπορεί όμως κανείς να αμφισβητήσει ότι με κατάλληλο προγραμματισμό θα μπορούσε να προσφέρει πάρα πολύ μεγάλα οφέλη και να εξαφανισθούν οι αρνητικές πλευρές του. **Ο τουρισμός στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε, σαν την πιο εύκολη και γρήγορη λύση στα οικονομικά προβλήματα, από τους ιδιώτες και από το κράτος, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται σε «βαριά βιομηχανία».**

2.6 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ)

Η τουριστική ανάπτυξη επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις και αλλαγές στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον των περιοχών όπου εφαρμόζονται οι τουριστικές πολιτικές δράσεις.

- Επιπτώσεις στην οικονομία

Όσον αφορά στην οικονομία, ο τουρισμός **αυξάνει την απασχόληση**, αφού αποτελεί τομέα έντασης εργασίας, δημιουργώντας έτσι θέσεις απασχόλησης. Πρόβλημα αποτελεί ότι ο τουρισμός ενισχύει κυρίως την **εποχική απασχόληση**, συνήθως κατά τη θερινή περίοδο. Εντούτοις η προσφορά τουριστικών υπηρεσιών **δίνει τη δυνατότητα ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές, δημιουργίας ενός συμπληρωματικού και εναλλακτικού εισοδήματος για τους κατοίκους.**

Πέρα από την **αύξηση των εισοδημάτων**, η ανάπτυξη του τουρισμού **ενισχύει τις επενδύσεις και διευρύνει την παραγωγική βάση της τοπικής κοινωνίας** με αποτέλεσμα να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής, αλλά και να ενισχυθεί η τοπική κοινωνία, δημιουργώντας **ευνοϊκές συνθήκες για περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη.** Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι ο τουρισμός **αυξάνει τα φορολογικά έσοδα του κράτους**, καθότι στις τουριστικές υπηρεσίες απασχολείται μεγάλος αριθμός ατόμων, μεγάλο μέρος των οποίων παρουσιάζει ικανοποιητικά εισοδήματα. Συνακόλουθα, **τα άτομα αυτά αυξάνουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες**, προσκομίζοντας κέρδη και για άλλους επαγγελματίες μη σχετιζόμενους με την αγορά του τουρισμού.

Παράλληλα, οι σημαντικές επενδύσεις που πραγματοποιούνται για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα προκαλούν την **ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας** με την δημιουργία πολλών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό χώρο, προσδίδοντας δυναμική και **έντονη επιχειρηματικότητα** αλλά και **έσοδα από την φορολογία για το κράτος.** Κρίνεται επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι ο τουρισμός προκαλεί θετική επίδραση στο ισοζύγιο πληρωμών, λόγω των συναλλαγματικών εισροών που έρχονται στη χώρα που λειτουργεί ως τουριστικός προορισμός²⁸.

- Επιπτώσεις στην κοινωνία

Ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα και την κοινωνία και τον πολιτισμό της, αφού **προκαλεί αλλαγές στην κοινωνική δομή της τοπικής κοινωνίας, ιδιαίτερα στις νησιωτικές και ορεινές περιοχές, όπου διαμορφώνεται μια νέου τύπου αστικοποιημένη κοινωνική δομή, με τον τουρισμό να κυριαρχεί σε όλα τα επίπεδα**²⁹. Επίσης, ο τουρισμός **οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα.** Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού περιοχών, που λειτουργούν ως τουριστικοί προορισμοί, εγκαταλείπει το επάγγελμα που δραστηριοποιούταν, και εντάσσεται στις υπηρεσίες του τουριστικού κλάδου. Μάλιστα **η κινητικότητα αυτή είναι αρκετά εντονότερη στους νέους και στις γυναίκες, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπονται παραδοσιακοί κλάδοι όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία στις περιοχές της υπαίθρου.** Επιπρόσθετα κοινωνική επίπτωση του τουρισμού αποτελεί η **δυνατότητα επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες,** με αποτέλεσμα την **ανταλλαγή απόψεων,** αλλά και την **προβολή του τοπικού πολιτισμού,** των εθίμων και των παραδόσεων και γενικότερα την καλύτερη επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ τους³⁰.

²⁸ http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/why_economicimpacts.html

²⁹ Τσάρτας, 1996.

³⁰ http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/why_sociobenefits.html

7.3 Επιπτώσεις στο περιβάλλον

Η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις και στην ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της ανάγκης επέκτασής της στο χώρο της υπαίθρου, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των τουριστών. Μάλιστα οι επιπτώσεις αυτές είναι πολύ πιο έντονες σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές, όπως υδροβιότοπους, παραθαλάσσιες και ορεινές περιοχές. Συγκεκριμένα, παρατηρούνται **συγκρούσεις και διαφωνίες για τις χρήσεις γης**, με την οριοθέτηση των συνόρων μεταξύ του δομημένου και του φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο απαιτείται να μείνει ανεπηρέαστο. Μάλιστα, τίθεται έντονα το **ζήτημα του προσδιορισμού της φέρουσας τουριστικής ικανότητας** μιας περιοχής, προκειμένου να αποτραπεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση. Τα φαινόμενα αυτά έχουν παρατηρηθεί ιδίως τα τελευταία χρόνια με τη μαζική μορφή που έχει πάρει ο τουρισμός. Χαρακτηριστικά **φαινόμενα υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος** από την τουριστική δραστηριότητα είναι: η απώλεια σημαντικών εκτάσεων της υπαίθρου, η καταστροφή βιοτόπων, η αλλοίωση του τοπίου, η μείωση της βιοποικιλότητας, η ρύπανση των υδάτων, η αύξηση της ποσότητας των απορριμμάτων και αποβλήτων, το πρόβλημα της διαχείρισής τους κ.α. Ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές, όπου ο τουρισμός παρουσιάζει πολλαπλάσια ένταση, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ακόμη μεγαλύτερες.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο τελευταίος νόμος που ψηφίστηκε μόλις πριν λίγες ημέρες (Μάρτιος 2011) κάθε άλλο παρά βοηθάει την πολυδιαφημισμένη «Πράσινη Ανάπτυξη», αφού αποφασίστηκε τελικά να επιτραπεί η δόμηση σε περιοχές NATURA σε εκτάσεις τουλάχιστον 4 στρεμμάτων, ενώ η αρχική πρόβλεψη μιλούσε για 10 στρέμματα, με αυτονόητα καταστροφικά αποτελέσματα για το περιβάλλον, το οποίο τόσο πολύ έχει υποβαθμιστεί τα τελευταία χρόνια³¹.

2.7 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2007 - 2011) ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ανεξάρτητα από τις διαφορετικές εκτιμήσεις ως προς την ένταση, τη διάρκεια και τις μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις της, είναι βέβαιο ότι **βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια τεράστια πλανητική οικονομική κρίση** που, σε απόλυτα μεγέθη, είναι ίση ή και ωχρία μπροστά της ακόμα και το μεγάλο κραχ του 1929. Τεράστιοι χρηματοπιστωτικοί κολοσσοί της μητρόπολης του καπιταλισμού, όπως η Fannie Mae και ο Freddie Mac, με συμβολισμό ανάλογο εκείνου των Δίδυμων Πύργων κατέρρευσαν εν μια νυκτί, όπως και κείνοι, σαν χάρτινοι.

Η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος διαχέεται με μεγάλη ταχύτητα στην παγκόσμια πραγματική οικονομία και την οδηγεί σε μια πρωτοφανή σε έκταση και βάθος οικονομική ύφεση. Βιομηχανικοί κολοσσοί στην Αμερική, την Ευρώπη, την Ασία, την Ωκεανία και τη Λατινική Αμερική, καταρρέουν, ή αναστέλλουν την δραστηριότητά τους και προβαίνουν σε μαζικές απολύσεις εργαζομένων σε πρωτόγνωρη κλίμακα.

Στην Ελλάδα, με την απουσία ουσιαστικής ανταγωνιστικής παραγωγικής βάσης, χρόνιες και σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες, τεράστια διαρθρωτικά προβλήματα που απεικονίζονται στο δημόσιο χρέος και το άνοιγμα στο ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών, είναι επόμενο να δεχτεί ισχυρότατο πλήγμα από την διεθνή οικονομική κρίση, παρά τις διαβεβαιώσεις για «ισχυρή και θωρακισμένη οικονομία και χρηματοπιστωτικό σύστημα».

³¹ http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/why_problems.html

Οι επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι πλέον αδιάφραστα αισθητές και στην πραγματική οικονομία της χώρας μας, με απρόβλεπτες εξελίξεις για τη μείωση της ρευστότητας των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των μικρομεσαίων και των νοικοκυριών, την αυξανόμενη ανεργία και την εξαθλίωση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων³².

Συμπερασματικά:

1. Η ελεύθερη οικονομία της αγοράς, χωρίς κοινωνικό έλεγχο, οδηγεί σε σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις, με οδυνηρές συνέπειες και για τον τουρισμό.
2. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουρισμού και των προϊόντων της Ελλάδος, ιδιαίτερα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, είναι μονόδρομος στρωμένος με ποιότητα.
3. Κατά τη ρήση του Δημάρχου Ρεθύμνου, Γιώργου Μαρινάκη, «**στον τουρισμό, η οικονομική κρίση ευνοεί την υψηλή ποιότητα**».

2.8 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Έχει διαπιστωθεί ότι ο αριθμός των ξένων τουριστών αυξάνεται κάθε χρόνο, αλλά οι δαπάνες των τουριστών δεν αυξάνονται με τον ίδιο ρυθμό.

Στη σημερινή συγκυρία της παγκόσμιας κρίσης, το πρόβλημα εντοπίζεται και στη μείωση του αριθμού των ξένων τουριστών και στη μείωση της τουριστικής δαπάνης. Συνεπώς, η σχετική συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους θα αυξηθεί ο ποιοτικός τουρισμός και θα...διευρυνθεί η τουριστική περίοδος αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Όμως, όπως συνήθως, περισσεύουν οι συζητήσεις, αλλά λείπουν οι συγκεκριμένες δημόσιες πολιτικές και οι ιδιωτικές συμπεριφορές που θα μπορούσαν να προσφέρουν λύσεις στο διαπιστωμένο πρόβλημα.

Υπάρχει ένα μεγάλο ζήτημα που θα έπρεπε να αποκτήσει προτεραιότητα στην τουριστική πολιτική και βέβαια στην καθημερινή πρακτική των ασχολούμενων με τον τουρισμό στη χώρα μας, πέρα από την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών, που βελτιώνονται σταδιακά. Το ζήτημα αυτό αφορά τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ώστε να μην μπορεί να ομογενοποιηθεί και να συρρικνωθεί στο δίπτυχο ήλιος και θάλασσα, χωρίς αναφορά στον τόπο και στον πολιτισμό του. Ήλιος και θάλασσα υπάρχουν σε αφθονία σε πολλές περιοχές του κόσμου και ειδικά της Μεσογείου. Για τον μαζικό τουρισμό, συνεπώς, το κριτήριο επιλογής είναι κυρίως το κόστος με παρόμοια ποιότητα υπηρεσιών.

Είναι προφανές ότι η χώρα μας δεν μπορεί να έχει φθηνότερες τιμές από τις άλλες μεσογειακές χώρες που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η ποιότητα των υπηρεσιών δεν είναι πάντοτε καλύτερη. **Ετσι, η προσπάθεια διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος, δηλαδή η ανάδειξη της μοναδικότητάς του είναι απόλυτα αναγκαία.** Η μοναδικότητα προκύπτει από την άρρηκτη σύνδεση του τουρισμού με τον τόπο και τον πολιτισμό του, δηλαδή με την τοπική μουσική, το τοπικό φαγητό, τα τοπικά έθιμα, την τοπική θρησκευτική παράδοση, τη συμπεριφορά των κατοίκων κ.ά.

Στο ζήτημα αυτό υπάρχει τεράστια δυσκολία, γιατί απαιτεί μια εντελώς διαφορετική αντίληψη για τον τρόπο ζωής και την αναζήτηση της ποιότητας στην καθημερινότητά μας. Η προχειρότητα, η ευκολία, η ελάχιστη προσπάθεια, η αδηφαγία στην αναζήτηση του κέρδους κ.λπ. χαρακτηρίζουν συχνά όλες

³² ομιλία του Νίκου Ε. Σκουλά, Προέδρου του Minoan International College, πρώην Trinity, στο 1ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τουρισμού που συνδιοργανώθηκε από τη HELEXPO και τη EUROPRESS MEDIA με την υποστήριξη της Ένωσης Ευρωπαίων Δημοσιογράφων, στο πλαίσιο της Έκθεσης Philoxenia.(2009)

σχεδόν τις εκφράσεις του πολιτισμού μας, όπως τη μουσική, το φαγητό, την αρχιτεκτονική, την πολεοδόμηση, την προστασία του τοπίου και γενικότερα του περιβάλλοντος.

Η κατάσταση αυτή οξύνεται στις τουριστικές περιοχές αρκετών νησιών μας και κυρίως των παραλίων της ηπειρωτικής Ελλάδας. Η ανυπαρξία κάποιας αστικής παράδοσης σε πολλές περιοχές της χώρας, οι οποίες από καθαρά αγροτικές αναπτύχθηκαν τουριστικά πολύ γρήγορα, επιδεινώνει την κατάσταση. Ο χώρος αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο στυγνής κερδοσκοπίας, ενώ η αλλοίωση του φυσικού τοπίου και η καταστροφή του περιβάλλοντος είναι συχνά ανεπανόρθωτη. Το κράτος με τις υπηρεσίες του, οι νομαρχιακές και δημοτικές αρχές θα έπρεπε να έχουν παρέμβει πριν από χρόνια για να περιορίσουν την αυθαιρεσία και τα περίφημα «ελληνουργήματα» σε όλες τις εκφράσεις του πολιτισμού μας και ταυτόχρονα να ενθαρρύνουν τις ενδιαφέρουσες πρωτοβουλίες.

Πιθανώς, η οικονομική κρίση, η οποία περιορίζει την αφθονία του μαζικού τουρισμού, να ωθήσει τόσο την τουριστική πολιτική των δημόσιων αρχών όσο και τις συμπεριφορές των ασχολούμενων με τον τουρισμό προς μια περισσότερο βιώσιμη αντιμετώπιση του ελληνικού χώρου, προσδίδοντας πολιτιστική μοναδικότητα στο τουριστικό προϊόν, προκειμένου να αναπτυχθεί ποιοτικός τουρισμός και να επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος³³.

³³ Άρθρο του κ. Ν.Μαραβέγια, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών (Δευτέρα, 02 Αυγούστου 2010).

3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

3.1 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Τουρισμού προϋποθέτει διάφορους τομείς (Κοκκώσης και Τσάρτας 2001):

α) Σχεδιασμός (Πολεοδομία - Χωροταξία):

Ο σχεδιασμός των τουριστικών περιοχών πρέπει να γίνεται με βάση την Φέρουσα Ικανότητα του συστήματος, θα πρέπει να γίνεται οριοθέτηση περιοχών με τουριστική ανάπτυξη, να χρησιμοποιούνται τεχνικές για τη διαχείριση της ροής των επισκεπτών, να γίνει ουσιαστική εφαρμογή Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για κάθε έργο τουριστικής ανάπτυξης, να παρέχεται βοήθεια στις υποβαθμισμένες περιοχές προκειμένου να επανενταχθούν στην τουριστική αγορά, να γίνεται συστηματική και λεπτομερειακή καταγραφή περιοχών και να προτείνονται συνδυασμοί που θα αξιοποιούν την ποικιλία των μνημείων, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, να υπάρξει ενθάρρυνση ήπιων παρεμβάσεων και γενικότερα ενθάρρυνση ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός) που σέβονται τις ιδιαιτερότητες του τόπου υποδοχής κ.α.

β) Θεσμική οργάνωση:

Θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την προστασία παραδοσιακών οικισμών, περιοχών με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον που αποτελούν ταυτόχρονα και τουριστικούς προορισμούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ενισχυθεί η διαδικασία παρακολούθησης και εφαρμογής των διαφόρων κανονισμών που προβλέπονται γι' αυτές τις περιοχές.

γ) Οικονομική ανάπτυξη:

Θα πρέπει να υιοθετηθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση ορισμένων τύπου τουρισμού που σέβεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

δ) Έρευνα:

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις απαιτείται να συνεχισθεί η μελέτη των επιπτώσεων από το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των δυνατοτήτων αποκατάστασης για περιοχές που αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα υποβάθμισης.

Η χώρα μας παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Για να ανταποκριθούμε στις νέες αυτές προκλήσεις δεν πρέπει απλά και μόνο να επιλύσουμε τα όποια προβλήματα υποδομών και εξυπηρητήσεων. Επιβάλλεται να αναζητήσουμε και στη συνέχεια να υιοθετήσουμε μια καινούργια άποψη που θα θέτει τα προβλήματα του περιβάλλοντος στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

3.2 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

Εκτιμώντας ότι είναι ανάγκη να επιτευχθεί μακρόπνοη ανάπτυξη, συμβάλλοντας στην ένταξη της περιβαλλοντικής διάστασης στην αναπτυξιακή διαδικασία³⁴ και ότι η δημιουργία κατάλληλων μέσων και η εφαρμογή πειραματικών δράσεων αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία για την ένταξη της περιβαλλοντικής διάστασης σε όλους τους σχετικούς τομείς, η ΕΕ προωθεί την ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη μέσω των εξής εργαλείων³⁵:

³⁴ πρβλ. 3^ο ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης 1982-86.

³⁵ βλ. Κανονισμό ΕΚ αριθ. 722/97 του Συμβουλίου της 22ας Απριλίου 1997 σχετικά με δράσεις που εφαρμόζονται στις αναπτυσσόμενες χώρες στον τομέα του περιβάλλοντος στο πλαίσιο της μακρόπνοης ανάπτυξης.

-Χρηματοδοτική ενίσχυση και τεχνική συνδρομή,
-νομοθετήματα περί αναπτυξιακής συνεργασίας,
-σύσταση, παροχή κινήτρων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης,
-κατηγοριοποίηση έργων και δραστηριοτήτων με περιβαλλοντικές επιπτώσεις και -καθορισμός του περιεχομένου των ειδικών περιβαλλοντικών μελετών.
Επίσης στα πλαίσια της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα φυσικού περιβάλλοντος διευκολύνει θεσμικά την πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφόρηση και επιδοτεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση και κατάρτιση.

Η εικόνα στη χώρα μας είναι διαφορετική. Ο **κατακερματισμός της ιδιοκτησίας** και η **εντατική δόμηση του εξωαστικού χώρου (νόμιμη και αυθαίρετη)**, υπήρξε μακροπρόθεσμα η δυσμενέστερη επίπτωση της μεταπολεμικής πολιτικής σχετικά με τις χρήσεις γης με αρνητικές συνέπειες, όπως **περιαστική δόμηση και διάχυση διαφόρων μη αγροτικών δραστηριοτήτων σε ζώνες υπαίθρου, προκαλώντας την καταστροφή της γεωργικής γης, τη μη αναστρέψιμη αλλοίωση τοπίων και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος**. Η εν λόγω πολιτική κατέστησε το γεωργικό τομέα βιώσιμο μόνον υπό καθεστώς προστασίας και με χαμηλή παραγωγικότητα, ενώ παράλληλα αποτέλεσε σημαντική τροχοπέδη για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τη στιγμή που πρωτογενής και τριτογενής τομέας οπισθοχωρεί στη χώρα μας, ο κίνδυνος της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού οδεύει ολοταχώς ως κοινώς λεγόμενη «βαριά βιομηχανία της χώρας». Μέσα στο γκρίζο θεσμικό ελληνικό τοπίο και την έλλειψη πολιτικής βούλησης, ως στόχος της ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης προβάλλει η πολυτομεακή προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου³⁶. Τα μέχρι στιγμής θεσμικά βήματα είναι άλλοτε ανύπαρκτα και άλλοτε αργά, σε σχέση αφενός με την ευρωπαϊκή δίκαιη εξέλιξη και αφετέρου με τη μεταφορά ευρωπαϊκών Οδηγιών στο εθνικό δίκαιο. Κύρια χαρακτηριστικά τους είναι η αποσπασματικότητα και η ασυνέχεια. Δίκαιος πολιτισμός, κωδικοποίηση και εθνικός σχεδιασμός στον τομέα της περιβαλλοντικής προστασίας και του τουρισμού παραμένουν άγνωστα. Μέχρι σήμερα, η αυξημένη επιβάρυνση του περιβάλλοντος και των ενεργειακών πόρων κατά την τουριστική περίοδο δεν έχει συνδεθεί ως προς τις παράπλευρες συνέπειές της, δηλαδή τις επιπτώσεις της, με την οικονομία και την περιβαλλοντική προστασία³⁷. **Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μόνο η εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα από τουριστικές πτήσεις ανέρχεται στο 6% της εθνικής παραγωγής και εκπομπής ρύπων μιας χώρας**³⁸. Δυνατότητες διαλογής στην πηγή των οργανικών απορριμμάτων των ξενοδοχείων και συμπίεσης (κομποστοποίησής) τους, ή αξιοποίησης απορριμμάτων και εκμετάλλευσης της ενέργειας από το βιομεθάνιο για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (περίπτωση Χανίων) δεν έχουν τύχει ακόμη σχεδιασμένης εφαρμογής. Ο δημόσιος τομέας δεν έχει ευαισθητοποιηθεί αρκετά σε θεσμικό επίπεδο, ενώ η ιδιωτική πρωτοβουλία μεμονωμένα παρεμβαίνει με τη στροφή προς πιο φιλικές προς το περιβάλλον πολιτικές και αναπτυξιακές στρατηγικές³⁹.

³⁶ ενδεικτ. Α.24 VI. Σ (προστασία μνημείων, παραδοσιακών περιοχών και στοιχείων), Ν. 3498/2006 (Ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού), ΥΑ 771/2006 (Επιτροπή στρατηγικής για τον τουρισμό), Ν. 3342/2005 (Βιώσιμη ανάπτυξη-αξιοποίηση ολυμπιακών εγκαταστάσεων), Ν. 2234/Α' 142/1994 [Τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 1892/1990 "Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις", Αποφ. 69269/5387/90] Κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες, περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), καθορισμός περιεχομένου ειδικών περιβαλλοντικών μελετών (ΕΠΜ) και λοιπές συναφείς διατάξεις, σύμφωνα με το Ν. 1650/1986, Αριθ. 48976 (ΦΕΚ Β' 56/19.1.2004) Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, Κρήτης και το Νότιου Αιγαίου, ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3105 (ΦΕΚ Α' 29/10-2-2003) Τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση, ρυθμίσεις για τον τουρισμό και άλλες διατάξεις).

³⁷ βλ. δελτίο τύπου ΣΕΤΕ 30.8.02.

³⁸ Πρακτικά 2^{ου} διεθνούς συνεδρίου για το κλίμα και τον τουρισμό, 2004 Κολυμπάρι Χανίων.

³⁹ πρδγμ. Environmental sound management της TUI που περιλαμβάνει μαγνητικά κλειδιά, αφαλάτωση, ανακύκλωση, βιολογικό καθαρισμό, οικολογική σήμανση και επιβράβευση κλπ.

3.3 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας ενυπάρχει σε κάθε μορφή τουριστικής ανάπτυξης και αυτό γιατί **οι προορισμοί θα πρέπει να σχεδιάζονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επωφελούνται από τη φύση και τους περιβαλλοντικούς πόρους, χωρίς όμως και να τους ελαχιστοποιούν ή να τους καταστρέφουν.** Σύμφωνα με τον ορισμό των **Mathieson και Wall (1982)**, «η φέρουσα ικανότητα εκφράζει τον μέγιστο αποδεκτό αριθμό ατόμων ή επισκεπτών που μπορούν να κάνουν χρήση ενός χώρου, χωρίς όμως να επιφέρουν αρνητικές αλλαγές τόσο στο φυσικό περιβάλλον, όσο και στην ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας».

Οι πρώτες αναφορές στην έννοια της φέρουσας ικανότητας στον χώρο της αναψυχής είχαν γίνει από τον Lowell Sumner το 1936 ο οποίος εξέταζε «τον μέγιστο αριθμό επισκεπτών που μπορεί να υποδεχτούν τα πάρκα» και ότι η χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων πρέπει να διατηρείται στα όρια της φέρουσας ικανότητας.

Στις αρχές τις δεκαετίας του 1960 η προσοχή των ερευνητών επικεντρώθηκε στους κοινωνικούς παράγοντες της φέρουσας ικανότητας. Παρατηρήθηκε ότι τα αυξανόμενα επίπεδα χρήσης άλλαζαν τη φύση της εμπειρίας αναψυχής που προσέφερε μια συγκεκριμένη περιοχή σε τέτοιο βαθμό που διέφερε εντελώς από αυτήν που αρχικά προσέλκυσε τους επισκέπτες. Στις δεκαετίες του 1970 και του 1980 οι έρευνες για φέρουσα ικανότητα αναφέρονταν στην σχέση ανάμεσα στα επίπεδα χρήσης και την ικανοποίηση των επισκεπτών, αλλά άρχισαν επίσης να ερευνούν τους οικολογικούς παράγοντες της φέρουσας ικανότητας.

Όπως αναφέρουν οι **Mexa και Coccossis (2004)**, παρά τις κριτικές που υπήρξαν για την δυνατότητα εφαρμογής της φέρουσας ικανότητας οι έρευνες συνεχίστηκαν και επικεντρώθηκαν στις επόμενες δεκαετίες σε θέματα ειδικών μορφών τουρισμού. Τέλος τα τελευταία χρόνια, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για τις μεθόδους εφαρμογής της φέρουσας ικανότητας με την χρήση νέων τεχνολογιών και συστημάτων γεωγραφικής ανάλυσης (G.I.S.⁴⁰). **Η ανάλυση της φέρουσας ικανότητας χρησιμοποιείται στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό⁴¹** με σκοπό να κατευθύνει αποφάσεις σχετικές με την κατανομή της χρήσης γης. Αποτελεί μια βασική τεχνική, η οποία χρησιμοποιείται ευρέως για να καθοριστεί η ικανότητα μιας περιοχής να αντέξει το μέγιστο επίπεδο ανάπτυξης από τον τουρισμό, τη γεωργία, τη βιομηχανία και τις υποδομές. Λόγω του ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δραστηριότητες, είναι απαραίτητο να καθοριστεί η φέρουσα ικανότητα σύμφωνα με τις συγκεκριμένες χρήσεις. Από την άποψη αυτή η φέρουσα ικανότητα αφορά συγκεκριμένη περιοχή και συγκεκριμένη χρήση.

Η τουριστική φέρουσα ικανότητα περιλαμβάνει τις φυσικοοικολογικές, κοινωνικοδημογραφικές, πολιτικοοικονομικές και ψυχολογικές συνιστώσες⁴² ή διαστάσεις του τουριστικού φαινομένου. Είναι φανερό ότι, όταν αναφερόμαστε στη φέρουσα ικανότητα, τα τέσσερα αυτά συστατικά θα πρέπει να λαμβάνονται με διαφορετική βαρύτητα όταν αναφέρονται σε διαφορετικούς προορισμούς. Αυτές οι διαφορές προέρχονται από τις τοπικές ιδιαιτερότητες, τις μορφές του τουρισμού (παράκτιος, προστατευόμενος, αγροτικός, ορεινός, ιστορικός) και την αλληλεπίδραση που υφίσταται ανάμεσα στον τουρισμό και στο περιβάλλον.

Οι πρώτες (φυσικοοικολογικές συνιστώσες) **σχετίζονται με τη διαθέσιμη έκταση της γης που προσφέρεται για τη δημιουργία υποδομών και ανέσεων** (π.χ. χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων, εστιατόρια και καταλύματα). **Παράλληλα, αποτελούν και τον πιο εύκολα υπολογίσιμο τύπο φέρουσας ικανότητας**, μιας και μπορεί να χρησιμοποιηθεί με άμεσο τρόπο στον τομέα του σχεδιαστικού και διαχειριστικού ελέγχου χωρικών ενοτήτων (π.χ. μέσα από τον περιορισμό των χώρων στάθμευσης οχημάτων, τον αριθμό ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων ανά τετρ. χλμ. κ.ο.κ). Το φυσικό - οικολογικό σύνολο αποτελείται από όλα τα αμετάβλητα και μεταβλητά συστατικά του φυσικού και

⁴⁰ Geographic Information System

⁴¹ Coccossis, H.N. και Parpairis, A., 2000

⁴² http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html

πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και των υποδομών. Τα αμετάβλητα συστατικά εκφράζονται ως οικολογική και αφομοιωτική ικανότητα και αναφέρονται στην ικανότητα των φυσικών συστημάτων. Δεν μπορεί να υπάρξει εύκολα σε αυτά ανθρώπινη επέμβαση που να τα κατευθύνει. Τα επιτρεπτά όρια επιβάρυνσης είναι δυνατό να εκτιμηθούν, και ως τέτοια θα πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά και να αποτελέσουν αντικείμενο σεβασμού. Τα μεταβλητά συστατικά αναφέρονται πρωτίστως στα συστήματα υποδομής όπως είναι αυτά που αφορούν την ύδρευση, τα απορρίμματα, τον ηλεκτρισμό, τη συγκοινωνία, καθώς και τις κοινωνικές διευκολύνσεις όπως είναι οι ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες υγείας, οι τράπεζες, τα εμπορικά καταστήματα κ.ά. Τα όρια της ικανότητας των συστατικών υποδομής μπορούν να προσδιοριστούν μέσω επενδύσεων στις υποδομές, μέσω φόρων, οργανωτικών-ρυθμιστικών μέτρων κ.ά.

Για το λόγο αυτό, οι τιμές τους δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν τόσο ως βάση για τον προσδιορισμό της φέρουσας ικανότητας, αλλά περισσότερο ως ένα πλαίσιο προσανατολισμού και λήψης αποφάσεων σχετικών με τις πτυχές της διαχειριστικής δράσης.

Όσον αφορά τη δεύτερη μορφή φέρουσας ικανότητας, το **κοινωνικό - δημογραφικό σύνολο, αναφέρεται σε εκείνες τις κοινωνικές πλευρές οι οποίες είναι σημαντικές για τις τοπικές κοινωνίες. Σχετίζονται με την παρουσία και την ανάπτυξη του τουρισμού και με κοινωνικά και δημογραφικά ζητήματα**, όπως είναι το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό ή το καταρτισμένο προσωπικό. Επίσης, περιλαμβάνονται κοινωνικο-πολιτιστικά ζητήματα όπως είναι η αίσθηση της ταυτότητας της τοπικής κοινωνίας ή η τουριστική εμπειρία. Μερικά από αυτά μπορούν να εκφραστούν με ποσοτικούς όρους, αλλά τα περισσότερα απαιτούν κατάλληλη κοινωνικοψυχολογική έρευνα. Σε σύγκριση με τα φυσικοοικολογικά συστατικά, η κοινωνική φέρουσα ικανότητα είναι ίσως η πιο δύσκολη στο να εκτιμηθεί, καθώς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αξίες κρίσης. Οι πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις μπορεί να επηρεάζουν κάποιες κοινωνικο-δημογραφικές παραμέτρους όπως, για παράδειγμα τις πολιτικές μετανάστευσης. Η κοινωνική φέρουσα ικανότητα χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για να περιλάβει και τα επίπεδα αντοχής του φιλοξενούμενου πληθυσμού, καθώς και την ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών στην περιοχή⁴³.

Το **πολιτικό-οικονομικό σύνολο** (πολιτικοοικονομική φέρουσα ικανότητα) **αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχει ο τουρισμός στην τοπική οικονομική δομή**, το φάσμα των δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένου και του ανταγωνισμού με άλλους τομείς. Περιλαμβάνονται, επίσης, θεσμικά ζητήματα στο βαθμό που εμπλέκουν τοπικές ικανότητες διαχείρισης της παρουσίας του τουρισμού. Οι μελέτες των πολιτικο-οικονομικών παραμέτρων είναι απαραίτητες για να εκφραστεί η διαφορά στις αξίες και τις συμπεριφορές εντός μιας τοπικής κοινωνίας όσον αφορά τον τουρισμό.

Η ψυχολογική φέρουσα ικανότητα κάποιου τόπου αναφέρεται στην τουριστική εμπειρία αυτή καθαυτή του επισκέπτη, καθώς και στο βαθμό της ικανοποίησής του στη διάρκεια της παραμονής του εκεί. Έτσι, συναντά κανείς τουριστικά θέρετρα που χαρακτηρίζονται από την έντονη πολυκοσμία τους και τις συνεχείς ροές επισκεπτών σε αυτά, ενώ στον αντίποδα υπάρχουν προορισμοί οι οποίοι προτιμώνται από το τμήμα της αγοράς που αναζητεί την ηρεμία και την ανάπαυση. Ως εκ τούτου, η ψυχολογική φέρουσα ικανότητα αποτελεί μια πολύ υποκειμενική έννοια, η οποία είναι αρκετά δύσκολο να επηρεαστεί από τους μηχανισμούς του σχεδιασμού και της διαχείρισης, παρά το γεγονός πως η αρχιτεκτονική είναι σε θέση να συμβάλει στον αισθητό περιορισμό της εντύπωσης του συνωστισμού και της πολυκοσμίας⁴⁴.

Η κοινωνική, τέλος, φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής ορίζεται ως η ικανότητά της να φιλοξενήσει έναν καθορισμένο αριθμό χρηστών, πέρα από τον οποίο η συγκεκριμένη χωρική ενότητα παύει να είναι ευχάριστη και δεν προσφέρει καμία ξεχωριστή εμπειρία, καταλήγοντας με αυτό τον τρόπο στην απώλεια της αγοράς⁴⁵. Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο, η ευθύνη βαρύνει τους αναπτυξιακούς

⁴³ Gee, Makens και Choy 1997, σελ.196- 199.

⁴⁴ Cooper, Fletcher, Gilbert και Wanhill, 1993, σελ.102-103.

⁴⁵ Gee, Makens και Choy 1997, σσ.196-199

εκείνους φορείς ενός τόπου, που δε στάθηκαν ικανοί να υπολογίσουν τις επιδράσεις του τουριστικού φαινομένου στους ντόπιους κατοίκους. Κάτι τέτοιο οδήγησε σε μια αρνητική και συγκρουόμενη κοινωνική επαφή μεταξύ των ντόπιων και των επισκεπτών (που χαρακτηρίζονται, ως επί το πλείστον, από διαφορετικά πολιτιστικά, καταναλωτικά και κοινωνικά πρότυπα σε σχέση με το περιβάλλον υποδοχής) με άμεσο αποτέλεσμα την πρόκληση εσωτερικών ταραχών.

Θα έπρεπε, βέβαια, στο σημείο αυτό να επισημανθεί πως τα όρια της φέρουσας ικανότητας (Φυσικής – Οικολογικής, Κοινωνικής – Δημογραφικής, Πολιτικο-Οικονομικής και Ψυχολογικής) είναι πολλές φορές δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν. Όπως και να 'χει, πάντως, δεν παύουν να **αποτελούν απαραίτητες παραμέτρους στον σχεδιασμό του τουρισμού και της αναψυχής**. Τα όρια αυτά **διαφέρουν ανάλογα με την χωρική ενότητα και το χρονικό σημείο**, ωστόσο **επηρεάζονται** σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό από μια σειρά παραγόντων, όπως τη **συμπεριφορά των επισκεπτών, το σχεδιασμό και τη διαχείριση των υποδομών, τον δυναμικό χαρακτήρα του περιβάλλοντος** και τη στάση της τοπικής κοινωνίας.

Ο **Swarbrooke (1999)** **συμπεραίνει ότι, ενώ η φέρουσα ικανότητα είναι πολύ χρήσιμη έννοια, είναι εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστεί**. Η βέλτιστη φέρουσα ικανότητα (ή βέλτιστη χρησιμοποίηση των τουριστικών περιοχών) πρέπει να προσδιοριστεί προκειμένου ο τουρισμός να είναι βιώσιμος και οι ωφέλειες από αυτόν να είναι οι μέγιστες σε μακροχρόνια περίοδο. Τα κέρδη είναι βέβαιο πως θα αυξηθούν παράλληλα με την αύξηση του αριθμού των τουριστών. Ωστόσο, **εάν ο τουρισμός σε μια περιοχή ξεπεράσει την φέρουσα ικανότητά της, θα προκαλέσει φυσικές, οικολογικές, αισθητικές και κοινωνικές αρνητικές επιπτώσεις**. Ως αποτέλεσμα η ελκυστικότητα και η δυνατότητα κερδών της τουριστικής περιοχής θα μειωθούν. Είναι, λοιπόν, δυνατόν και σε πολλές περιπτώσεις το πιθανότερο ο τουρισμός να προκαλέσει αρνητικό αποτέλεσμα. Η φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής υποδοχής μπορεί, όπως υποστηρίζεται από έγκριτους ερευνητές του τουρισμού, να επηρεαστεί από το ανθρώπινο management. Το καλό management συμβάλλει στην αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων που απορρέουν από την τουριστική δραστηριότητα, μοιράζοντας την τουριστική κίνηση στον χρόνο και στον χώρο ή συγκεντρώνοντάς την σε περιοχές με μεγάλη φέρουσα ικανότητα. Ακολουθεί η παρουσίαση των φάσεων προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας ενός τόπου διακοπών.

3.3.1 ΦΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

α. Φάση Τεκμηρίωσης και Χαρτογράφησης

Στην φάση αυτή, κύριος σκοπός είναι η **συγκέντρωση και άντληση πληροφοριών** από κρατικές και ιδιωτικές υπηρεσίες, αλλά και η ανάθεση εξεύρεσης στοιχείων σε ειδικευμένες επιχειρήσεις, καθώς και πληροφορίες από τα συστήματα G.I.S⁴⁶. Η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας δεν μπορεί να αφορά μόνο ένα συγκεκριμένο μέρος αλλά μια ολόκληρη τουριστική περιοχή. Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπ' όψη και οι γύρω περιοχές γιατί υπάρχει περίπτωση να έχουν επίδραση στην φέρουσα ικανότητα της υπό μελέτη περιοχής. Μια γενική εικόνα της περιοχής μπορεί να δοθεί από πληροφορίες που να αφορούν τα εξής χαρακτηριστικά: μέγεθος, μήκος και χαρακτηριστικά ακτογραμμών, γεωλογία, υδρολογία, χαρακτηριστικά μαρίνων, κλίμα, πρόνοια, βλάστηση και είδη ζώων, φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, συστήματα οικισμών, κατανομή τουριστικής χωρητικότητας, πληθυσμός, δίκτυο μεταφορών και υποδομών, διάρθρωση οικονομίας, αξιοθέατα, τοπικός πληθυσμός, πληθυσμιακή πυκνότητα, αριθμός κλινών σε ξενοδοχειακές μονάδες και σε συμπληρωματικά καταλύματα, συνολικό Α.Ε.Π. και Α.Ε.Π. ανά κάτοικο. Από την στιγμή που όλες οι απαραίτητες πληροφορίες συγκεντρωθούν και γίνει η απεικόνισή τους σε χάρτες, κάποια συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν πριν ακόμα γίνει ανάλυση των δεδομένων.

⁴⁶ Global Information System

β. Φάση Ανάλυσης

Στη φάση αυτή **αναλύονται όλα τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν στην πρώτη φάση. Σκοπός είναι να βρεθεί ο βαθμός και το είδος της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και οι περαιτέρω δυνατότητες.** Είναι απαραίτητο να αναλυθούν τα χαρακτηριστικά όχι μόνο της εξεταζόμενης περιοχής αλλά και της γύρω περιοχής. Στη συνέχεια απαιτείται η ανάλυση των υφιστάμενων περιορισμών (μελέτη νόμων που έχουν να κάνουν με την φύση, τον πολιτισμό, τις πηγές, τον φυσικό και αστικό σχεδιασμό κ.λ.π.) και η εκτίμηση της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς.

γ. Επιλογές τουριστικής ανάπτυξης

Γενικά, τα βασικά σενάρια ανάπτυξης είναι τα ίδια για όλες τις περιοχές και χωρίζονται σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες:

- (α) Ελεύθερη ανάπτυξη χωρίς κανέναν περιορισμό.
- (β) Εντατική τουριστική ανάπτυξη, με κάποιον έλεγχο.
- (γ) Ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού ή οικοτουρισμού.
- (δ) Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

δ. Φάση σχηματισμού εκτίμησης Φέρουσας Ικανότητας

Εφόσον έχει επιλεγθεί το κατάλληλο σενάριο τουριστικής ανάπτυξης, ακολουθεί η **εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας και η εφαρμογή** της. Για τη σωστή εφαρμογή της πρέπει να δοθούν οδηγίες σε: τοπική κοινότητα, περιφερειακά και κυβερνητικά όργανα, παράγοντες τουριστικής ανάπτυξης, παράγοντες τουριστικής οικονομίας, περιβαλλοντολόγους και υπεύθυνους χωροταξίας.

ε. Φάση εφαρμογής, ελέγχου και προτάσεων

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως απόλυτο μέγεθος αλλά στο πλαίσιο κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών συνθηκών. Θα πρέπει να σημειωθεί πως παράγοντες χρόνου και κλίμακας, όπως π.χ. η διάρκεια παραμονής, η διάρκεια χρήσης των τουριστικών πόρων, η χωρική διασπορά της τουριστικής ανάπτυξης κ.λ.π., θα μπορούσαν να επηρεάσουν τα όρια της φέρουσας ικανότητας. **Η φέρουσα ικανότητα μπορεί να θεωρηθεί σε γενικές γραμμές ως το μέγιστο αποδεκτό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης σε μια περιοχή.** Όμως η εφαρμογή ενός ορίου σε πρακτικό επίπεδο συναντά δυσκολίες, με αποτέλεσμα οι αντίστοιχες εφαρμογές να είναι λιγοστές σε επίπεδο σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης⁴⁷.

3.4 Η ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΑ ΩΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η επέκταση του μαζικού τουρισμού μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην τεράστια ανάπτυξη της τεχνολογίας των μεταφορικών μέσων. Οι μεταφορές αποτελούν ένα σύστημα που είναι συνυφασμένο με τον ανθρώπινο πολιτισμό. Το αυτοκίνητο, το λεωφορείο, ο σιδηρόδρομος, το πλοίο και το αεροπλάνο επέτρεψαν την πρόσβαση σε οποιοδήποτε σημείο στη γη. Μέχρι την αρχή του 20ου αιώνα τα τουριστικά ταξίδια ήταν περιορισμένα, όχι μόνο για κοινωνικούς λόγους, αλλά και για λόγους μη επαρκούς ανταπόκρισης των μέσων μεταφοράς στο μαζικό τουρισμό. Τα σύγχρονα μεταφορικά μέσα επέτρεψαν την ικανοποίηση των τεχνικών αναγκών της τουριστικής μετακίνησης. **Η τουριστική μετακίνηση απαιτεί ιδιαίτερος:**

- α) **δυνατότητα πρόσβασης**, η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να επιτευχθεί η μετακίνηση του ανθρώπου προς κάθε κατεύθυνση, ανεξάρτητα από το φυσικό ή το ανθρώπινο εμπόδιο (ανάγλυφο, θάλασσες, δάση, αστική συγκέντρωση) που θα συναντήσει.
- β) **μεταφορική ικανότητα**, η οποία επιτρέπει την καθημερινή μετακίνηση εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων στον κόσμο.
- γ) **ταχύτητα** της μετακίνησης, που αποτελεί πλεονέκτημα, στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Η ταχύτητα δεν αποτελεί πάντοτε βασικό παράγοντα της τουριστικής μετακίνησης. Η σημασία της

⁴⁷ <http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1309>

εξαρτάται από τον προορισμό που επιλέγεται π.χ. το αεροπλάνο είναι κατάλληλο για τον τουρισμό μακρινών αποστάσεων (π.χ. υπερατλαντικά ταξίδια) και για τις διακοπές μικρής διάρκειας, το τρένο ή το αυτοκίνητο είναι κατάλληλο για τις ενδιάμεσες αποστάσεις ή τις διακοπές μεγάλης διάρκειας, το πλοίο είναι κατάλληλο όταν το απαιτούν οι γεωγραφικές συνθήκες (σύνδεση νησιών) ή όταν πρόκειται για κρουαζιέρες. Η έννοια του χωρο-χρόνου έχει καταστεί πολύ σημαντική στην τουριστική μετακίνηση, επειδή η ανάπτυξη της τεχνολογίας των μέσων μεταφοράς επιτρέπει σήμερα την κάλυψη οποιασδήποτε απόστασης. Η σύγχρονη τεχνολογική επανάσταση στον τομέα της αερομεταφοράς επέτρεψε τη μείωση του χρόνου του ταξιδιού. Χωρίς αυτή τη σημαντική πρόοδο δεν θα ήταν εφικτή η παγκοσμιοποίηση του τουρισμού. Για παράδειγμα, το 1964 το DC-4 κάλυπτε την απόσταση Παρίσι – Νέα Υόρκη σε 24 ώρες, ενώ πριν λίγα μόλις χρόνια το Concorde κάλυπτε την ίδια απόσταση μόλις σε 4 ώρες⁴⁸. Επίσης, η αύξηση της μεταφορικής ικανότητας του αεροπλάνου και παράλληλα η οικονομική του εκμετάλλευση μέσω του τύπου των αεροπορικών εταιρειών ναυλωμένων πτήσεων (charters), συνέβαλαν, στη μαζικοποίηση και διεθνοποίηση του τουρισμού. Η συμβολή της αερομεταφοράς στην τουριστική ανάπτυξη είναι αναμφισβήτητη. Ο διεθνής τουρισμός μεταπολεμικά βασίσθηκε σε μεγάλο βαθμό σ' αυτή⁴⁹.

⁴⁸ Lozato – Giotard 1996, σελ. 75.

⁴⁹ Ηγουμενάκης 2000, σελ. 11.

4. ΚΙΝΗΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

4.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι πρώτες συστηματικές προσπάθειες θέσπισης οικονομικών αναπτυξιακών κινήτρων προσέλκυσης επενδύσεων στον τουριστικό κλάδο για την Ελλάδα αρχίζουν να υλοποιούνται μετά τα **μέσα της δεκαετίας του 1960**. Είναι η περίοδος κατά την οποία η κρατική πολιτική της τουριστικής ανάπτυξης στρέφει το κέντρο βάρους των προσπαθειών της προς δυο κατευθύνσεις:

α) Τη διαμόρφωση ευνοϊκών πιστωτικών πολιτικών για την ανέγερση νέων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων και

β) τη δημιουργία νομοθετικού πλαισίου όσον αφορά τα κίνητρα των ιδιωτικών επενδύσεων στον τομέα του τουρισμού.

Έτσι, λοιπόν, με αφετηρία το 1968 και τον αναπτυξιακό νόμο που θεσπίζεται τη χρονιά εκείνη, πρόκειται να ακολουθήσουν μια σειρά από νομοθετήματα, διατάγματα, πράξεις υπουργικών συμβουλίων (ΠΥΣ) αλλά και νέων αναπτυξιακών νόμων (τεσσάρων) μέχρι και την προώθηση του αναπτυξιακού νόμου 2601/1998. Αυτό που συνάγεται από τη συγγραφή της συγκεκριμένης ενότητας είναι οι συνεχείς αλλαγές και τροποποιήσεις που χαρακτηρίζουν στη χρονολογική αυτή πορεία (1968-1998) τα θεσπιζόμενα νομικά αναπτυξιακά πλαίσια όπως φαίνεται μέσα από τη διαρκή θέσπιση νέων νομοθετημάτων και διατάξεων που είτε διαφοροποιούν είτε έρχονται να ανατρέψουν τις προηγούμενες, ενώ είναι χαρακτηριστικές και οι αλλαγές

που αφορούν τη διαίρεση της ελληνικής επικράτειας σε περιοχές ή ζώνες βιομηχανικής ανάπτυξης.

Όπως αναφέρει ο Κουζέλης⁵⁰, «η έλευση του αναπτυξιακού νόμου 543/68 εκφράζει μια προσπάθεια εξορθολογισμού των κινήτρων τουριστικής ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών του ελλαδικού χώρου, καθώς εισάγει για πρώτη φορά αυξημένους συντελεστές απόσβεσης με περιφερειακή διαφοροποίηση». Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση των ισχυόντων συντελεστών ανέρχεται στο 50 % για την Αττική, στο 100 % για τις επαρχίες Χαλκίδας, Θηβών, Κορινθίας, όπως επίσης και για το Δήμο Λαυρεωτικής και τη Θεσσαλονίκη, ενώ για τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας αγγίζει το 200 %. Παράλληλα, το εν λόγω νομοθετικό πλαίσιο κινείται και προς την κατεύθυνση της επιβολής ενιαίας φορολογικής έκπτωσης από τα κέρδη των συγκεκριμένων επενδύσεων και του συμψηφισμού ζημιών με κέρδη της επόμενης πενταετίας.

Εκτός, όμως, από αυτά ο α.ν. 543/68 προνοεί και για μια σειρά μέτρων που συμπυκνώνονται στην

(α) μείωση του συντελεστή φορολογίας μη διανεμομένων κερδών σε ποσοστό 50 %,

(β) απαλλαγή από δασμούς και φόρους υγρών καυσίμων,

(γ) μείωση στο ήμισυ των εργοδοτικών εισφορών προς το ΙΚΑ και το Ταμείο Ασφάλισης Ξενοδοχοϋπαλλήλων, καθώς και στην

(δ) έκπτωση διαφημιστικών δαπανών από τις ακαθάριστες εισπράξεις, χωρίς δικαιολογητικά, ποσοστού 2 %- 4%, κατ' αναλογία του ποσοστού διαμονής της αλλοδαπής πελατείας του ξενοδοχειακού δυναμικού.

Ο συγκεκριμένος αναπτυξιακός νόμος πρόκειται να τροποποιηθεί τρία χρόνια αργότερα από το νομοθετικό διάταγμα 848/71 που φέρει τον τίτλο «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του α.ν. 543/68 περί παροχής ειδικών απαλλαγών και εκπτώσεων εις ξενοδοχειακάς επιχειρήσεις». Το διάταγμα αυτό έρχεται να επεκτείνει την έκπτωση των δαπανών προβολής του 4 % τόσο στα ξενοδοχεία πολυτελείας, όσο και στα γραφεία γενικού τουρισμού. Επίσης, με το συγκεκριμένο διάταγμα καθιερώνεται σε ετήσια βάση ατέλεια 200-350 αστικών τηλεφωνικών μονάδων ανά κλίνη σε αναλογία πάντοτε του πληθυσμιακού μεγέθους του αστικού κέντρου όπου και είναι εγκατεστημένη η ξενοδοχειακή μονάδα.

⁵⁰ 2000, σελ. 60-61.

4.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η άνοδος στο βιοτικό επίπεδο, οι δημογραφικές αλλαγές και οι μεταβολές στις προτιμήσεις σε ό,τι αφορά τους ταξιδιωτικούς προορισμούς και τα μέσα μεταφοράς δημιουργούν νέες συνθήκες στην τουριστική αγορά. Τα κύρια χαρακτηριστικά είναι πλέον η μεγαλύτερη ευελιξία, η απαίτηση για ποιοτικότερα και λιγότερο μαζικά προϊόντα (όπως για παράδειγμα ο αγροτουρισμός και οι διακοπές περιπέτειας) καθώς και οι ανταγωνιστικές τιμές από μια όλο και μεγαλύτερη ποικιλία παρόχων υπηρεσιών. Τα πακέτα υπηρεσιών αποτελούσαν τον κανόνα μέχρι την έκρηξη της διάδοσης του διαδικτύου, με αποτέλεσμα ο τουρισμός "do-it-yourself" να αυξάνεται όλο και περισσότερο. Η ικανότητα των πελατών να εντοπίζουν οι ίδιοι πληροφορίες και να αγοράζουν υπηρεσίες αναπτύσσεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Προκειμένου να ανταποκριθεί ο κλάδος στις νέες αυτές προκλήσεις, είναι απαραίτητη η περαιτέρω ανάπτυξη της τηλεπικοινωνιακής και τεχνολογικής υποδομής.

Επίσης, το **Internet** επηρέασε και άλλαξε σε βάθος την αλυσίδα αξίας (value chain) του τομέα. Έχει πλέον καταστεί το νέο μέσο για συναλλαγές που μέχρι πρόσφατα διεξάγονταν διαφορετικά (για παράδειγμα ανάμεσα στα ξενοδοχεία και τους πελάτες τους), έχει επιτρέψει την άμεση επαφή ανάμεσα σε πελάτες και προμηθευτές (π.χ. ταξιδιωτικά πρακτορεία), έχει επηρεάσει άμεσα το ρόλο που παίζουν παραδοσιακοί έως τώρα παράγοντες της αγοράς, και έχει ενισχύσει το ρόλο νέων μεσαζόντων, που δραστηριοποιούνται πλέον μέσω Διαδικτύου. Επίσης, έχει εμφανιστεί η τάση ενσωμάτωσης και συγκέντρωσης "παικτών" στην αλυσίδα αξίας του τομέα (ταξιδιωτικοί πράκτορες, αεροπορικές εταιρίες, ξενοδοχεία), με στόχο να δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας, και να ελεγχθεί καλύτερα η όλη διαδικασία αλλά και οι τιμές. Τελικός στόχος αυτής της ενσωμάτωσης είναι να αυξηθούν τα περιθώρια κέρδους.

Η αλυσίδα αξίας του κλάδου επαναδιαμορφώνεται. **Το Internet έχει καταστεί το νέο μέσο πραγματοποίησης συναλλαγών, καθώς οι περισσότερες επιχειρήσεις διεξάγουν πλέον online πωλήσεις.** Ο όγκος της επισκεψιμότητας σε ένα δικτυακό τόπο καθώς και οι σύγχρονες ανάγκες για εφαρμογές ηλεκτρονικού εμπορίου και παροχή πληροφοριών, πολλές φορές απαιτούν σημαντικούς πόρους. Η εφαρμογή back-end συστημάτων με αυτοματοποιημένες διαδικασίες μπορεί να μειώσει σημαντικά το κόστος.

Πίνακας 1: Τουριστικός κλάδος - Χρήση του Διαδικτύου και των εφαρμογών του

Επιχείρησης που:	ΕΕ 7	Γερμανία	Ελλά	Σουηδία	Γαλλία	Ιταλία	Αυστρία	Βρετανία
...έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο	91.7	87.7	84.9	89.3	90.3	96.9	97.4	94.8
...χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο	79.5	80.6	67.6	71.7	78.2	75.2	83.7	87.0
...χρησιμοποιούν Intranet	38.9	31.7	23.0	35.3	31.0	44.4	31.1	51.7
...χρησιμοποιούν Extranet	13.8	16.6	10.2	17.7	14.9	12.7	17.4	8.8
...χρησιμοποιούν LAN	49.6	39.6	57.7	63.8	39.2	66.1	38.1	47.6
...χρησιμοποιούν WAN	17.4	11.3	12.8	14.2	13.3	15.0	9.5	29.6
...χρησιμοποιούν ηλεκτρονική ανταλλαγή αρχείων	11.0	8.9	13.6	18.2	5.9	10.4	3.4	12.1
... διαθέτουν δικτυακό τόπο	76.0	76.5	57.3	67.4	66.6	80.2	86.8	84.7

Ποσοστά επί του συνόλου των επιχειρήσεων, σταθμισμένα με δεδομένο τους εργαζομένους που απασχολούν
 Πηγή: E-Business Watch (2002)

Η εφαρμογή διαφόρων πληροφορικών συστημάτων και συστημάτων διαχείρισης των σχέσεων με τους πελάτες (Customer Relationship Management - CRM) αυξάνει την ευελιξία και μειώνει τα κόστη. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν πως η χρήση τέτοιων συστημάτων από τις επιχειρήσεις του τομέα είναι ακόμα μειωμένη συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Με την πρώτη ματιά το γεγονός

αυτό, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη του την πολύ συχνή επαφή των επιχειρήσεων του τομέα με πελάτες, φαίνεται απογοητευτικό. Ωστόσο, σε μια δεύτερη ανάλυση, το γεγονός ότι στον κλάδο του Τουρισμού δραστηριοποιείται πληθώρα εξαιρετικά μικρών επιχειρήσεων αλλάζει την εικόνα. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη χρήση εφαρμογών πληροφορικής, ο τομέας βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο καθώς αυτή η παράμετρος του e-επιχειρείν είναι ιδιαίτερα επωφελής για τα ΜΜΕ. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι επιχειρήσεις δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητες που τους παρέχουν οι νέες τεχνολογίες για την προσέγγιση πελατών και τη διατήρηση μακρόχρονων σχέσεων μαζί τους, και καταφεύγουν ακόμη σε παραδοσιακές μεθόδους.

Σύμφωνα με παρατηρητές του τουριστικού κλάδου, **το Internet διαφημίζει καλύτερα από κάθε άλλο μέσο τα πλεονεκτήματα ενός τουριστικού προορισμού** (αξιοθέατα, υποδομή κ.λπ.), αυξάνοντας έτσι κατά πολύ τις δυνατότητές του να προσελκύσει επισκέπτες.

Καθώς το διαδίκτυο αποτελεί στην ουσία **φθινό διαφημιστικό -και όχι μόνο- μέσο**, ανοιχτό σε όλους, επιχειρήσεις και οργανισμοί μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια δικτυακή πύλη (portal) χωρίς να επωμίζονται ολόκληρο το κόστος ανάπτυξης και συντήρησής του. Αυτό επίσης επιτρέπει στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις να επωφεληθούν από την παρουσία τους στο διαδίκτυο για να προωθήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους και τελικά να τις πουλήσουν. Ήδη, σε όλη την Ευρώπη υπάρχουν παραδείγματα δημιουργίας δικτυακών τόπων που προωθούν τις τουριστικές επιχειρήσεις μιας συγκεκριμένης περιοχής. Αν και υπάρχουν εμπόδια στην ανάπτυξη τέτοιων πρωτοβουλιών -που οφείλονται κυρίως σε προβλήματα νοοτροπίας- η πολύ μικρή επένδυση που απαιτούν τα καθιστά ιδιαίτερα δημοφιλή⁵¹.

Το internet είναι αναμφισβήτητα **το πιο ταχύτατα αναπτυσσόμενο μέσο προβολής και προώθησης των επιχειρήσεων σε όλους τους κλάδους της οικονομίας**. Φυσικά αυτό έχει αντίκτυπο και στο τουριστικό προϊόν, στο οποίο αναμένονται ριζικές αλλαγές στον τρόπο προώθησης των προορισμών καθώς και των επιχειρήσεων που περιλαμβάνονται μέσα σε αυτό. Διάφορες έρευνες που κατά καιρούς γίνονται σε όλο τον κόσμο δείχνουν την τάση που επικρατεί στον τρόπο που γίνονται οι κρατήσεις εισιτηρίων και ξενοδοχείων⁵². Φυσικά όλα αυτά δεν έχουν αφήσει αδιάφορους τους παγκόσμιους επιχειρηματικούς κολοσσούς που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό⁵³.

⁵¹ Οι πύλες αυτές, όπως η TISCover στην Αυστρία, η Gulliver (GTA) στην Ιρλανδία και η Booking στην Ολλανδία δείχνουν πως από παρόμοιες πρωτοβουλίες ωφελούνται εξαιρετικά τα ΜΜΕ, καθώς αποκτούν πλήρη πρόσβαση στην τουριστική ηλεκτρονική αγορά, ενώ ενισχύονται οι συνεργασίες ανάμεσα σε ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς.

⁵² Για παράδειγμα η **έρευνα της εταιρείας Mintel** (δείγμα 1300 ατόμων) από την Μεγάλη Βρετανία δείχνει ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν να κάνουν τις **κρατήσεις τους μέσω Internet**, παρά να πάνε στον ταξιδιωτικό τους πράκτορα. Συγκεκριμένα, η έρευνα (δείγμα 1300 ατόμων) έδειξε ότι **33%** των ερωτηθέντων κάνουν **κρατήσεις διακοπών μέσω Internet** και μόλις το 32% προτιμά να κλείνει διακοπές απευθυνόμενο σε **τουριστικό γραφείο**. Το υπόλοιπο ποσοστό των 35% κάνει κρατήσεις είτε απευθείας μέσω των **tour operators**, είτε μέσω **teletext** ή και μέσω των **περιοδικών και εφημερίδων**. Επίσης μια **έρευνα της PhocusWright** διαπιστώνει ότι, κατά τη διάρκεια της προσεχούς τριετίας, το δίκτυο διανομής των ξενοδοχειακών υπηρεσιών θα γνωρίσει θεμελιώδεις αλλαγές όσον αφορά το οικονομικό μοντέλο του, γεγονός που θα οδηγήσει σε ανακατατάξεις. Σύμφωνα με την έρευνα, οι ξενοδόχοι στρέφονται στις **online ηλεκτρονικές ταξιδιωτικές υπηρεσίες** με στόχο να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο των κενών κλινών.

⁵³ Η **EasyJet**, ο μεγαλύτερος χαμηλού κόστους αερομεταφορέας στην Ευρώπη, έχει επενδύσει υπέρογκα ποσά ώστε οι online υπηρεσίες της να είναι οι ανταγωνιστικότερες της αγοράς. Έτσι μετά από διάστημα συνεχούς ανάπτυξης των πωλήσεων της μέσω internet, το ποσοστό αυτών των πωλήσεων, βρίσκεται σταθερά άνω του 90% σε σχέση με τις πωλήσεις μέσω τηλεφώνου. Από την άλλη μεριά εταιρείες όπως η **Thomson** και η **Thomas Cook** έχουν αποφασίσει και εκτελέσει πρόγραμμα μείωσης των τουριστικών γραφείων τους στη Μεγάλη Βρετανία, λόγω της αύξησης των πωλήσεων μέσω του διαδικτύου. Στις κρατήσεις δωματίων, εταιρείες παγκόσμιας εμβέλειας όπως **Expedia.com** και **Travelocity.com**, **Booking.com** παρουσιάζουν ραγδαία αύξηση του μεριδίου που κατέχουν στην αγορά λόγω της νέας πραγματικότητας του διαδικτύου.

4.3 ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Το νέο αναπτυξιακό μοντέλο, απαιτεί έναν ελάχιστο αριθμό από θεσμικούς και άλλους μετασχηματισμούς, όπως για παράδειγμα: **αυτόνομο υπουργείο Τουρισμού, ίδρυση Γραμματείας Τουρισμού σε όλα τα συναρμόδια υπουργεία, μόνιμος Γ.Γ. Τουρισμού, ή τουλάχιστον με πενταετή θητεία, συντονισμός των συναρμόδιων υπουργείων από το γραφείο του Πρωθυπουργού και διακομματική συναίνεση για τον τρόπο διοίκησης και διαχείρισης του τουρισμού.**

Στο επίπεδο της προσφοράς, τονίζει ο ΣΕΤΕ, χρήζει η διατήρηση του προϊόντος «ήλιος και θάλασσα» με **αναβάθμιση της ποιότητάς του και συνεχή βελτίωση της σχέσης τιμής/ποιότητας.** Ταυτόχρονα, ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού που θα προκύπτουν μέσα από αναλυτική τμηματοποίηση της ζήτησης.

Το κυρίαρχο ζητούμενο στην προσέγγιση της ζήτησης στο νέο αναπτυξιακό μοντέλο του ελληνικού τουρισμού είναι η **δημιουργία δομών και κουλτούρας μάρκετινγκ,** καθώς επίσης οι αλλαγές τόσο σε νοοτροπία, όσο και σε οργάνωση.

Κατά συνέπεια η **συνεχής έρευνα και μελέτη των αγορών** είναι η ελάχιστη απαιτούμενη προϋπόθεση επιτυχίας, ενώ η ίδρυση εταιρείας με αντικείμενο το διαδικτυακό μάρκετινγκ του ελληνικού τουρισμού και η σύναψη στρατηγικών συμμαχιών με αεροπορικές εταιρείες για **νέες απευθείας πτήσεις προς τους ελληνικούς τουριστικούς προορισμούς,** κρίνονται απαραίτητες.

Η **σύσταση μηχανισμών επικοινωνιακής διαχείρισης κρίσεων** πρέπει να συγκαταλέγεται επίσης στις στρατηγικές μας προτεραιότητες, ενώ για την αύξηση της ζήτησης, **ο τουρισμός πρέπει να δημιουργήσει συνέργειες και οικονομίες φάσματος με τομείς/κλάδους όπως: ο πολιτισμός, ο αθλητισμός, η εκπαίδευση, οι ιατρικές υπηρεσίες και η γαστρονομία.**

Τα σημερινά δεδομένα για τον ελληνικό τουρισμό καταγράφουν **υπερσυγκέντρωση** της προσφοράς με το 65% των κλινών να συγκεντρώνονται σε τέσσερις περιοχές κι έντονη εποχικότητα της ζήτησης με το 50% των αφίξεων να σημειώνονται σε τρεις μήνες.

Οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού την τελευταία τριετία δεν ξεπερνούν το 80% των δυνατοτήτων του, ενώ η υπερπροσφορά κλινών προσεγγίζει τις 400.000 κλίνες. Τέλος η διαχείριση (τουριστική κατοικία-holiday home) είναι ανάμεσα στους πέντε σημαντικότερους λόγους για τους οποίους ταξιδεύουν οι Ευρωπαίοι και πρέπει να αποτελέσει αναπτυξιακή-επενδυτική προτεραιότητα⁵⁴.

Τα **κυριότερα χαρακτηριστικά των τουριστικών επενδύσεων είναι**⁵⁵:

α) Οι επενδύσεις στον τουριστικό τομέα είναι ένα **μίγμα ιδιωτικών και δημοσίων πόρων** που δημιουργεί δυσκολίες στην αξιολόγηση των οικονομικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης και στη χάραξη κατάλληλης στρατηγικής οικονομικού προγραμματισμού της.

β) Η συμμετοχή του δημόσιου τομέα στο τουριστικό γίνεσθαι που περιλαμβάνει επενδύσεις τόσο για τουριστική υποδομή όσο και για υπηρεσίες δημόσιας ωφέλειας συνεπάγεται δυσκολίες στην εκτίμηση και απόδοση του κόστους και των ωφελειών της τουριστικής δραστηριότητας.

γ) Η συμπληρωματικότητα των τουριστικών επενδύσεων σε σχέση με τις επενδύσεις των άλλων τομέων της οικονομικής δραστηριότητας προσδίδει ένα βαθμό δυσκολίας στην διάκριση των επενδύσεων για τουρισμό και εμπλέκει έναν αριθμό τομέων οικονομικής δραστηριότητας πέραν του τουριστικού.

⁵⁴ Η **μελέτη του ΣΕΤΕ** για τον ελληνικό τουρισμό με θέμα «Η πρωτοβουλία: Ελληνικός Τουρισμός 2020». Πρόταση για το νέο αναπτυξιακό μοντέλο» στοχεύει στην ανάδειξη του πρωταγωνιστικού ρόλου του τουρισμού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας.

⁵⁵ Λαγός 1996, σελ.152.

Ο ισχύων αναπτυξιακός νόμος δίνει πολύ ισχυρά κίνητρα (**μέχρι 60% επιχορήγηση**) σε όλων των ειδών τις επενδύσεις στον τουρισμό. Οι επενδύσεις που δέχεται ο νόμος είναι ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμός ξενοδοχειακών μονάδων, μετατροπή παραδοσιακών κτιρίων σε ξενοδοχεία καθώς και ίδρυση επέκταση, εκσυγχρονισμός συνεδριακών κέντρων, χιονοδρομικών κέντρων, αξιοποίησης ιαματικών πηγών, τουριστικών λιμένων σκαφών αναψυχής, γηπέδων γκόλφ, κέντρων θαλασσοθεραπείας.

Με βάση λοιπόν τον Αναπτυξιακό Νόμο, στον τομέα του τουρισμού μπορούν να επιδοτηθούν επενδύσεις που αφορούν:

α. **Σε ξενοδοχειακές υποδομές.** Στην κατηγορία αυτή έχουμε επενδύσεις που μπορεί να αφορούν:

-Ίδρυση ή επέκταση ξενοδοχειακών μονάδων κατηγορίας τουλάχιστον 3*, πρώην Β' τάξης.

-Εκσυγχρονισμός ολοκληρωμένης μορφής λειτουργουσών ξενοδοχειακών μονάδων κατηγορίας τουλάχιστον δύο αστέρων (2*), πρώην Γ' τάξης ή ξενοδοχειακών μονάδων που έχουν διακόψει προσωρινά τη λειτουργία τους μέχρι πέντε έτη κατ' ανώτατο όριο, χωρίς στο διάστημα αυτό να έχει γίνει αλλαγή στη χρήση του κτιρίου και υπό τον όρο ότι κατά το χρόνο της προσωρινής διακοπής της λειτουργίας τους ήταν τουλάχιστον κατηγορίας δύο αστέρων (2*).

-Εκσυγχρονισμός ξενοδοχειακών μονάδων με στόχο την δημιουργία συμπληρωματικών εγκαταστάσεων με την προσθήκη νέων κοινόχρηστων χώρων, νέων χρήσεων επί κοινοχρήστων χώρων, πισινών και αθλητικών εγκαταστάσεων σε ξενοδοχειακές μονάδες τουλάχιστον κατηγορίας 2*, πρώην Γ' τάξης, με σκοπό την παροχή πρόσθετων υπηρεσιών στους πελάτες των.

-Εκσυγχρονισμός ολοκληρωμένης μορφής λειτουργουσών ξενοδοχειακών μονάδων κατώτερης κατηγορίας των 2*, σε κτίρια που χαρακτηρίζονται διατηρητέα ή παραδοσιακά, εφόσον με τον εκσυγχρονισμό τους αναβαθμίζονται τουλάχιστον σε κατηγορία 2*.

-Μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων σε ξενοδοχειακές μονάδες τουλάχιστον κατηγορίας 2*.

-Εκσυγχρονισμός ολοκληρωμένης μορφής λειτουργουσών τουριστικών οργανωμένων κατασκηνώσεων (campings) τουλάχιστον Γ' τάξης.

β. **Στις ειδικές υποδομές τουρισμού που μπορεί να αφορούν σε ίδρυση, επέκταση, εκσυγχρονισμό:** συνεδριακών κέντρων, χιονοδρομικών κέντρων, αξιοποίησης ιαματικών πηγών, τουριστικών λιμένων σκαφών αναψυχής (μαρίνες) για επενδυτικά σχέδια που γίνονται με πρωτοβουλία οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, γηπέδων γκόλφ, κέντρων θαλασσοθεραπείας, κέντρων τουρισμού υγείας, κέντρων προπονητικού-αθλητικού τουρισμού, θεματικών πάρκων που αποτελούν οργανωμένες μορφές τουρισμού και παρέχουν ολοκληρωμένης μορφής υποδομές και υπηρεσίες συμπεριλαμβανομένων κατ' ελάχιστον των υπηρεσιών στέγασης σίτισης, στέγασης ψυχαγωγίας και κοινωνικής μέριμνας.

4.4 ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Τα τελευταία χρόνια όλο μεγαλύτερα ποσά ξοδεύονται από τις επιχειρήσεις για την διαφημιστική προβολή των προϊόντων τους. Οι μεγάλοι μεγέθους επιχειρήσεις διαθέτουν ειδικό τμήμα διαφήμισης, ενώ στις μικρού μεγέθους επιχειρήσεις καλό είναι οι υπεύθυνοι του τμήματος πωλήσεων ή μάρκετινγκ να συνεργάζονται με μία ή πολλές διαφημιστικές εταιρείες, οι οποίες θα αναλάβουν τον **σχεδιασμό της διαφημιστικής καμπάνιας, ο οποίος περιλαμβάνει τα εξής:**

- **Καθορισμό των στόχων** της διαφήμισης και του **σκοπού** της
- Καθορισμό του **προϋπολογισμού** της διαφήμισης
- Καθορισμό της **στρατηγικής του διαφημιστικού μηνύματος**
- **Επιλογή των διαφημιστικών μέσων**
- **Προσδιορισμό της χρονικής στιγμής έναρξης** της διαφήμισης
- **Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων** της διαφήμισης

Από τη στιγμή λοιπόν που γίνει η ανάθεση της διεκπεραίωσης της διαφημιστικής εκστρατείας σε μια διαφημιστική εταιρεία, οι **διαφημιστές** θα πρέπει σύμφωνα με το προϊόν που πρόκειται να

διαφημίσουν, να **επιλέξουν το μήνυμα της διαφήμισης**, να **καθορίσουν έναν αρχικό προϋπολογισμό** και να **επιλέξουν τα μέσα μετάδοσης της διαφήμισης, όπως:**

- τηλεόραση
- ραδιόφωνο
- εφημερίδα
- περιοδικά
- κινηματογράφο
- internet κ.λ.π..

Αφού γίνουν όλα αυτά θα πρέπει να **«αγοράσουν» τον χρόνο και τον χώρο μετάδοσης της διαφήμισης.**

Με την ολοκλήρωση της καμπάνιας, η διαφημιστική εταιρεία θα πρέπει να κάνει μια παρουσίαση της διαφήμισης που έχει δημιουργήσει στους πελάτες της. Θεωρείται σημαντικός παράγοντας η τελική αξιολόγηση της διαφημιστικής καμπάνιας, με στόχο αφενός τη μελέτη της αποτελεσματικότητάς της και αφετέρου την αναγνώριση πιθανών μειονεκτημάτων και αδυναμιών. Μια εύκολη αντιμετώπιση της διαδικασίας της τελικής αξιολόγησης αποτελεί η άμεση συσχέτισή της με το αποτέλεσμα του στόχου που έχει τεθεί από την αρχή. Με την ολοκλήρωση της διαφημιστικής καμπάνιας, η τουριστική επιχείρηση μπορεί πλέον να αναμένει τα πλεονεκτήματα από την προβολή της διαφήμισης του προϊόντος της.

Εξάλλου, κάθε οργανισμός του τομέα της φιλοξενίας και των ταξιδιών, ανεξάρτητα από το πόσο μικρός είναι, θα πρέπει να έχει ένα σχέδιο δημοσίων σχέσεων (public relations plan). Για την αποτελεσματική **εφαρμογή** ενός σύγχρονου και **ολοκληρωμένου προγράμματος δημοσίων σχέσεων** ενός τουριστικού προορισμού θα πρέπει, όπως και στην περίπτωση της διαφήμισης, να λαμβάνονται υπόψη τα εξής **στάδια:**

- Καθορισμός των στόχων
- Επιλογή μεταξύ των εσωτερικών δημοσίων σχέσεων ή της ανάθεσης σε πρακτορείο
- Εδραίωση ενός προσωρινού προϋπολογισμού
- Επιλογή των μηνυμάτων και των μέσων
- Προσδιορισμός του χρόνου εκδήλωσης των δημοσίων σχέσεων
- Εφαρμογή του προγράμματος δημοσίων σχέσεων
- Καταμέτρηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων

Η επιλογή των μέσων και των μηνυμάτων που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν από μια τουριστική επιχείρηση είναι τα εξής:

- Ποικίλες εκδόσεις
- Διοργάνωση γεγονότων και εκδηλώσεων
- Δημιουργία ειδήσεων –θεμάτων
- Ομιλίες
- Δραστηριότητες κοινωνικού περιεχομένου
- Δημιουργία ταυτοποίησης

Μια από τις αποτελεσματικότερες ενέργειες δημοσίων σχέσεων, είναι η συμμετοχή των τουριστικών προορισμών στις διεθνείς εκθέσεις τουρισμού, που αποτελούν συνήθως μεγάλα εμπορικά και κοινωνικά γεγονότα για την πόλη που τις φιλοξενεί⁵⁶.

⁵⁶ Μερικές από τις σημαντικότερες διεθνείς εκθέσεις:

- WTM (World Travel Market)
- ITB (International Travel Show)
- PHILOXENIA (διοργανωτής HELEXPO).

5. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Εισαγωγή

Οι υποδομές είναι μία έννοια που δύσκολα προσδιορίζεται στην οικονομική θεωρία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει καμιά αυτοτελής "θεωρία υποδομών" που «per se» να ερμηνεύει τις σχετικές επιπτώσεις στους πολλαπλούς τομείς της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και τη συμβολή τους στην αναπτυξιακή διαδικασία. **Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις στο ζήτημα των υποδομών προέρχονται από τις αναπτυξιακές θεωρίες που αναφέρονται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.** Οι νεότερες προσεγγίσεις που αναφέρονται στις "νέες υποδομές" υποστηρίζουν ότι αυτές είναι δημιούργημα της μετα - φορντιστικής καπιταλιστικής κοινωνίας και στηρίζονται στις τεχνολογίες πληροφόρησης (information technology). Η μελέτη των νέων υποδομών αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την αναπτυξιακή διαδικασία, καθ' ότι δημιουργούν πληθώρα εξωτερικών οικονομικών και αποτελούν εισροή για το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ειδικότερα στον τουρισμό, όπου οι υποδομές έχουν ιδιαίτερη σημασία, η γνώση των χαρακτηριστικών τους στοιχείων μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στον αρτιότερο σχεδιασμό και στον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης. **Η δημιουργία δικτύου γενικών και ειδικών τουριστικών υποδομών διαφοροποιεί το τουριστικό προϊόν, βελτιώνει την τουριστική εικόνα της χώρας / περιοχής προορισμού και προωθεί τη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης.**

Σχετικά με τον προσδιορισμό του εννοιολογικού περιεχομένου του όρου «υποδομή», έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες: Ο **Nurske (1952)** ορίζει ότι η υποδομή «παρέχει βασικές υπηρεσίες σε κάθε παραγωγική διαδικασία», «δεν μπορεί να εισαχθεί από το εξωτερικό», «είναι ευρείας κλίμακας και περιλαμβάνει εγκαταστάσεις υψηλού κόστους».

Ο **Hirschman (1958)**, ορίζοντας το πάγιο κοινωνικό κεφάλαιο (Social Overhead Capital), σημειώνει ότι «στην ευρύτερη έννοια του όρου αυτού περιλαμβάνονται μια σειρά από υποδομές όπως είναι της δημόσιας τάξης, της εκπαίδευσης, της δημόσιας υγείας, των μεταφορών, των επικοινωνιών, των μεταφορών, της ενέργειας, της ύδρευσης, της άρδευσης και της αποχέτευσης».

Ο **Lakshmanan (1989)**, επισημαίνει ότι υπάρχει «δυσκολία επακριβή ορισμού των υποδομών» και «εισέρχεται στην παραγωγική διαδικασία κατά έναν "a priori" ασαφή και ιδιαίτερο κάθε φορά τρόπο». Οι **Andersson - Andersson – Kombayashi (1989)**, ορίζουν την υποδομή «ως μια ιδιαίτερη περίπτωση εξωτερικών οικονομικών των δημοσίων αγαθών».

Ο **Vickerman (1991)**, ορίζει την υποδομή ως «το μέρος του συνολικού αποθέματος κεφαλαίου των εθνικών και περιφερειακών οικονομιών» που «χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό "δημοσίου ενδιαφέροντος" και καθορίζει ενδεχόμενες επιδράσεις στα εισοδήματα, στην παραγωγικότητα και την απασχόληση».

Οι **Batten – Karlsson (1996)**, παρέχουν έναν ευρύτερο ορισμό και υποστηρίζουν ότι οι «υποδομές καλούνται οι μηχανικές κατασκευές, ο εξοπλισμός, οι παροχές και όποια άλλη υπηρεσία παρέχεται από αυτές και έχει μεγάλη διάρκεια ζωής. Χρησιμοποιούνται δε, τόσο για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, όσο και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των νοικοκυριών. Στις υποδομές περιλαμβάνονται οι δημόσιες παροχές (ηλεκτρική ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, ύδρευση, αποχέτευση, κ.λπ.), δημόσια έργα (φράγματα, άρδευση, οδικά έργα κ.λπ.), καθώς και άλλα έργα για τις μεταφορές (σιδηρόδρομοι, αστικές συγκοινωνίες, λιμάνια, αεροδρόμια, κ.α.)».

Ο **Σκάγιαννης (1994)**, αναφέρει ότι «υποδομή είναι κάθε επένδυση παγίου κεφαλαίου σταθερού στο έδαφος ως επί των πλείστον μεγάλης κλίμακας που στοχεύει στην εξυπηρέτηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων». Ο ορισμός αυτός, είναι περισσότερο εμπειριστατώμενος και προσιδιάζει στους αντίστοιχους ορισμούς των νεοκλασικών οικονομολόγων, οι οποίοι θεωρούν την υποδομή ως δημόσια επένδυση παγίου κεφαλαίου.

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι **οι υποδομές σχετίζονται με αναπτυξιακά χαρακτηριστικά**, δεδομένου ότι :

1. αποτελούν προϋπόθεση για την παραγωγική διαδικασία,
2. προκαλούν εξωτερικές οικονομίες και
3. επηρεάζουν την κοινωνική ζωή.

Περαιτέρω, οι υποδομές διακρίνονται σε **παραδοσιακές** που βασίζονται στον τομέα των κατασκευών και σε **νέες** που βασίζονται στον συνδυασμό των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής, οι οποίες είναι και κυρίαρχες στο υφιστάμενο μοντέλο ανάπτυξης^{57, 58}.

Στον τουρισμό, η χρήση των νέων τεχνολογιών αποδίδεται με τον όρο "τουρισματική" και έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί οι εξειδικευμένες τουριστικές υποδομές και ανωδομές όπως γκολφ, μαρίνες, προβλήτες, συνεδριακά κέντρα, αθλητικά κέντρα, κέντρα θαλασσοθεραπείας, μικροί ξενοδοχειακοί λιμένες, εγκαταστάσεις για θαλάσσια σπορ, εξυπηρετούν αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο ανάγκες του τουριστικού τομέα και συγκεκριμένα των αναγκών διαμονής, εστίασης, αναψυχής, άθλησης και δημιουργικής διάθεσης του ελεύθερου χρόνου των τουριστών.

5.1 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Είναι γενικά αποδεκτό ότι ένα ολοκληρωμένο και σύγχρονο δίκτυο υποδομών αυξάνει το εύρος των δυνατοτήτων για υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης⁵⁹. Τα οικονομικά αποτελέσματα που δύνανται να επιφέρουν οι υποδομές δεν είναι ("a priori") καθορισμένα «εκ των προταίρων», ούτε επέρχονται κατά πανομοιότυπο τρόπο σε κάθε περιοχή ή/και σε κάθε χρονική περίοδο. Αυτά οφείλονται σε διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν την έκταση των εξωτερικών οικονομιών και το μέγεθος των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων που προκαλούνται σε μια δεδομένη περιοχή (ή περιφέρεια ή χώρα). Οι κυριότεροι από αυτούς τους παράγοντες είναι οι ακόλουθοι:

- α) Οι υφιστάμενοι φυσικοί πόροι.
- β) Οι γεωγραφικές και μορφολογικές δυσκολίες που υπάρχουν σε κάθε περιοχή.
- γ) Οι διαθέσιμοι συντελεστές παραγωγής.
- δ) Η γεωγραφική θέση της περιοχής.
- ε) Οι συντελεστές παραγωγής των γειτονικών περιοχών.
- στ) Η προϋπάρχουσα υποδομή.
- ζ) Το είδος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των "νέων υποδομών", καθώς και η τεχνολογία που αυτές ενσωματώνουν.
- η) Η σωστή συντήρηση των έργων, εγκαταστάσεων και δικτύων υποδομών.

Για την **αξιολόγηση της συμβολής ενός έργου υποδομής** στην αναπτυξιακή διαδικασία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα δύο ακόλουθα βασικά «κατώφλια». Το πρώτο «κατώφλι» που είναι ο **ελάχιστος αριθμός των χρηστών** που θα χρησιμοποιήσουν το συγκεκριμένο έργο υποδομής, το οποίο θα πρέπει να ξεπερασθεί. Το δεύτερο «κατώφλι» που είναι ο **καθορισμός του μέγιστου αριθμού των χρηστών της συγκεκριμένης υποδομής**, το οποίο δεν πρέπει να ξεπερασθεί για να μην προκληθεί

⁵⁷ Σκάγιαννης 1992, 45.

⁵⁸ Οι παραπάνω εννοιολογικές προσεγγίσεις στον όρο "υποδομές", αποτελούν μια αξιόλογη προσπάθεια για την αποσαφήνιση του σχετικού όρου. Ωστόσο, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, οι υποδομές που στηρίζονται στα «παραδοσιακά χαρακτηριστικά» αναιρούνται από τις σύγχρονες μορφές της. Αυτό σημαίνει, ότι **όλο και περισσότερες υποδομές δεν είναι προσδεμένες στη γη** (π.χ. δορυφόροι, ασύρματες επικοινωνίες). Άρα, η ιδιότητα της ακινησίας των υποδομών σχετικοποιείται και ο διαχωρισμός τους από τα υπόλοιπα μέρη του παγίου κεφαλαίου, γίνεται ακόμη πιο δυσχερής. Εντούτοις, το σύνολο των επιμέρους χαρακτηριστικών τους στοιχείων που αναφέρθηκαν, βοηθούν στη σύλληψη τους οικονομικής διάστασης και του ρόλου τους στην αναπτυξιακή διαδικασία.

⁵⁹ Aschauer 1989.

συμφόρηση και κατά συνέπεια δυσχέρεια στην αξιοποίησή της.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι μια ισχυρή οικονομία μπορεί να δημιουργήσει ευκολότερα ένα δίκτυο υποδομών που να δίνει προοπτική επίτευξης υψηλών ρυθμών ανάπτυξης της. Όμως, η τελική αξιοποίηση του δικτύου των υποδομών εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα και την ικανότητα των υπολοίπων συντελεστών παραγωγής, οι οποίοι και καθορίζουν το ποσοστό εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων που οριοθετείται από το συγκεκριμένο δίκτυο υποδομών.

Οι υποδομές αποτελούν **βασικό συντελεστή παραγωγής** που εισέρχεται ως εισροή στη διαδικασία παραγωγής αρκετών οικονομικών αγαθών, διαμορφώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την τελική τιμή διάθεσής τους. Κάθε μείωση στο κόστος αυτού του συντελεστή μπορεί να συμπαρασύρει την τελική τιμή του προϊόντος, να αυξήσει τα περιθώρια κερδοφορίας και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης. Παρόμοια αποτελέσματα δημιουργούνται και στις υπηρεσίες που χρησιμοποιούν τις υποδομές ως εισροή τους. Ο σημαντικός αυτός ρόλος των υποδομών δημιουργεί αναπτυξιακές συνθήκες. Ειδικότερα, τα έργα υποδομής αυξάνουν την παραγωγικότητα κατά άμεσο τρόπο (μειώνοντας τα κόστη παραγωγής) και κατά έμμεσο τρόπο (βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής, την υγεία και τη διάρκεια ζωής των ανθρώπινων συντελεστών). Δημιουργούν, λοιπόν, τις προϋποθέσεις για ποιοτική αναβάθμιση και αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι **η δημιουργία υποδομών (π.χ. έργων, εγκαταστάσεων, δικτύων) τροφοδοτεί την αναπτυξιακή διαδικασία και ενισχύει την επιχειρηματικότητα**. Όμως, η κατασκευή νέων υποδομών δεν είναι ανεξάρτητη της ευρύτερης οικονομικής και κοινωνικής κυβερνητικής πολιτικής, η οποία εστιάζεται κυρίως στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη.

5.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στην τουριστική οικονομία η σημασία των τουριστικών επενδύσεων είναι μεγάλη, αφού **το επενδύμενο κεφάλαιο (ιδιωτικό ή δημόσιο) είναι ένας από τους σημαντικότερους συντελεστές της τουριστικής παραγωγής**. Η παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών (π.χ. τουριστικά καταλύματα, τουριστικά μεταφορικά μέσα κ.λπ.) γίνεται με τη βοήθεια της τουριστικής επενδυτικής δαπάνης. Είναι εύλογο, λοιπόν, οι αυξομειώσεις της τουριστικής επενδυτικής δαπάνης να προκαλούν ανάλογες μεταβολές στην παραγωγική ικανότητα της τουριστικής οικονομίας. Ένα θέμα που αποτελεί αντικείμενο ευρείας συζήτησης και επιστημονικής έρευνας είναι το είδος, η έκταση των επιπτώσεων που δημιουργούν οι τουριστικές υποδομές στον τουριστικό τομέα και στην ανάπτυξή του.

Η έκταση των επιπτώσεων στη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης εξαρτάται από τη φύση, το μέγεθος και την ποιότητα των υποδομών που πραγματοποιούνται στην τουριστική οικονομία, μέσω των τουριστικών επενδύσεων (ιδιωτικών και δημοσίων).

Οι κυριότερες **θετικές επιπτώσεις** που προκαλεί η δημιουργία των τουριστικών υποδομών στην οικονομική και κοινωνική ζωή μιας χώρας/περιοχής είναι οι εξής:

- α) Προσφέρουν νέες ευκαιρίες απασχόλησης.
- β) Αξιοποιούν τους αδρανείς τουριστικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους.
- γ) Επιταχύνουν τη διαδικασία της τουριστικής οικονομικής ανάπτυξης.
- δ) Προκαλούν πολυσχιδείς προωθητικές επιδράσεις στον παραγωγικό μηχανισμό της τουριστικής οικονομίας.
- ε) Ενισχύουν την προσφορά τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.
- στ) Βελτιώνουν την τουριστική παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα.
- ζ) Προκαλούν αναδιανεμητικές επιπτώσεις στις παραγωγικές τάξεις και τις διάφορες περιοχές.
- η) Επεκτείνουν τον κύκλο εργασιών της τουριστικής οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργούν

δυναμικές πηγές αύξησης των δημόσιων εσόδων.

θ) Ενισχύουν την οικονομική δραστηριότητα σε περιόδους ύφεσης.

ι) Συμβάλλουν στην προαγωγή της τεχνολογικής προόδου, δεδομένου ότι οι τουριστικές υποδομές ενσωματώνουν στην παραγωγική διαδικασία και προχωρημένη τεχνολογία.

Ο βαθμός και η έκταση των παραπάνω δυναμικών επιπτώσεων των υποδομών εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, οι οποίοι διαφοροποιούνται από περιοχή σε περιοχή ή από χώρα σε χώρα. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι:

α) Το στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης, που βρίσκεται η χώρα/περιοχή.

β) Τη γενικότερη στρατηγική και το πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης.

γ) Τα μέτρα της τουριστικής ανάπτυξης (π.χ. χρηματοδότηση τουριστικών επιχειρήσεων, ενίσχυση της τουριστικής επιχειρηματικότητας).

δ) Το θεσμικό πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης.

ε) Την πολιτική της εθνικής και περιφερειακής τουριστικής ανάπτυξης.

Η τουριστική ανάπτυξη είναι μία διαδικασία που προσδιορίζεται από ένα πλήθος χαρακτηριστικών, τα οποία είναι καθοριστικά και απαιτούν την ακριβή κατανόησή τους για την εκτίμηση της φύσης των προβλημάτων της. **Δύο από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι ιδιαιτέρως θεμελιώδη:**

-Πρώτον, ο τουριστικός τομέας περιλαμβάνει την παραγωγή και κατανάλωση ή τη χρήση μίας ευρείας έκτασης αγαθών δηλ. προϊόντων και υπηρεσιών, τα οποία παράγονται και προσφέρονται από διαφορετικούς παραγωγούς και οικονομικούς τομείς ή κλάδους της παραγωγικής δραστηριότητας.

-Δεύτερον, οι επενδύσεις στον τουριστικό τομέα περιλαμβάνουν τρεις διαφορετικές κατηγορίες στοιχείων. Τις

1. **άμεσες παραγωγικές επενδύσεις** (π.χ. για μέσα διανομής, για τουριστικά μεταφορικά μέσα κ.λπ.), που είναι μια μίξη ιδιωτικών και δημόσιων πόρων,

2. **τις επενδύσεις σε βοηθητικές υπηρεσίες** και, τέλος,

3. **τις επενδύσεις σε κοινωνική υποδομή** (μουσεία, μαρίνες, τουριστικά αξιοθέατα κ.λπ.), που αναλαμβάνονται, κύρια, από την κρατική πρωτοβουλία.

Η γνώση και η ταξινόμηση των παραπάνω αναπτυξιακών χαρακτηριστικών της τουριστικής δραστηριότητας είναι αναγκαία προϋπόθεση για την εκτίμηση του κόστους και του οφέλους που συνεπάγεται η τουριστική ανάπτυξη και των επιπτώσεων που δημιουργεί στην οικονομία και κοινωνία. Η εκτίμηση αυτή μπορεί, μεθοδολογικά, να γίνει μέσω της τουριστικής (καταναλωτικής και επενδυτικής) δαπάνης και συνεπώς στο θεωρητικό πλαίσιο της τουριστικής κατανάλωσης⁶⁰.

Με βάση τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης, **οι τουριστικές υποδομές δημιουργούν οικονομικές ροές από τους διάφορους τομείς** (νοικοκυριών, παραγωγικός, δημόσιος), **της οικονομικής δραστηριότητας και παράγουν οικονομικά αποτελέσματα (άμεσα ή έμμεσα) σε δύο στάδια: Το κατασκευαστικό στάδιο και το στάδιο της λειτουργίας και συντήρησης αυτών.**

Στο κατασκευαστικό στάδιο το επενδυτικό κεφάλαιο περιλαμβάνει την κατασκευή βασικών τουριστικών έργων, όπου οι αρχικές εισροές (κόστος), που προέρχονται από τους συντελεστές τουριστικής παραγωγής, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, μετασχηματίζονται σε εκροές και δημιουργείται η παραγωγή τουριστικών αγαθών (όφελος). Στο στάδιο αυτό δημιουργείται η τουριστική υποδομή (προσφορά) για την παροχή τουριστικών αγαθών στην τουριστική αγορά.

Στο στάδιο λειτουργίας και συντήρησης, προκαλούνται διάφορα οικονομικά αποτελέσματα στην τουριστική ανάπτυξη και η χρησιμοποίηση της υποδομής αποσκοπεί στην κάλυψη της τουριστικής ζήτησης (εγχώριας και αλλοδαπής). Στο στάδιο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι είναι αναγκαία η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και πόρων από το επίπεδο της κεντρικής εξουσίας προς την τοπική αυτοδιοίκηση, ώστε το συγκεκριμένο έργο να επιτελεσθεί κατά το βέλτιστο δυνατόν τρόπο. Στους πόρους που συνιστάται να εκχωρηθούν, περιλαμβάνονται τα απαραίτητα οικονομικά μέσα, ο

⁶⁰ Ζαχαράτος, 1986.

κατάλληλος εξοπλισμός και το ανάλογα επιμορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό.

Οι υποδομές, ωστόσο, δεν μπορούν να οδηγήσουν αυτόματα σε οικονομική ευημερία, ούτε να παράσχουν με βεβαιότητα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Απαιτούν συμπληρωματικές κλαδικές πολιτικές οι οποίες θα πρέπει να συνδέονται και με την **εισαγωγή των νέων τεχνολογιών** που θα εξασφαλίζουν διάφορες μορφές ευελιξίας και θα ενισχύουν την κερδοφορία των επιχειρήσεων και την τουριστική αστικοποίηση⁶¹.

Τέλος, επισημαίνεται ότι οι επενδύσεις σε έργα, εγκαταστάσεις και δίκτυα υποδομών δεν είναι μία εφάπαξ δημόσια ή ιδιωτική επένδυση. Πέρα από το κόστος λειτουργίας και συντήρησης, οι υποδομές θα πρέπει να εκσυγχρονίζονται και να συμπληρώνονται, ανάλογα με τις διακυμάνσεις της τουριστικής ζήτησης, τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις αλλαγές που τυχόν προκαλούνται στη δομή της οικονομίας.

5.3 ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το επίπεδο ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών είναι συνάρτηση των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει ο τουριστικός τομέας στην Ελλάδα. Οι ιδιαιτερότητες αυτές εντοπίζονται κυρίως στην ύπαρξη πληθώρας επιχειρήσεων μικρού μεγέθους που χρήζουν της αναγκαιότητας για κρατική προώθηση των δημοσίων επενδύσεων, με σκοπό τη δημιουργία έργων, εγκαταστάσεων και δικτύων τουριστικών υποδομών.

Οι τουριστικές υποδομές μπορούν να διακριθούν στις γενικές και στις ειδικές.

-Στις γενικές υποδομές περιλαμβάνονται μεταφορικά δίκτυα, δίκτυα υδροδότησης, δίκτυα τηλεπικοινωνιών, υπηρεσιών μεταφοράς, εγκαταστάσεις υγείας κ.λπ. Οι γενικές υποδομές, όπως είναι ευνόητο, εξυπηρετούν και άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας πέρα από τον τουρισμό.

-Στις ειδικές υποδομές περιλαμβάνονται, μαρίνες, εγκαταστάσεις για σκι, γκολφ κ.λπ. Στις τουριστικές ανωδομές περιλαμβάνονται εγκαταστάσεις άμεσα επιχειρηματικού χαρακτήρα (π.χ. ξενοδοχειακά καταλύματα, ταξιδιωτικά γραφεία, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων).

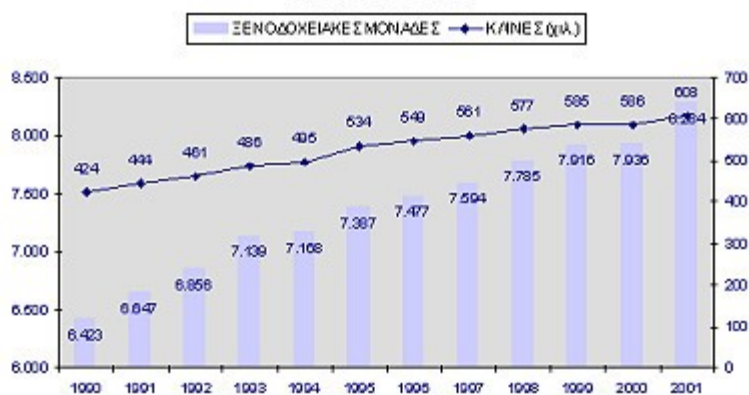
Ενδεικτικά, το Διάγραμμα 1 δείχνει την εξέλιξη της ξενοδοχειακής υποδομής που είναι κυρίαρχο στοιχείο στην τουριστική οικονομία, κατά το χρονικό διάστημα 1990 – 2001 απ' όπου φαίνεται ότι υπάρχει μια μικρή αύξηση των ξενοδοχειακών μονάδων που αντιστοιχεί σε μια μέση αύξηση 4% του αριθμού των ξενοδοχειακών κλινών.

Ειδικότερα, η κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων σε τάξεις το έτος 2001, δείχνει ότι το 6.3% των κλινών ήταν σε μονάδες πολυτελείας (ΑΑ) ή 5*, το 25.6% σε Α κατηγορία ή 4*, το 24% σε Β κατηγορία ή 3* και το 44.3% στις χαμηλές κατηγορίες (Γ,Δ,Ε) ή 2* και 1*. Το 60% των ξενοδοχειακών μονάδων είχαν 50 ή λιγότερες κλίνες ενώ μόνο το 3,5% είχαν πάνω από 300 κλίνες. Το 35,9% των μονάδων ήταν συνεχούς λειτουργίας ενώ το 64,9% εποχιακής λειτουργίας.

⁶¹ Λαγός, 2001.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

ΠΗΓΗ: ΕΟΤ, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας.

Η αγορά του ξενοδοχειακού κλάδου χαρακτηρίζεται από το μικρό μέγεθος, αφού το 58.9% ξενοδοχειακών μονάδων είχαν 50 ή λιγότερες κλίνες και το 24.9% από 51-100 κλίνες. Πάνω από 300 κλίνες υπήρχαν 290 μονάδες δηλ. μερίδιο 3.5%⁶².

Τα μη κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα (π.χ. αυτοεξυπηρετούμενα καταλύματα, ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια, ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα), έχοντας την τελευταία 20ετία ξεφύγει από το αρχικό πρότυπο των απλών ενοικιαζομένων δωματίων αριθμεί σήμερα περί τις 40.000 επιχειρήσεις με περισσότερες από 700.000 κλίνες και συγκροτείται σε μεγάλο βαθμό από καταλύματα αυτόνομων κατοικιών αυτοεξυπηρετούμενου χαρακτήρα.

Η διαμονή, διακίνηση και κυρίως η κατανάλωση των ετησίως 14 εκατ. τουριστών με τις περισσότερες από 100 εκατ. διανυκτερεύσεις στα πάσης φύσεως καταλύματα υποστηρίζεται από ένα κύκλωμα υποκλάδων αποκλειστικής παραγωγής και διάθεσης τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών, όπως τουριστικά γραφεία, τουριστικές επιχειρήσεις οδικών μεταφορών, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων Ι.Χ. χωρίς οδηγό, ναυλομεσιτικά γραφεία για την αντιπροσώπευση σκαφών αναψυχής, επιχειρήσεις εστίασης – καφετέριες- διασκέδασης και κάμπινγκ με περίπου 40.000 θέσεις κατασκήνωσης.

Στην ειδική τουριστική υποδομή συμπεριλαμβάνονται συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, χιονοδρομικά κέντρα, ορεινά καταφύγια, κέντρα θαλασσοθεραπείας, υδροθεραπευτήρια, λιμένες σκαφών αναψυχής (μαρίνες), μαρίνες υπό κατασκευή, καταφύγια σκαφών αναψυχής και διεθνή αεροδρόμια και λοιπά περιφερειακά αεροδρόμια. Επίσης, συμπεριλαμβάνονται τα μουσεία εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΠ.ΠΟ), καθώς και οι επισκέψιμοι αρχαιολογικοί χώροι.

Οι παραπάνω υποδομές αποτελούν τη βάση ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος και στηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας.

5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο σημαντικός ρόλος των υποδομών έχει υπογραμμιστεί από σημαντικούς θεωρητικούς της οικονομικής ανάπτυξης. **Οι υποδομές παρέχουν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και οριοθετούν τις δυνατότητες μιας οικονομίας, διότι η ποιότητα και η ποσότητα των υποδομών βελτιώνει το εισόδημα, την παραγωγικότητα και την απασχόληση και αποτελεί ένα μέσο πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη.**

Οι υποδομές επηρεάζουν κατά ουσιαστικό τρόπο την οικονομική δραστηριότητα, επειδή δημιουργούν θετικές εξωτερικές οικονομίες. Ωστόσο, η τελική αξιοποίησή τους εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της

⁶² Tsartas-Lagos, 2002.

οικονομίας και τους υπόλοιπους συντελεστές παραγωγής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Επενεργούν, ακόμη, στη **βελτίωση της ποιότητας ζωής**, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο το σύνολο – σχεδόν – της κοινωνικής ζωής. Προσδίδεται, έτσι, ένα κοινωνικό ενδιαφέρον τόσο στο στάδιο δημιουργίας όσο και στο στάδιο της λειτουργίας τους.

Στην περίπτωση της τουριστικής δραστηριότητας η δημιουργία υποδομών **διευκολύνει την τουριστική δραστηριότητα και συμβάλλει στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης**, δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα δυναμικός κλάδος της ελληνικής οικονομίας. Οι επιπτώσεις που προκαλούν οι τουριστικές υποδομές είναι πολλαπλές και αναφέρονται κυρίως στη βελτίωση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος και της τουριστικής εικόνας της χώρας ή περιοχής προορισμού.

5.5 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ

α. Στη Ζάκυνθο, που αποτελεί την πιο σημαντική περιοχή αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta*, τα παράκτια εδάφη για φωλεοποίηση κατά μήκος των αμμουδιών διαταράσσονται από την τουριστική ανάπτυξη και την τουριστική συμπεριφορά. Δυστυχώς, η αιχμή της τουριστικής περιόδου συμπίπτει χρονικά με την περίοδο ωτοκίας και φωλεοποίησης του τρωτού είδους *Caretta caretta*.

β. Το νερό, και ειδικά το γλυκό νερό, αποτελεί έναν από τους πιο κρίσιμους φυσικούς πόρους. Η τουριστική βιομηχανία γενικά εκμεταλλεύεται υπερβολικά τους υδάτινους πόρους προς όφελος των ξενοδοχείων, αλλά και για την προσωπική χρήση νερού από τους τουρίστες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ελλείψεις ύδατος και υποβάθμιση των υδάτινων αποθεμάτων, καθώς επίσης και στην παραγωγή ενός μεγαλύτερου όγκου υγρών αποβλήτων.

Για παράδειγμα, η μέση κατανάλωση νερού στην Πόλη Αττάλεια (Τουρκία) είναι 250 λίτρα ανά άτομο ημερησίως, ενώ η μέση κατανάλωση ύδατος στις τουριστικές περιοχές της Αττάλειας υπερβαίνει τα 600 λίτρα. Στη Μαγιόρκα (Ισπανία), η κατανάλωση ύδατος στις αγροτικές περιοχές είναι 140 λίτρα ανά άτομο ημερησίως, στις αστικές περιοχές 250 λίτρα, ενώ η μέση κατανάλωση τουριστών είναι 440 λίτρα, ή ακόμη και 880 λίτρα στην περίπτωση μιας πολυτελούς υποδομής (**Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, στοιχεία 2001**).

γ. Υποβάθμιση εκτάσεων

Οι φυσικοί πόροι, ανανεώσιμοι και μη, διατρέχουν άμεσο κίνδυνο από την κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων, δρόμων και αεροδρομίων. Ο κίνδυνος αυτός οφείλεται στη χρήση εκτάσεων για δημιουργία καταλυμάτων, για άλλες παροχές υποδομών και για τη χρήση οικοδομικών υλικών (εξόρυξη άμμου). Τα δάση υφίστανται συχνά τα αρνητικά αποτελέσματα του τουρισμού με τη μορφή της αποψίλωσης που γίνεται για συλλογή καυσόξυλων και για καθαρισμό εκτάσεων. Αυτό συμβαίνει σε αρκετές πολύτιμες παράκτιες περιοχές στην Τουρκία όπου τα δάση αποψιλώθηκαν για την κατασκευή εξοχικών κατοικιών και ξενοδοχείων κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες.

δ. Μύκονος, ένα κοσμοπολίτικο και ραγδαία αστικοποιημένο νησί.

Η νήσος Μύκονος είναι ένα διεθνώς γνωστό τουριστικό θέρετρο, όπου έχει σημειωθεί ραγδαία τουριστική ανάπτυξη κατά τα τελευταία 40 έτη. Παράλληλα με την επέκταση της τουριστικής βιομηχανίας (καταλύματα, κέντρα διασκέδασης κ.ά.), αυξήθηκε και ο πληθυσμός της νήσου σε αντίθεση με άλλα Ελληνικά νησιά όπου έχει σημειωθεί μείωση του πληθυσμού τις τελευταίες δεκαετίες. Αυτή η ανάπτυξη είχε ως αποτέλεσμα να επεκταθούν οι υποδομές (διεύρυνση του λιμένα, βελτίωση του οδικού δικτύου, κατασκευή ενός επιφανειακού φράγματος κ.λπ.). Αυτές οι επενδύσεις προώθησαν ακόμη περισσότερο την ικανότητα του νησιού να φιλοξενήσει τουρίστες και άλλους επισκέπτες. Προβλήματα και μερικά σημάδια κορεσμού έχουν εμφανιστεί ήδη εδώ και πολλά χρόνια:

συμφόρηση, έλλειψη χώρων στάθμευσης, υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας, υδατική και εδαφική ρύπανση, λαμβάνουν χώρα ειδικά κατά την αιχμή της τουριστικής περιόδου. Ένα μεγάλο ποσοστό της εξαιρετικά περιορισμένης επιφάνειας του νησιού έχει είτε απορροφηθεί από την εντατική κατασκευή σπιτιών, την τουριστική ανάπτυξη και τις υποδομές που τη συνοδεύουν, είτε αφέθηκε ανεκμετάλλευτο για μελλοντική κερδοσκοπία προκαλώντας έτσι μια διαδεδομένη απώλεια γεωργικής γης. Οι δύο παραδοσιακοί οικισμοί του νησιού μαζί με άλλα νεοαναπτυσσόμενα χωριά στα οποία βασίστηκε κυρίως η τουριστική βιομηχανία κατά την πρώτη φάση της ανάπτυξης, έχουν ήδη μετασηματιστεί σε κλίμακα, σε όγκο των οικιστικών περιοχών, σε φυσιογνωμία και περιβαλλοντική ποιότητα, γεγονός που ήταν αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης και ραγδαίας ανάπτυξης του τουρισμού. Η ραγδαία αστικοποίηση έχει, επίσης, αλλάξει την κοινωνικο-οικονομική δομή και τον τοπικό πολιτισμό **(Κοκκώσης Χ.και Α. Παρπαϊρης, 1996)**.

6. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Εισαγωγή

Αν και οι προοπτικές για την ανάπτυξη της τουριστικής οικονομίας είναι ελπιδοφόρες, υπάρχει ακόμα υψηλή αβεβαιότητα όσον αφορά τον τρόπο που ο τουρισμός θα εξελιχθεί στο μέλλον. Η διαχείρισή του γίνεται πιο δύσκολη δεδομένου ότι μετασχηματίζεται σε μια σύνθετη και διαφοροποιημένη δραστηριότητα. Μια **μακροχρόνια στρατηγική για τον τουρισμό πρέπει να διαμορφωθεί σε κάθε τόπο** ως μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για την τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη την αβεβαιότητα λόγω των ευρύτερων αλλαγών μαζί με τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τις προτεραιότητες.

Ο τουρισμός στις μέρες μας αποτελεί μια κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα για την Ελλάδα αλλά και για πολλές χώρες. Ο ρόλος του για την οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να αναπτυχθεί περαιτέρω στο μέλλον, καθόσον ο ελεύθερος χρόνος, οι διακοπές, η αναψυχή κερδίζουν μια κεντρική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει αποδείξει καθαρά ότι έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί πλούτο και οικονομική άνθηση για ολόκληρες περιφέρειες και προορισμούς, θέσεις εργασίας και ευημερία για τους κατοίκους τους. Περιοχές και τόποι στηρίζονται ή προσβλέπουν σ' αυτόν για το μέλλον τους.

Η ανάπτυξη του αυτή δεν είναι χωρίς συνέπειες, συνοδεύεται και από την αύξηση των πιέσεων που ασκούνται ιδιαίτερα στους τοπικούς περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους όπως και στις υποδομές. Το πρόβλημα εμφανίζεται οξυμένο όπου αυτή η ανάπτυξη γίνεται άναρχα και απρογραμματίστα. Έτσι οι τοπικές αρχές βρίσκονται μπροστά σε μια πραγματική πρόκληση που καλούνται να διαχειριστούν.

Η κυριότερη πρόκληση για την τουριστική οικονομία και τους προορισμούς είναι η διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας - με δεδομένη την περαιτέρω ανάπτυξη της κατά τα επόμενα χρόνια - έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν υπερβαίνει τα όρια των διαθέσιμων πόρων, καθώς και τις δυνατότητες αναπαραγωγής των εν λόγω πόρων. Καθώς ο τουρισμός στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην περιβαλλοντική, πολιτιστική και κοινωνική ποιότητα, εάν δεν υπάρχει η δέουσα διαχείριση, κινδυνεύει να επιδεινώσει ή ακόμα και να καταναλώνει τη δική του βάση πόρων παραγωγής εσόδων, και επομένως να καταστεί οικονομικά και κοινωνικά μη βιώσιμος. Η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού σήμερα συνδέεται περισσότερο με την ανάπτυξη της ποιότητας παρά της ποσότητας.

Για όλο τον κόσμο, ο τουρισμός αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία και εναλλακτική δυνατότητα για τις περιοχές σε οικονομική καθυστέρηση ή παρακμή. Μπορεί να αποτελέσει μία πηγή οικονομικής δραστηριότητας με τεράστιο δυναμικό κοινωνικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης καθώς και απασχόλησης. Με τη μετατροπή της οικονομικής βάσης μπορεί να καθιερωθεί ένα νέο παραγωγικό σύστημα, με περισσότερο μέλλον και ποιότητα ζωής. Σε ολόκληρη την Ευρώπη, βρίσκονται σε εξέλιξη διάφορα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης ολόκληρων περιοχών με αλλαγή ακολουθούμενης στρατηγικής, προσανατολισμού και προτύπου περιοχής. Η κεντρική επιλογή τους, παρατηρεί κανείς, σ' όλους, είναι ένας ποιοτικός τουρισμός που ενσωματώνει και βασίζεται στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, με ήδη ορατά αποτελέσματα σε πολλούς εξ αυτών. Ο ανταγωνισμός σ' αυτό το επίπεδο μεταξύ των διάφορων περιοχών στην Ευρώπη θα ενταθεί ακόμη περισσότερο στο μέλλον αφού νέοι ποιοτικοί και δυναμικοί προορισμοί θα προστίθενται διαρκώς.

Ο τουρισμός είναι μια ευαίσθητη δραστηριότητα και επηρεάζεται από διεθνείς και μη ελέγξιμες καταστάσεις. Οι πρόσφατες κρίσεις σε θέματα οικονομίας και ασφάλειας και ο φόβος στον τομέα της υγείας προξένησαν συγκεχυμένες αντιδράσεις και προκάλεσαν αλλαγές στα μοντέλα τουρισμού και στη ζήτηση. Ο φόβος για την ασφάλεια, τα αυστηρότερα μέτρα ασφάλειας, η οικονομική αβεβαιότητα,

καθιστούν λιγότερο εύκολα τα ταξίδια. Ως εκ τούτου, οι τουρίστες στρέφονται προς τις εσωτερικές αγορές τους και τους κοντινούς προορισμούς και μειώνουν τις δαπάνες για τις διακοπές. Η στρατηγική που διαμορφώνουν πολλές ευρωπαϊκές περιοχές είναι να κρατήσουν τους κατοίκους τους κοντά τους, να ενισχύσουν τον εσωτερικό τουρισμό τους.

6.1 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Απαραίτητο στοιχείο για τη **διαμόρφωση του Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης** του Ελληνικού Τουρισμού είναι η **αξιολόγηση της στρατηγικής μας θέσης** (το πού βρισκόμαστε σήμερα σε σχέση με τις εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον και τους ανταγωνιστές μας). Η διαδικασία αυτή συνεκτιμά, συνυπολογίζει και προσμετρά δυο μεγάλες ομάδες παραγόντων: Η πρώτη ομάδα αφορά το **διεθνές περιβάλλον** και τους περιορισμούς, προκλήσεις αλλά και ευκαιρίες που αυτό περικλείει. Η δεύτερη ομάδα αναφέρεται στο **εσωτερικό περιβάλλον** και αφορά τα χαρακτηριστικά και το επίπεδο ανάπτυξης του τομέα, τη διασύνδεση του με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας και την τοπική κοινωνία, τη συνεισφορά του στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, και τη δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης, το ρόλο των κοινωνικών εταίρων στην ανάπτυξη, το ρόλο και τις δομές στήριξης του κράτους, και εν γένει το επίπεδο πολιτισμού, παροχής κοινωνικών αγαθών και την εικόνα της χώρας στο εξωτερικό.

Η βασική σύνθεση των πλεονεκτημάτων της Χώρας παραμένει η ίδια. Η μεγάλη μάζα των επισκεπτών που στηρίζει τον τουρισμό έρχεται στην Ελλάδα για τον ήλιο, τη θάλασσα, το περιβάλλον, τη φιλοξενία και την αυθεντικότητα των ανθρώπων, διακινείται δηλαδή για παραθερισμό σε παραλιακές περιοχές και νησιά και μάλιστα διακινείται οργανωμένα - προϊόν: «Ήλιος + Θάλασσα». Η ζήτηση αυτή κυριαρχεί, ενώ μικρά μόνο έως μηδαμινά τμήματα ζήτησης διακινούν οι νέες ή ειδικές ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Στην εξυπηρέτηση, συνεπώς, αυτής της ζήτησης είναι στραμμένο το μεγαλύτερο τμήμα της ελληνικής τουριστικής προσφοράς (κορμός της τουριστικής οικονομίας). Ενέχει όμως ο κίνδυνος εύκολης υποκατάστασης από άλλες χώρες και η Τουρκία είναι μία από αυτές.

6.2 ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΗΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Με βάση τις εκτιμήσεις για τις προοπτικές της εξέλιξης της προσφοράς όσο και της ζήτησης στις διάφορες περιοχές του κόσμου για τα αμέσως επόμενα χρόνια, που έχουν γίνει πρόσφατα από εκπροσώπους των διεθνών οργανισμών, **οι εξελίξεις στον διεθνή τουρισμό θα έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:**

- 1) Σημαντικές αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον, αλλαγή κλίματος και διάθεσης για τουρισμό από ξένους επισκέπτες, ανάδειξη νέων προορισμών.
- 2) Επιτάχυνση του ετήσιου ρυθμού ανόδου του διεθνούς τουρισμού.
- 3) Αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού από τις ΗΠΑ.
- 4) Ανάκαμψη του εξερχόμενου τουρισμού της Ιαπωνίας.
- 5) Ανοδικός ρυθμός και διεύρυνση της κοινωνικής βάσης του τουρισμού με προέλευση την Κίνα (στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται οι πρόσφατες συμφωνίες μεταξύ της κινεζικής και της ελληνικής κυβέρνησης, όπου αποφασίσθηκε και η απευθείας αεροπορική σύνδεση των δύο πρωτεύουσών εντός του έτους).
- 6) Συνεχιζόμενες και πιθανώς ενισχυμένες απαιτήσεις ασφαλείας.
- 7) Ενίσχυση των ενδο-περιφερειακών ταξιδιών για διακοπές σε σύγκριση με τους μακρινούς προορισμούς.
- 8) Συντομότερες και συχνότερες παραδοσιακές διακοπές.
- 9) Συνεχιζόμενη μεταστροφή από τις παραδοσιακές τακτικές αερογραμμές και τις εταιρείες charter σε ραγδαία αναπτυσσόμενους αερομεταφορείς χαμηλού κόστους (όπως Ryanair, Easyjet, κ.ά. που

κατέχουν τα τελευταία χρόνια αξιοσημείωτο κομμάτι της πίτας).

10) Συνέχιση της τάσης για κρατήσεις «τελευταίας στιγμής» (*last minute*).

11) Αυξημένη χρήση του διαδικτύου για σχεδιασμό και κρατήσεις διακοπών, καθώς και άνοδος των τμηματικά «πακετοποιημένων» και εξατομικευμένων διακοπών.

12) Αυξημένη ζήτηση για αυθεντικές εμπειρίες, γνωριμία με τη φύση και τον πολιτισμό των προορισμών.

13) Εξακολούθηση της αυξητικής τάσης του αριθμού των ερχομένων τουριστών ηλικίας 45+ από τις δυτικές χώρες.

14) Διεύρυνση του χάσματος που διαπιστώνεται ανάμεσα στην ολοένα απαιτητικότερη διεθνή ζήτηση και την προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών σε αρκετούς προορισμούς.

15) Ισχυρός ανταγωνισμός από άλλους προορισμούς της Μεσογείου. Ενδυνάμωση των ανταγωνιστικών χωρών σε ειδικές μορφές τουρισμού και υποδομές. Όπως έγινε και παραπάνω αναφορά, ο ανταγωνισμός κατά το έτος 2011 δεν θα προέλθει τόσο από τις μεσογειακές χώρες της Β. Αφρικής, λόγω των πρόσφατων πολύνεκρων ταραχών, αλλά από τις ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου και φυσικά την Τουρκία.

6.3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ευτυχώς, μέχρι σήμερα, παρά το γεγονός ότι η τουριστική οικονομία, που χαρακτηρίζει τους σύγχρονους προορισμούς, στηρίζεται στην κάλυψη μιας σειράς απαιτήσεων οι οποίες συγκροτούν «αλυσίδα», το ελληνικό τουριστικό προϊόν, στηριζόμενο στην ποιότητα και την επάρκεια των πόρων που το συνθέτουν, κατορθώνει να διατηρείται δυναμικό στη διεθνή αγορά, χωρίς να εξασφαλίζει την ικανοποίηση του συνόλου των απαιτήσεων αυτών. Η προοπτική ωστόσο της τουριστικής δραστηριότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί εγγυημένη στη βάση της παραπάνω διαπίστωσης. Αντίθετα, **ο ελληνικός τουρισμός αντιμετωπίζει ήδη τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης αφ' ενός λόγω της μειωμένης ανταγωνιστικότητάς του και αφ' ετέρου λόγω της παγιοποίησης ενός προτύπου ανάπτυξης, που χαρακτηρίζεται από αναποτελεσματικότητα και έλλειψη σχεδιασμού σε σχέση τόσο με τον τρόπο διαχείρισης των τουριστικών πόρων, όσο και με τις παραμέτρους προβολής, διάθεσης και παρακολούθησης του τουριστικού προϊόντος.**

Στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και τον ευρωπαϊκό χώρο έχουν αναπτυχθεί τουριστικοί πόλοι, το προϊόν των οποίων πέζει από πλευράς ανταγωνιστικότητας την ελληνική τουριστική δραστηριότητα. Η κίνηση του ομαδικού, χαμηλών απαιτήσεων, τουρισμού θα κατευθύνεται διαρκώς σε περιοχές που εξασφαλίζουν χαμηλό κόστος και συνεπώς αυξημένη ανταγωνιστικότητα. Έναντι αυτών των ανταγωνιστών (Βόρεια Αφρική, Ισπανία, Τουρκία), το ελληνικό τουριστικό προϊόν έχει λίγα μόνο συγκριτικά πλεονεκτήματα με βάση την ιεράρχηση των απαιτήσεων που θέτουν οι ίδιες οι ομάδες επισκεπτών που επιλέγουν την ομαδική χαμηλού κόστους διακίνηση και διαμονή. Αυτά είναι η αυξημένη ασφάλεια των προορισμών και η ιδιαίτερη ταυτότητα των περισσότερων απ' αυτούς (τοπικότητα), πλεονεκτήματα όμως που δεν επαρκούν για τη διατήρηση των υψηλών μεριδίων αγοράς του ελληνικού τουριστικού

προϊόντος. Έτσι, η κύρια δυνατότητα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουρισμού είναι η αναβάθμιση της ποιότητάς του και η σταδιακή του στροφή προς ένα πρότυπο που θα ικανοποιεί επισκέπτες υψηλότερων απαιτήσεων.

Στη βάση της παραπάνω διαπίστωσης, η Ελλάδα πρέπει να αντιμετωπίζει ως βασικούς ανταγωνιστές στο χώρο της Μεσογείου τους προορισμούς εκείνους που αφ' ενός διαθέτουν συγγενές με την Ελλάδα τουριστικό προϊόν και αφ' ετέρου έχουν ήδη στραφεί στην ποιοτική του αναβάθμιση.

Υπάρχουν ωστόσο και ορισμένες απαιτήσεις οι οποίες δεν μπορούν να ρυθμιστούν από το Χωροταξικό Σχέδιο αλλά είναι εξ ίσου σημαντικές. Η **τουριστική εκπαίδευση** στην κατεύθυνση της υψηλής εξειδίκευσης των απασχολουμένων στον τουρισμό (τομέας στον οποίο η χώρα μας υστερεί εμφανώς), η «**τουριστική παιδεία**» της κοινωνίας, οι **τεχνικές προβολής και προώθησης του προϊόντος**, και η **διαρκής παρακολούθηση των διεθνών εξελίξεων** στον τομέα, αποτελούν προϋποθέσεις χωρίς την

ικανοποίηση των οποίων, ο χωροταξικός σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής μόνο αμυντικούς στόχους θα επιχειρεί να επιτύχει.

Με βάση τα παραπάνω, **στρατηγικός στόχος του σχεδιασμού** πρέπει να είναι η **βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, η εξασφάλιση της βιωσιμότητας των πόρων και η ενίσχυση των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης.**

Ειδικότερα **ο σχεδιασμός πρέπει να εξασφαλίζει:**

α. τη **βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών και υποδομών.** Το σύνολο των παρεχομένων εξυπηρετήσεων σήμερα καλύπτει οριακά ακόμα και τις μέτριες απαιτήσεις που θέτει η διεθνής αγορά μαζικού (ομαδικού) τουρισμού. Η ανάπτυξη ανταγωνιστικών πόρων σε άλλες χώρες της Μεσογείου με οικονομικότερα πακέτα και συχνά υψηλότερο βαθμό συμμόρφωσης προς τις ανάγκες – απαιτήσεις των επισκεπτών, καθιστά την ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος άξονα μείζονος προτεραιότητας για την ίδια την επιβίωση του τουρισμού, στο πλαίσιο των διαμορφούμενων διεθνών συνθηκών. Ο συγκεκριμένος στόχος εξυπηρετείται μέσα από την **αναβάθμιση των τουριστικών υποδομών**, την προστασία, αναβάθμιση και εμπλουτισμό τουλάχιστον των ήδη αξιοποιούμενων τουριστικών πόρων και τη βελτίωση του συστήματος τεχνικών και κοινωνικών υποδομών, τουλάχιστον αυτών που χρησιμοποιούν οι επισκέπτες.

β. **την ενίσχυση της πολυθεματικότητας των προορισμών.** Ένα βασικό στοιχείο που υπό προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας σε σχέση με τους ανταγωνιστές της στη Μεσόγειο, αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο είναι η **δυνατότητα της να αξιοποιήσει την ποικιλία των τουριστικών της πόρων** και ιδιαίτερα την ιδιότητα να συγκεντρώνει σε περιορισμένο χώρο, ο οποίος μπορεί να συγκροτήσει διακεκριμένο προορισμό, ένα σύνολο πολλών διαφορετικού περιεχομένου πόλους. Η ιδιότητα αυτή, είναι απόλυτα συμβατή με μια σύγχρονη τάση που διαμορφώνεται δυναμικά στην διεθνή τουριστική αγορά, και εκδηλώνεται με ζήτηση για θεματικό εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και για διευκόλυνση της κινητικότητας των επισκεπτών. Ο πολυθεματικός χαρακτήρας του χώρου είναι ένα από τα σημαντικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα του ελληνικού τουρισμού, στη

βάση των νέων απαιτήσεων της διεθνούς αγοράς. Προϋποθέσεις για την ανάπτυξη πολυθεματικών προορισμών είναι η ενίσχυση της προσβασιμότητας τους, η αναβάθμιση των υποδομών (τουριστικών, κοινωνικών και τεχνικών) και η συγκρότηση ολοκληρωμένων τοπικών πολυκεντρικών δικτύων.

γ. **τον έλεγχο και την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού κεφαλαίου.**

δ. **την ανάδειξη και προβολή των τουριστικών πόρων.** Η δημιουργία ενός μηχανισμού, ο οποίος με συστηματικό τρόπο θα καταγράψει και στη συνέχεια θα ελέγχει την κατάσταση των πόρων, είναι απαίτηση που εκτός από την προστασία και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας τους, θα βοηθήσει και την ορθολογικότερη ανάπτυξη του συνολικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης. Δεν αποτελεί πολυτέλεια, αλλά καλύπτει μια πρώτης προτεραιότητας ανάγκη. Το προϊόν της λειτουργίας του μηχανισμού ελέγχου θα είναι: η καταγραφή και αξιολόγηση των πόρων, ο διαρκής έλεγχος της ποιότητας τους και ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός του τρόπου και της έντασης αξιοποίησής τους. Μέχρι σήμερα η προβολή του τουριστικού προϊόντος περιείχε κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, την ανάδειξη ορισμένων πόρων των ανεπτυγμένων τουριστικών προορισμών. Η προβολή του συνολικού πλούτου της χώρας και η ταυτόχρονη φροντίδα των στοιχείων τα οποία τον συνθέτουν ώστε να είναι ενδιαφέροντα και επισκέψιμα, βελτιώνει τη συνολική τουριστική εικόνα της χώρας και ενισχύει την προσπάθεια χωρικής διεύρυνσης του τουρισμού.

ε. **την άμβλυνση υφισταμένων συγκρούσεων χρήσεων γης και την πρόνοια για την αποφυγή δημιουργίας νέων.** Ήδη, έχουν διαμορφωθεί οικονομικές δραστηριότητες που σε πολλές περιπτώσεις στοχεύουν στην εκμετάλλευση πόρων τους οποίους θα μπορούσε ν' αξιοποιήσει η τουριστική δραστηριότητα κατά αποδοτικότερο τρόπο και με ηπιότερες επιπτώσεις επί της αξίας τους. Σε πολλές περιπτώσεις η παραθεριστική κατοικία είτε με τη μορφή της αυθαίρετης δόμησης είτε με αυτήν των οικοδομικών συνεταιρισμών καταναλίσκει σημαντικούς τουριστικούς πόρους, στερώντας από τις τοπικές κοινωνίες αξιόλογους αναπτυξιακούς συντελεστές. Η ελληνική ύπαιθρος είναι γεμάτη από

εγκαταλελειμμένους και φθίνοντες οικισμούς το οικιστικό απόθεμα των οποίων είναι τεράστιο. Μπορεί λοιπόν η ζήτηση για παραθεριστική κατοικία να ικανοποιηθεί μέσα από την αξιοποίηση μικρού μόνο τμήματος του αποθέματος αυτού. Αυτή η κατεύθυνση αξίζει γενναίας υποστήριξης αφού διευκολύνει το στόχο για την περιφερειακή ανάπτυξη, ξαναζωντανεύει ορισμένους φθίνοντες οικισμούς και δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη και άλλων τομέων των τοπικών οικονομιών και κυρίως της αγροτικής παραγωγής.

στ. τη μεγιστοποίηση και διάχυση του οικονομικού αποτελέσματος του τουρισμού υιοθετώντας δράσεις που θα διευκολύνουν:

- τη **χρονική διεύρυνση**. Η διεύρυνση της **τουριστικής περιόδου**, αντιμετωπίστηκε μέχρι σήμερα ως ένα ζητούμενο το οποίο θα μπορούσε να εφαρμοστεί επί του κυρίαρχου μοντέλου ανάπτυξης. Αυτή η προοπτική, έχει σημαντικές αδυναμίες κυρίως γιατί το προϊόν (ήλιος και θάλασσα) είναι από τη φύση του εποχιακό, αλλά και γιατί η συμπίεση της σεζόν μεγιστοποιεί την απόδοση των «πακέτων» των μεγάλων tour operators, μέσω της βελτίωσης των ποσοστών πληρότητας των συμβεβλημένων μ' αυτούς ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Η συμπίεση δηλ. της τουριστικής περιόδου που επιτυγχάνεται με ίσο αριθμό διανυκτερεύσεων σε μια συρρικνωμένη τουριστική περίοδο, ωφελεί τόσο τους τουριστικούς οργανισμούς, όσο και τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στη βάση του κεντρικά ελεγχόμενου ομαδικού τουρισμού. Για το λόγο αυτό, ο εναλλακτικός τουρισμός αποκτά και τη σημασία του μοχλού διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου, υπό την έννοια ότι η ανάπτυξή του δεν έχει υποχρεωτικά εποχιακό χαρακτήρα, αφού οι διάφορες μορφές του καλύπτουν μεγαλύτερη περίοδο του έτους. Σημειώνεται ωστόσο, ότι ο εναλλακτικός τουρισμός δεν είναι υποχρεωτικά ήπιος ούτε σε σχέση με το περιεχόμενό του ούτε σε σχέση με την έντασή του.

- τη **χωρική διεύρυνση**. Η **αξιοποίηση του μεγαλύτερου μέρους των τουριστικών πόρων οι οποίοι κατανέμονται σ' όλη την επικράτεια**, αποτελεί ένα δεύτερο ζητούμενο στην κατεύθυνση της ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης, αλλά και της σταδιακής αποσυμφόρησης περιοχών όπου η ένταση της τουριστικής δραστηριότητας έχει δημιουργήσει φαινόμενα κόπωσης των τοπικών οικονομιών. Η ενίσχυση ήπιων μορφών τουρισμού στην ηπειρωτική ενδοχώρα και τις μειονεκτικές νησιωτικές και παράκτιες περιοχές, η δημιουργία ολοκληρωμένων πολυκεντρικών δικτύων και η εξασφάλιση της προσβασιμότητας των «δυνάμει» προορισμών, αποτελούν τους βασικούς μοχλούς υλοποίησης του συγκεκριμένου στόχου. Οι περιοχές αυτές είναι δυνατόν ν' αποτελέσουν υποδοχείς μεγάλων επενδύσεων, υπό την έννοια ότι οι τελευταίες είναι δυνατόν να βελτιώσουν σημαντικά τα οικονομικοκοινωνικά δεδομένα της χωρικής ενότητας στην οποία υλοποιούνται, εφ' όσον οι επιπτώσεις επί των πόρων είναι περιορισμένες σε σχέση με την αναμενόμενη ωφέλεια.

- τη **σύνδεση με τους λοιπούς παραγωγικούς τομείς**. Μέχρι πρότινος, η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού στις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές της χώρας, λειτουργούσε ανταγωνιστικά με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας και ιδιαίτερα με την πρωτογενή παραγωγή, τουλάχιστον σε επίπεδο απασχόλησης. Η συρρίκνωση της αγροτικής παραγωγής στις περιοχές αυτές, προέκυψε όχι μόνο από την συνολική τάση που διαμορφώθηκε σε εθνικό επίπεδο από την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών που σχετίζονταν με την πρωτογενή παραγωγή, αλλά και από την ανταγωνιστική σχέση του εισοδήματος που παρήγετο από την απασχόληση στον τουρισμό έναντι του γεωργικού. Είναι ωστόσο δυνατό, η σχέση μεταξύ αυτών των δύο τομέων της οικονομίας να γίνει σε ένα βαθμό συμπληρωματική, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα και την ανάγκη για ολοκληρωμένη πολυθεματική τουριστική ανάπτυξη.

6.4 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού που αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα, σαν το βασικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, τη βοήθησε να αναγνωρισθεί ως ένας από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Ο ελληνικός τουρισμός βασιζόμενος στα τρία s (sea, sand,

sun) που όντως αποτελούσαν τα βασικότερα χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης, σε συνδυασμό με το μεγάλο πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας, την ιστορία της, αλλά και το ανθρώπινο κεφάλαιο (λαός με έντονη εξωστρέφεια), πέτυχε να προσελκύσει σημαντικό κομμάτι της τουριστικής πίτας, και σαν οικονομική δραστηριότητα να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Σημαντικό ρόλο φυσικά στη προσέλκυση τουρισμού έπαιξε και το χαμηλό κόστος ζωής.

Παράλληλα με τα θετικά του συγκεκριμένου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, με το πέρασμα των χρόνων άρχισαν να εμφανίζονται και τα **αρνητικά**. Σημαντικότερη αρνητική επίπτωση η **χωρίς όρους και κανόνες ανάπτυξη**, που σημαίνει κατασκευή τουριστικών υποδομών διαμονής, εστίασης, ψυχαγωγίας, **χωρίς όμως χωροταξικό σχεδιασμό**, και αξιολόγηση της φέρουσας ικανότητας της κάθε περιοχής. Ως αποτέλεσμα καταγράφηκε η **ανεξέλεγκτη δόμηση**, η **απουσία των απαραίτητων υποδομών διαχείρισης των αποβλήτων και απορριμμάτων** της δραστηριότητας, η **προβληματική διαχείριση και διαθεσιμότητα νερού** κ.α.. Αν παράλληλα λάβουμε υπόψη και την εύθραυστη ισορροπία των παράκτιων και νησιωτικών οικοσυστημάτων, στις οποίες κυρίως αναπτύχθηκε το συγκεκριμένο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε σήμερα στις ίδιες περιοχές.

Με τα χρόνια όμως πέρα από την περιβαλλοντική υποβάθμιση του προϊόντος μεταλλάχθηκε και το ανθρώπινο κεφάλαιο που ασχολούνταν με το τουρισμό. Έχασε τον αυθορμητισμό της φιλοξενίας που διέθετε και εστίασε περισσότερο στο πρόσκαιρο εύκολο, γρήγορο και μεγάλο κέρδος, χωρίς αναστολές απέναντι στη καταστροφή του περιβάλλοντος, την αλλοίωση του κοινωνικού ιστού, την απώλεια της τοπικής και επαγγελματικής ταυτότητας, οδηγώντας μάλιστα ολόκληρες κοινωνίες σε μία εποχιακή μαλθακότητα που συναρτούνταν με την εποχικότητα του τουρισμού.

Οι εποχές όμως φαίνεται να αλλάζουν και το μοντέλο τουριστικής ζήτησης να διαφοροποιείται σε συνάρτηση με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά και προτιμήσεις των σύγχρονων κοινωνιών. Η προστασία του περιβάλλοντος, η υγιεινή διατροφή, οι εναλλακτικές μέθοδοι ιατρικής, η ανάγκη για απεξάρτηση από το άγχος και το στρες, η ανάγκη για ευεξία, η ανάγκη για εμπειρίες συναναστροφής με ιστορία τόπων και ανθρώπων στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης κ.α. δημιουργούν ένα **νέο μοντέλο ζήτησης και στον τουρισμό, που απαιτεί αντίστοιχη προσαρμογή και του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος**.

Το νέο αυτό μοντέλο τουριστικής ζήτησης όμως, απαιτεί συγκεκριμένες προϋποθέσεις προκειμένου να αναπτυχθεί, όπως

- 1. ύπαρξη φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος σε καλή κατάσταση,**
- 2. αυθόρμητη και καλής ποιότητας φιλοξενία,**
- 3. υποδομές με αναφορές στην ήπια ανάπτυξη,**
- 4. προσβασιμότητα,**
- 5. παροχή εναλλακτικών υπηρεσιών** (διαδικτύου, ιατρικής υποστήριξης κ.α.),
- 6. ανεπτυγμένη ποιότητα προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών** βασισμένων στη τοπική κουλτούρα (πολιτιστική, διατροφική, κ.α.).

Η χώρα μας μπορεί να μην τα διαθέτει όλα, αλλά σίγουρα διαθέτει τα περισσότερα και βασικότερα και μάλιστα σε υπερθετικό βαθμό.

Το παλιό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης ακόμα και σε χώρες με υψηλή τουριστική ανάπτυξη και αποτελέσματα, μπαίνει σε δεύτερη μοίρα καθώς χρόνο με το χρόνο προσφέρει λιγότερα κέρδη σε σχέση με τα προβλήματα που έχει δημιουργήσει και δημιουργεί και το κόστος αποκατάστασης τους. Χώρες όπως η Κύπρος, η Ισπανία βρίσκονται σε κρίση σε σχέση με το πραγματικό όφελος από το μαζικό τουρισμό (λαμβάνοντας υπόψη τον οικονομικό ανταγωνισμό από τις νέες αγορές της Βαλκανικής και τη Τουρκία) και αυτό αποδεικνύεται από τα προβλήματα που δημιουργούνται και καταγράφονται κάθε καλοκαίρι με τους εκτός ελέγχου τουρίστες, τη μείωση των εσόδων, την καταστροφή του περιβάλλοντος και την ανάγκη για μεγάλες δαπάνες αποκατάστασης (π.χ. Ισπανία).

Η νέα κατάσταση σε επίπεδο τουριστικής ζήτησης δεν προϋποθέτει εγκατάλειψη του μαζικού

τουρισμού, αλλά μία αλλαγή ως προς το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που θα αποτελέσει προτεραιότητα τα επόμενα χρόνια για τη χώρα. Όχι αόριστα αλλά με βάση το μοντέλο τουριστικής ζήτησης που διαμορφώνεται και αναφέρθηκε παραπάνω. Οι προϋποθέσεις υπάρχουν και οι οικονομικές προοπτικές είναι καλές. Σύμφωνα με μελέτες, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού λόγω της ποιότητας των τουριστών και των πολλαπλών δραστηριοτήτων με τις οποίες ασχολούνται, δημιουργούν περισσότερα και όχι μονοσήμαντα οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες.

Αυτό που ουσιαστικά θα χρειαζόταν στη παρούσα φάση θα ήταν ένας **συνδυασμός μέτρων** όπως:

α. η **παροχή οικονομικών κινήτρων** για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως π.χ. η φορολόγηση της γης και των τουριστικών επιχειρήσεων με βάση τη χρήση και τη μορφή τουριστικής επιχειρηματικότητας,

β. η **εκπόνηση μελέτης αποτίμησης του πραγματικού οφέλους του μαζικού τουρισμού** ανά περιοχή με ταυτόχρονο καθορισμό χωροταξικού προσανατολισμού της ανάπτυξης των επιμέρους εναλλακτικών μορφών.

γ. η **ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας** που μπορούν να αποτελέσουν αξιοποιήσιμο τουριστικό πόρο, το φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας, με διεθνώς αναγνωρισμένη αξία. Η βιοποικιλότητα (από τις πρώτες στην Ευρώπη), η διαφοροποίηση του τοπίου, και η συνύπαρξη με τον πολιτιστικό πλούτο, θεωρούνται υψηλής αξίας που απλώς απαιτούν ενίσχυση της προβολής τους και σωστή και συνεπή λειτουργία. Περιοχές όπως η Δήλος, η Σαντορίνη, η Κνωσός οι Μυκίνες, η Δωδώνη κ.α είναι μοναδικές στον κόσμο. Ομοίως τα μουσεία ακόμα και τα πιο μικρά περιέχουν περισσότερα και μεγαλύτερης αξίας εκθέματα από πολλά ακριβοπληρωμένα του εξωτερικού. Οι παραδόσεις, η διατροφή, οι άπειρες χρήσεις των κάθε λογής βοτάνων, τα ιαματικά λουτρά με διαφορετική ιασιμότητα αποτελούν τουριστικούς πόρους προς αξιοποίηση.

δ. η **αξιοποίηση του ντόπιου ανθρώπινου δυναμικού** με μία **κατάλληλη εκπαίδευση** μέσω των σχολών ξεναγών ακόμα και των ΚΕΚ και ΙΕΚ, μπορούν να παράγουν μία νέα κατηγορία επαγγελματιών, τους οικοξεναγούς, προσφέροντας απασχόληση σε μεγαλύτερο εποχιακό εύρος. Τα πανεπιστήμια με το υλικό το οποίο ήδη έχουν παράγει μέσω προγραμμάτων ή με τη δυνατότητα δημιουργίας εξειδικευμένων βάσεων δεδομένων μπορούν να συμβάλλουν αντίστοιχα στην ενίσχυση και προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού της χώρας.

ε. η **διασύνδεση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα** στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης, όπως π.χ. η διασύνδεση τουρισμού και γεωργίας ή/και αλιείας σε τοπικό επίπεδο, χειροτεχνίας και επιχειρήσεων διαμονής, καλλωπισμού, ευεξίας και τουριστικών καταλυμάτων, εστίασης και υγείας, κοινωνικών δημόσιων δομών (βοήθεια στο σπίτι) και τουρισμού υγείας κ.α.

στ. η σύσταση και λειτουργία εξειδικευμένων τουριστικών πρακτορείων εναλλακτικού τουρισμού.

6.5 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ 2010

Μετά την πτωτική πορεία του ρυθμού μεταβολής των διεθνών αφίξεων στην Ελλάδα, η οποία ξεκίνησε το 2005 και πήρε αρνητικές τιμές τα έτη 2008 (-1,4%) και 2009 (-6,43%), επηρεαζόμενη από την παγκόσμια οικονομική κρίση, η χώρα μας το 2010 σημείωσε μικρή αύξηση 0,62% στις διεθνείς αφίξεις, με περίπου 15 εκατ. πραγματοποιηθέντα ταξίδια προς την Ελλάδα. Οι προβλέψεις για το 2011 είναι θετικές. Το ποσοστό ανόδου θα αυξηθεί από **ενδεχόμενη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης και της Σκανδιναβικής χερσονήσου ή/και βελτίωση της ισοτιμίας Στερλίνας/Ευρώ και Δολαρίου/Ευρώ. Πολλά θα κριθούν και από τις πρωτοβουλίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού για τη βελτίωση και την προβολή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.**

Όσον αφορά στα έσοδα, και σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, για το διάστημα Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2010, οι τουριστικές εισπράξεις ανήλθαν στο ποσό των 9.611,3 εκατ. Ευρώ, έναντι 10.400,2 εκατ. Ευρώ στο αντίστοιχο διάστημα το 2009. Σημείωσαν δηλαδή μείωση 7,6%.

Η Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη (ΜΚΔ) των τουριστών που μας επισκέφτηκαν μειώθηκε κατά 8,18 %,

δηλαδή από 697 ευρώ το 2009 σε 640 ευρώ το 2010. Η μείωση της ΜΚΔ οφείλεται στη μείωση της μέσης διάρκειας παραμονής, καθώς και στην πραγματικά μικρότερη δαπάνη των τουριστών εξαιτίας της συρρίκνωσης του ταξιδιωτικού προϋπολογισμού τους, αλλά και των χαμηλότερων τιμών που προσφέρθηκαν.

Στο κατώτερό του σημείο (44,4%) από το 2000 έφτασε το μερίδιο των 5 σημαντικότερων αγορών για τον ελληνικό τουρισμό το 2010 βάσει των διεθνών αφίξεων (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, ΠΓΔΜ και Ιταλία). Αυτό θα μπορούσε να πει κανείς είναι θετικό γιατί μειώνεται η εξάρτηση από τις συγκεκριμένες αγορές. Όμως, η μείωση- όχι μόνο σε μερίδιο αλλά και σε απόλυτους αριθμούς - που παρατηρείται στις δύο κυριότερες αγορές μας, Ηνωμένο Βασίλειο και Γερμανία, σαφώς δεν είναι αποτέλεσμα των δικών μας προσπαθειών αλλά της προτίμησής τους για άλλους ανταγωνιστικότερους προορισμούς. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η ΠΓΔΜ βρίσκεται στην 3η θέση με σημαντική άνοδο των αφίξεών της προς Ελλάδα, αν και δεν υπάρχει διαχωρισμός των συνολικών της αφίξεων ανά λόγο ταξιδιού (τουρισμός ή εποχική απασχόληση).

Ο ελληνικός τουρισμός παραμένει σε αξιοπεπλή θέση στην παγκόσμια κατάταξη καταλαμβάνοντας την **17^η θέση στις διεθνείς αφίξεις και την 21^η θέση στα έσοδα**, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (κατάταξη 2010). Στην κατάταξη του World Economic Forum με βάση το Δείκτη Ταξιδιωτικής & Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας 2011 η Ελλάδα υποχώρησε στην 29η θέση από την 24η, που ήταν το 2009. Οι ανταγωνίστριες χώρες, σε επίπεδο διεθνών αφίξεων, το 2010 σε σύγκριση με το 2009, παρουσίασαν άνοδο. Η Τουρκία είχε 5,7% αύξηση στις αφίξεις, η Κύπρος 1,5% αύξηση, η Ισπανία 1% και η Κροατία 4,8%⁶³.

⁶³ Στοιχεία Σ.Ε.Τ.Ε. απολογισμός 2010 (<http://www.sete.gr/files/Media/Apologismoi/Apologismos%202010.pdf>)

ΜΕΡΟΣ Β

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΗΜΟΥ ΘΗΡΑΣ (ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ)

Εισαγωγή

Ένα νησί που οι αντιθέσεις της φύσης είναι πιο εμφανείς από οπουδήποτε αλλού. Το άσπρο το σπιτιών πάνω στο μαύρο έδαφος, το ηφαίστειο δίπλα σε έναν ζωντανό τόπο με ορδές επισκεπτών, το άνυδρο έδαφος που χαρίζει μοναδικά προϊόντα. Οι ξακουστοί αμπελώνες και τα μεγάλης φήμης κρασιά που δίνουν τη θέση τους σε άσημα ξενοδοχεία. Ο πολιτισμός σε μεγάλο βαθμό σε συνδυασμό με τον υποβιβασμό του τοπίου λόγω ανοικοδόμησης. Ένας πραγματικά ξεχωριστός τόπος, που όμως τα δείγματα κορεσμού έχουν ήδη αρχίσει να φαίνονται. Όντας μικρού μεγέθους και με περιορισμένους πόρους και εναλλακτικές το νησί πρέπει να προστατευτεί επειγόντως από κάθε εξωτερική πίεση.

Κάθε πράγμα έχει μία φέρουσα ικανότητα. Η φέρουσα ικανότητα ενός νησιού μετράται με την δυνατότητά του να ανταποκριθεί οικιστικά, ενεργειακά, σε επίπεδο υδατικών πόρων και φυσικού περιβάλλοντος στην υπερβολική για αυτό ανάπτυξη και πίεση. Όταν ένα νησί υπερβεί αυτή την φέρουσα ικανότητα οι καταστροφές είναι μεγάλες και ανεπανόρθωτες. Γνωστό παράδειγμα τέτοιου χώρου αποτελεί η περιοχή Κάβος στο νησί της Κέρκυρας. Οι εικόνες από τέτοιες περιοχές μόνο με φυσικές καταστροφές μπορούν να συγκριθούν.

Έχοντας πλέον την γνώση και εφόσον υπάρχει διάθεση οι αειφορικές κινήσεις μπορούν να δώσουν νέα πνοή στη Σαντορίνη, διατηρώντας τη στην τωρινή της κατάσταση για πολλά χρόνια, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα και στις επόμενες γενιές να θαυμάσουν το μοναδικό νησί, με το θαυμάσιο τοπίο και την όμορφη αντίθεση, τη Σαντορίνη.

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Έκταση: 79,194 τ.χλμ.

Μήκος ακτογραμμής: 67 χλμ.

Πληθυσμός: 10.402 κάτοικοι

Πρωτεύουσα του νησιού και πληθυσμός της: Φηρά (2.113 κάτοικοι)

Διοικητική ένταξη: Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Νομός Κυκλάδων, Επαρχία Θήρας, Δήμος Θήρας (πρωτεύουσα: Χώρα ή Φηρά, 2.113 κάτοικοι), Κοινότητα Οίας (763 κάτοικοι)

Μουσεία: Αρχαιολογικό Μουσείο Φηρών, Μουσείο Προϊστορικής Θήρας (Φηρά), Πνευματικό Κέντρο Θήρας (Κτίριο Γκύζι), Εκκλησιαστικό και Λαογραφικό Μουσείο Πύργου (Μονή Προφήτη Ηλία), Ναυτικό Μουσείο Οίας, Λαογραφικό Μουσείο Λιγνού (Κοντοχώρι), Μουσείο Οίνου Σαντορίνης

Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία: Προϊστορικός οικισμός Ακρωτηρίου, Αρχαία Θήρα, Μεσαιωνικός οικισμός Σκάρου, Ηρώων Περίσσας, Βυζαντινός ναός Επισκοπής Μέσα Γωνιάς, Άγιος Νικόλαος Μαρμαρίτης στο Εμπορειό, Αρχοντικό Γεωργίου Εμμανουήλ Αργυρού στη Μεσσαριά

Παραδοσιακοί Οικισμοί: Ακρωτήρι, Εμπορείο, Οία, Πύργος, Φηρά, Φοινικιά, Ημεροβίγλι

Φυσικά μνημεία: Καλντέρα. Η Νέα και η Παλιά Καμμένη και ο Προφήτης Ηλίας έχουν ενταχθεί στο κοινοτικό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών "NATURA 2000"

Πολιτιστικοί σύλλογοι: Εταιρία Στήριξης Σπουδών Προϊστορικής Θήρας, Σύλλογος για την Προστασία του Περιβάλλοντος "Φοίβος", Πολιτιστικός Σύλλογος Θήρας, Κινηματογραφική Λέσχη Θήρας

Εκδηλώσεις: "Ηφαίστεια" τον Αύγουστο σε όλο το νησί, "Καμαριανό θαλασσινό πανηγύρι" τον Αύγουστο στο Καμάρι, "Ωδή στο Καστέλι" στον Πύργο στις αρχές Σεπτεμβρίου

Φεστιβάλ: Φεστιβάλ Τζαζ Σαντορίνης στο Καμάρι, Διεθνές Μουσικό Φεστιβάλ Σαντορίνης στα Φηρά στις αρχές Σεπτεμβρίου, Earthdance-Διεθνές Φεστιβάλ Χορού για την Ειρήνη στην Περίσσα

Πανηγύρια: Αγίου Γεωργίου στην Οία, Αγίων Αναργύρων στο Μεγαλοχώρι (1 Ιουλίου), Προφήτη Ηλία στα Φηρά (20 Ιουλίου), Αγίου Ιωάννη στον Μονόλιθο (24 Ιουλίου), Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στο Ακρωτήρι (6 Αυγούστου), Παναγίας Επισκοπής τον Δεκαπενταύγουστο στο Καμάρι, στη Μέσα Γωνιά, στο Ακρωτήρι και στο Μεγαλοχώρι (15 Αυγούστου), Αγίων Επτά Παίδων στη Φοινικιά (4 Αυγούστου), Κυρά Παναγιάς στην Οία (23 Αυγούστου), Αγίου Ιωάννη στην Περίσσα (29 Αυγούστου), Παναγίας Μυρτιδιώτισσας στο Καμάρι (24 Σεπτεμβρίου), Αγίου Αβερκίου στο Εμπορείο (22 Οκτωβρίου), Υπαπαντής στην Οία (1 Φεβρουαρίου)

Αθλητικοί σύλλογοι: Α.Ο. Καρτεράδου, Ναυτικός Αθλητικός Όμιλος Σαντορίνης, Αθλητικός Όμιλος "Λάβα", Αθλητικός Όμιλος "Πανθηραϊκός", Αθλητικός Όμιλος Πύργου Θήρας, Αθλητικός Σύλλογος "Θύελλα Καμαρίου Κυκλάδων", Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος Σαντορίνης

1.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Το νησί Σαντορίνη ή Θήρα βρίσκεται στο νότιο Αιγαίο πέλαγος, στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Κυκλάδων, νότια της Ίου και δυτικά από την Ανάφη. Απέχει από τον Πειραιά 128 ναυτικά μίλια και 63 ναυτικά μίλια από τη Κρήτη. Η έκταση της είναι 73 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Βρίσκεται σε 36ο 19' 56" έως 36ο 28' 40" Βόρειο και γεωγραφικό μήκος από 25ο 19' 22" έως 25ο 29' 13" Ανατολικό. Η σημερινή ημικυκλική και περισσότερο πεταλοειδής μορφή της νήσου οφείλεται στις κατά καιρούς ηφαιστειακές εκρήξεις που μετέβαλαν το αρχικό στρογγυλό σχήμα της. Η όψη της από τη πλευρά του ηφαιστείου παρουσιάζεται βραχώδης και απόκρυμνη σε αντίθεση με την ομαλότητα του εδάφους της στο υπόλοιπό της. Η επιφάνειά της, περίπου 73 τετραγωνικά χιλιόμετρα, είναι κατά το πλείστον (ελαφρόπετρα) πολύ δεκτική σε καλλιέργεια. Έχει κλίμα υγρό αλλά πολύ υγιεινό. Στο ΝΑ τμήμα της, βρίσκεται το βουνό του Προφήτη Ηλία με το ομώνυμο μοναστήρι του (18ος αιώνας), το οποίο έχει υψόμετρο 567 μέτρα και αποτελείται από τιτανώδη βράχια και λευκό μάρμαρο. Συνέχεια αυτού είναι το Μέσα Βουνό ή "Βουνό του Αγίου Στεφάνου", λόγω του παλαιοχριστιανικού ναού που υπάρχει εκεί και το οποίο έχει υψόμετρο 366 μέτρα. Ο ενδιάμεσος αυχέννας που συνδέει τα δύο βουνά αποκαλείται "Σελλάδα". Η περίμετρος της Σαντορίνης είναι περίπου 36 ναυτικά μίλια και παρουσιάζει έξι όρμους: Το "Αμμούδι" ή Άγιος Νικόλαος, στη Πάνω Μεριά -Οία Θήρας, της "Αρμένης", επίσης στη Πάνω Μεριά, τον "όρμο Μουζάκι", τους όρμους Φηρών και Όρμος Αθηνιού και τον όρμο του Μπάλου στο Ακρωτήρι. Γενικά η Σαντορίνη είναι άνυδρος και ξερή, χωρίς λίμνες, ποταμούς ή χαράδρες. Οι αρδρευτικές ανάγκες της καλύπτονται κυρίως με δεξαμενές όπου συγκεντρώνεται κυρίως το βρόχινο

νερό καθώς και από φρεάτια. Υφίστανται στη νήσο τρεις κύριες πηγές καθώς και τέσσερις ιαματικές πηγές

-Η γεωφυσική θέση της Σαντορίνης – συνδεδεμένη με το ηφαίστειο

Το πανέμορφο νησί της Σαντορίνης, κάθε χρόνο κατακλύζεται από χιλιάδες ανθρώπους από όλο τον κόσμο που φτάνουν εκεί από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, για να θαυμάσουν την επιβλητική Καλδέρα και να κατανοήσουν έτσι καλύτερα το αξεπέραστο μεγαλείο της φύσης. Η έκρηξη που περίπου το 17ο αι. π.Χ. (τις τελευταίες δεκαετίες του 17ου αιώνα με πιθανότερο το 1613-1614 π., εξακολουθεί να προκαλεί το ενδιαφέρον των ερευνητών και να εξάπτει τη φαντασία του κοινού. Η Σαντορίνη συγκαταλέγεται μαζί με τα Μέθανα τη Μήλο και τη Νίσυρο στα ενεργά ηφαίστεια της χώρας μας.

Η Μινωική έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης ήταν η μεγαλύτερη που έχει γνωρίσει ο πλανήτης τα τελευταία 10.000 χρόνια. Το μέγεθος της καταστροφής ήταν τόσο μεγάλο που «χτύπησε» και τα γειτονικά, σε ακτίνα 50-60 χιλιομέτρων, νησιά, ακόμη και τη βόρεια Κρήτη. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς πως με το μέγεθος της έκρηξης προέκυψαν περίπου 150 δισεκατομμύρια τόνοι πετρώματος! Αυτά υποστηρίζει ο καθηγητής ηφαιστειολογίας Γιώργος Βουγιουκαλάκης. Η Σαντορίνη δεν είναι όλη και δεν ήταν πάντα ηφαίστειο. Τότε που τα ηφαίστεια δεν είχαν αρχίσει ακόμη να εμφανίζονται στο Νότιο Αιγαίο, 5 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα ένα μικρό νησάκι με διάμετρο 6 χιλιομέτρων ξεπρόβαλε μερικές εκατοντάδες μέτρα από πάνω από τα κύματα του Αιγαίου στη θέση της νοτιοανατολικής Θήρας .

Η τρομερή ηφαιστειακή έκρηξη είχε ως συνέπεια να ανατιναχθεί ολόκληρο το κεντρικό μέρος της Στρογγύλης και να σχηματισθεί η καλδέρα που βλέπουμε σήμερα και θεωρείται η μεγαλύτερη και εντυπωσιακότερη καλδέρα του κόσμου. Έχει σχήμα ημισελήνοειδές που συμπληρώνεται σε κύκλο με τα νησιά Θηρασία και Άσπρο (Άσπρονήσι). Στο εσωτερικό του κύκλου και σχεδόν στο κέντρο του, στην καλδέρα που έχει σχηματιστεί από μεγάλη ηφαιστειακή έκρηξη και καταβύθιση ενός τμήματος του νησιού, βρίσκονται τα νησιά Νέα Καμένη Και Παλαιά Καμένη. Τα δύο αυτά νησιά δημιουργήθηκαν από τις υποθαλάσσιες εκχύσεις του Ηφαιστείου της Θήρας.

Η νησίδα της Νέας Καμένης μπορεί, χωρίς την παραμικρή δόση υπερβολής, να θεωρηθεί σαν ένα μοναδικό και ύψιστης σπουδαιότητας τοπίο, ένας χώρος που υπερπληρεί τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί σαν μνημείο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και μείζονος επιστημονικού ενδιαφέροντος, ένα «διατηρητέο μνημείο της φύσης». Ήδη με την απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού 23732/22-12-72 (ΦΕΚ 1127/23-12-72) έχει χαρακτηριστεί μαζί με τον υπόλοιπο χώρο του νησιώτικου συμπλέγματος της Σαντορίνης ως «τόπος ιστορικού και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους χρήζοντος ειδικής κρατικής προστασίας».

Οι νησίδες Παλαιά και Νέα Καμένη, μαζί με το χώρο της καλδέρας, έχουν επίσης προταθεί να θεωρηθούν σαν Παγκόσμιο μνημείο γεωλογικής κληρονομιάς⁶⁴

Η μοναδικότητα και σπουδαιότητα του χώρου έγκειται κυρίως στο ότι πρόκειται για τη νεώτερη ηφαιστειακή χέρσο της Ανατολικής Μεσογείου. Είναι ένα ενεργό ηφαιστειακό κέντρο, με τα παλαιότερα πετρώματα να έχουν ηλικία 425 ετών και τα νεώτερα μόλις 45 ετών. Εκτός από τη μοναδική φυσική ομορφιά του τοπίου και τη σπουδαιότητά του στην τουριστική βιομηχανία της Σαντορίνης, ο χώρος είναι μοναδικός και από επιστημονική σκοπιά: Η γέννηση και σταδιακή

⁶⁴ κατάλογος Cowie της πρότασης IUGS), (<http://www.cowie.com/>) , International Union of Geological Sciences

επαύξηση με ηφαιστειακές εκρήξεις μιας νησίδας σε 425 χρόνια, με 6 διαφορετικά επεισόδια (1570, 1866, 1925, 1939, 1950) καθιστά δυνατή τη μελέτη πλειάδας μοναδικών γεωλογικών -ηφαιστειακών - βιολογικών φαινομένων και διαδικασιών ενός γεω-οικοσυστήματος σε ισορροπία, ουσιαστικά αδιατάρακτου από την ανθρώπινη δραστηριότητα.

Η φυσική, τουριστική και επιστημονική μοναδικότητα και σπουδαιότητα του χώρου κάνει αδήριτη την ανάγκη διατήρησής του όπως τον δημιούργησε η φύση, με τις ελάχιστες κατά το δυνατόν ανθρώπινες επεμβάσεις και διαταραχή, καθώς οποιαδήποτε μη ορθά μελετημένη παρέμβαση και δραστηριότητα μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτες μη αντιστρέψιμες βλάβες στο γεω-οικοσύστημα, οδηγώντας στη μερική ή ολική υποβάθμισή του.

1.2 ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Το όνομα της νήσου "Θήρα" προέρχεται από τον αρχαίο Σπαρτιάτη Θήραν που από τη Σπάρτη προερχόμενος αποίκισε πρώτος τη νήσο αυτή. Το δε όνομα "Σαντορίνη" προέρχεται από τους διερχόμενους Φράγκους Σταυροφόρους οι οποίοι κατά το πέρασμα τους στέκονταν για ανεφοδιασμό κοντά σε εκκλησία της Αγίας Ειρήνης η οποία υπήρχε στο νησί. Αν και αρχικά υπήρχε η άποψη ότι η εκκλησία αυτή ήταν το παρεκκλήσι της Αγίας Ειρήνης που υπήρχε στην Θηρασιά, σήμερα θεωρείται πιθανότερο να πρόκειται για την μεγαλοπρεπέστατη "παλαιοχριστιανική τρίκλιτη βασιλική της Αγίας Ειρήνης" που βρισκόταν στην Περίσσα, τα ερείπια της οποίας ανακαλύφθηκαν το 1992. Πρίν την μεγάλη ηφαιστειακή καταστροφή των προϊστορικών χρόνων η νήσος ήταν στρογγυλή και είχε το όνομα Στρογγύλη, ενώ αργότερα απέκτησε τα ονόματα Καλλίστη ή Καλλιστώ (Αρχαία Ελληνικά "καλλίστη": "η πιο όμορφη"), Φιλητέρα ή Φιλωτέρα, Καλαυρία, Καρίστη, Τευσία, Θηραμένη καθώς και Ρήνεια. Επί τουρκοκρατίας οι Τούρκοι την ονόμαζαν "Δερμετζίκ" ή "Διμερτζίκ" (= μικρός μύλος), πιθανώς από τους πολλούς μικρούς ανεμόμυλους που ξεχώριζαν από μακριά. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας επίσημα καθιερώθηκε το όνομα "Θήρα", πλην όμως οι ξένοι χάρτες συνέχισαν να την ονοματίζουν "Σαντα-Είρηνα" από την οποία και παρέμεινε με μικρή παραφθορά από τους Έλληνες ως "Σαντορίνη" (αντί του ορθότερου "Σαντορήνη").

1.3 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

- ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΩΣ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ο οικισμός του Ακρωτηρίου, ο οποίος ακμάζει κατά το α΄ μισό της 2ης χιλιετίας π.Χ., αποτελεί την κυριότερη και πιο πλούσια πηγή πληροφοριών για τον πολιτισμό της προϊστορικής Θήρας. Η θέση κατοικείται από την Ύστερη Νεολιθική (5η χιλιετία π.Χ.) και την Πρώιμη εποχή του Χαλκού (3η χιλιετία π.Χ.). Κατά τη **Μεσοκυκλαδική περίοδο**, αναπτύσσοντας στενές σχέσεις με τη μινωική Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα, ο οικισμός μετατρέπεται σε πολιτιστικό, οικονομικό, εμπορικό και καλλιτεχνικό κέντρο του Αιγαίου που φτάνει στο απόγειό του κατά την Ύστεροκυκλαδική Ι περίοδο. Η τρομακτική έκρηξη του ηφαιστείου (περίπου 1650π.Χ.) κατέστρεψε ολοσχερώς τον οικισμό, διατηρώντας κάτω από το παχύ στρώμα τέφρας τα κατύλοιπα του σημαντικού αυτού πολιτιστικού κέντρου.

Μετά την εγκατάλειψη 2-3 αιώνων, το νησί κατοικείται και πάλι κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο (ύψωμα Μονόλιθος). Φοίνικες εγκαθίστανται στο νησί το 13ο αι. π.Χ. και το ονομάζουν Καλλίστη, ενώ από τα τέλη του 12ου αι. π.Χ. το αποικίζουν Λακεδαιμόνιοι, με επικεφαλής τον Θήρα, από τον οποίο προέρχεται και το όνομά του. Το κέντρο του νησιού στα ιστορικά χρόνια βρίσκεται στην ανατολική ακτή, στο βράχο του Μέσα Βουνού, όπου αναπτύχθηκε η πόλη της αρχαίας Θήρας με συνεχή

κατοίκηση από τα Γεωμετρικά ως και τα ύστερα Ρωμαϊκά χρόνια (9ος - 3ος αι. π.Χ.). Η Θήρα τον 6ο αι. π.Χ. κόβει δικό της νόμισμα και συνδέει την τύχη της με την πορεία της μητρόπολής της, της Σπάρτης, κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Στα Ελληνιστικά χρόνια το νησί αναπτύσσεται και χρησιμοποιείται ως ναυτική και στρατιωτική βάση των Πτολεμαίων, ενώ κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη δραστηριότητα.

- ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΩΣ ΤΗ ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑ

Οι μόνες σημαντικές πληροφορίες για την [Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο](#) είναι ότι από τον 4ο αι. μ.Χ. το νησί ασπάστηκε το χριστιανισμό και συγκράτησε την επισκοπή Θήρας. Μετά τον 9ο αι. μ.Χ. η Θήρα εντάσσεται στο θέμα του Αιγαίου. Ο Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός (1081-1118) ίδρυσε το ναό της Παναγίας Επισκοπής στη Γωνιά, στο κέντρο του νησιού.

Μετά την Αλωση της Κωνσταντινούπολης από τους [Φράγκους](#) (1204), η Θήρα γίνεται έδρα της μιας από τις τέσσερις λατινικές επισκοπές του δουκάτου του Αιγαίου και παραχωρείται μαζί με τη Θηρασία στο βαρόνο Ιάκωβο Βαρότση ως το 1335, οπότε τίθεται κάτω από την ηγεμονία του Νικόλαου Σανούδου, δούκα της Νάξου, της πρωτεύουσας του λατινικού κρατιδίου. Οι Λατίνοι έδωσαν στο νησί το όνομα Σαντορίνη από την εκκλησία της Αγίας Ειρήνης (Santa Irene), την οποία πρωτοαντίκρυσαν όταν το προσέγγιζαν. Τα επόμενα χρόνια και ως το 1487 το νησί αλλάζει κυρίως ανάμεσα στις φραγκικές οικογένειες των Σανούδων, των Κρίσπι και των Πιζάνι. Το 1487 προσαρτάται μαζί με το δουκάτο του Αιγαίου στη [Βενετία](#).

Σε όλη τη διάρκεια της κυριαρχίας των Φράγκων οι [πειρατικές επιδρομές](#) σφράγισαν αποφασιστικά την οικονομικά, δημογραφικά και κοινωνικά ζωή του νησιού. Επιπλέον, κατά την περίοδο αυτό μέρος των κατοίκων ασπάστηκε το καθολικό δόγμα.

2. ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί τη βασική ασχολία των κατοίκων της Σαντορίνης, οι οποίοι ταυτόχρονα εξασκούν τη γεωργία, την αλιεία και τη ναυτιλία. Το ιδιαίτερα γόνιμο, λόγω ηφαιστειακής προέλευσης, αλλά άνυδρο έδαφος ευνοεί την καλλιέργεια των λαχανικών (ντομάτα, φάβα, λευκή μελιτζάνα) και των δημητριακών, ενώ διεθνούς φήμης είναι τα κρασιά της Σαντορίνης, αποτέλεσμα της εντατικής και ποιοτικής αμπελοκαλλιέργειας. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να κάνουμε στην εποχική και περιορισμένη συλλογή του κρόκου, αυτοφυές φυτό στις Κυκλάδες με μεγάλη παράδοση από τα προϊστορικά χρόνια, όπως φαίνεται από τις τοιχογραφίες του Ακρωτηρίου, μέχρι σήμερα. Οι θεραπευτικές και φαρμακευτικές ιδιότητες είχαν κάνει εξαιρετικά δημοφιλή την επεξεργασία του κατά την Αρχαιότητα, ενώ η χρήση του στη μαγειρική και στη βαφή των παραδοσιακών ενδυμάτων οδήγησε στις μέρες μας στην αναβίωση της συλλογής του, η οποία αποτελεί μικρό ιεροτελεστία για όσους συμμετέχουν σε αυτό, ιδιαίτερα για τις γυναίκες.

3. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

Οι οικισμοί του νησιού είναι χτισμένοι στο φρύδι της καλντέρας προσφέροντας ιδανική θέα στους επισκέπτες, οι οποίοι μέσω ενός κεντρικού οδικού δικτύου και αρκετών γραφικών διαδρομών και μονοπατιών μπορούν να απολαύσουν την ιδιόμορφη αρχιτεκτονική και το μοναδικό ηφαιστειακό τοπίο. Η πρωτεύουσα, τα Φηρά, αποτελεί τη σύγχρονη εικόνα του νησιού με το συνδυασμό παραδοσιακής και νεότερης τουριστικού χαρακτήρα αρχιτεκτονικής.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θήρας με ευρήματα από την αρχαία Θήρα και τα ιστορικά χρόνια, το Μουσείο Προϊστορικής Θήρας με μια σύγχρονη και αντιπροσωπευτική παρουσίαση των πολυάριθμων

ευρημάτων του Ακρωτηρίου, η καθολική μητρόπολη και το μοναστήρι των Δομινικανών καλογριών, αλλά και το Μέγαρο Γκούζι (1700) που περιλαμβάνει χάρτες, πίνακες ζωγραφικής από τις Κυκλάδες καθορίζουν την πολιτιστική φυσιογνωμία της σημερινής πρωτεύουσας. Οι υπόλοιποι οικισμοί, όπως η Οία, το Ημεροβίγλι και ο Πύργος, διατηρούν περισσότερο παραδοσιακή εικόνα.

5. ΤΟΠΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

5.1 ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ

Τα σπίτια στην Σαντορίνη -χτιστά ή υπόσκαφα- διακρίνονται επίσης σε αγροτικά και αστικά σύμφωνα με τη θέση τους στις παρυφές ή το κέντρο των οικισμών. Τα αγροτικά σπίτια βρίσκονται στην εξοχή ή στην περίμετρο των οικισμών. Πρόκειται περισσότερο για μια ενότητα ισόγειων κτισμάτων: το κυρίως σπίτι και τους ζωτικούς βοηθητικούς χώρους γύρω του (φούρνος, στέρνα, στάβλος, κοτέτσι, κάναβα, δηλαδή εργαστήριο παραγωγής κρασιού). Τα αστικά σπίτια βρίσκονται στο εσωτερικό των οικισμών και έχουν ακανόνιστο σχήμα και εξαιρετικά επινοητικούς τρόπους εξοικονόμησης και προσπέλασης των χώρων. Έχουν λιγότερους βοηθητικούς χώρους και αναπτύσσονται συνήθως σε διαφορετικά επίπεδα. Σε κεντρικές περιοχές των οικισμών, κυρίως με την ανάδυση της νέας κοινωνικής ομάδας των πλουσίων πλοιοκτητών και εμπόρων κατά το 19ο αιώνα, εμφανίστηκαν τα αρχοντικά σπίτια. Δημιουργήθηκαν έτσι ξεχωριστές συνοικίες με αρχοντικά, όπως ο Σιδεράς στην Οία. Τα αρχοντικά σπίτια έχουν μονολιθικό επιβλητικό όγκο και συμμετρικές μνημειακές προσόψεις.

Χαρακτηριστικό και των δύο τύπων σπιτιών είναι η «θολοδομία». Η οροφή τους είναι θολωτή για να γίνονται ανθεκτικά στους σεισμούς, που λόγου του ηφαιστείου είναι πολύ συχνό στο νησί. Το σαντορινιό σπίτι αποτελείται από ένα χώρο που λειτουργεί σαν είσοδος χώρος υποδοχής, καθιστικό. Η πρόσοψη του σπιτιού έχει πολλά ανοίγματα, παρόλο που είναι στενή. Η τυπική διάταξη είναι να βρίσκεται η πόρτα στη μέση, αριστερά και δεξιά της από ένα παράθυρο, ενώ πάνω της υπάρχει φεγγίτης. Όλα αυτά τα ανοίγματα είναι λειτουργικά, γιατί αποτελούν τις μοναδικές εισόδους φωτός για ολόκληρο το σπίτι. Η κουζίνα άλλοτε είναι εσωτερική και άλλοτε εξωτερική. Το σημείο όπου μαγείρευαν, ήταν η «πιροστία», που αποτελείτο από δυο πέτρες. Ανάμεσα τους έβαζαν ξύλο, άναβαν φωτιά και από πάνω τοποθετούσαν το καζάνι που μαγείρευαν.

Στην αυλή υπάρχει το αποχωρητήριο, που είναι υπερυψωμένο γύρω στο 1,50μ. από την επιφάνειά της. Στο χώρο που δημιουργείται ακριβώς από κάτω, έπεφταν τα λύματα και τα μετέφεραν στα χωράφια χρησιμοποιώντας τα σαν λίπασμα.

Η «στέρνα», μοναδική πηγή νερού, είναι εσωτερική ή εξωτερική και συγκέντρωνε τα νερά της βροχής. Το βρόχινο νερό πέφτοντας στην αυλή, ή στην ταράτσα έμπαινε στα λούκια και από εκεί στη στέρνα.

Τα παραθυρόφυλλα τα «σκούρα», είναι εσωτερικά, ενώ τα τζάμια εξωτερικά και αυτό για να μη φθείρονται τα παραθυρόφυλλα και για να εξασφαλίζεται ο φωτισμός, όταν φυσάνε οι γέροι αέρηδες.

Στα κτιστά σπίτια σαν δομικά υλικά χρησιμοποιούνται ελαφρόπετρα, που λειτουργεί σαν μονωτικό υλικό και πέτρες. Οι τοίχοι τους είναι παχιοί και έτσι το κρύο δεν διαπερνά εύκολα τα σπίτια. Η οροφή των κτιστών σπιτιών άλλοτε είναι θολωτή και άλλοτε σχηματίζει «σταυροθόλια».

Για την κουζίνα ισχύει ότι και για τα υπόσκαφα. Η εσωτερική διάταξη των χώρων όμως, είναι διαφορετική. Η κύρια είσοδος του σπιτιού συνδέεται με τον κεντρικό διάδρομο, που αριστερά και

δεξιά του υπάρχουν τα «καλά» δωμάτια και τα υπνοδωμάτια. Τα υπνοδωμάτια δέχονταν το φυσικό φωτισμό από παράθυρα εσωτερικά, που έβλεπαν στο διάδρομο. Μια τέτοια όμως μέθοδος δεν ήταν πολύ υγιεινή, γιατί τα δωμάτια αυτά δεν εξαερίζονταν καλά.

Αρχιτεκτονική παράδοση

Οι ιδιαίτερες γεωλογικές συνθήκες του νησιού οδήγησαν σε πρωτότυπες αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές κατευθύνσεις και επιλογές. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Σαντορίνης, ενώ είναι ενταγμένη στην αιγαιοπελαγίτικη, διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες του νησιού, τις οποίες και εκμεταλλεύθηκε δημιουργώντας ένα εντελώς ιδιόμορφο και πολύπλοκο οικοδομικό περιβάλλον. Τα κτίσματα λειτουργούν αυτόνομα αλλά και ως σύνολα, οργανωμένα σε οικιστικές ενότητες μέσω μιας ειλικρινούς και ισορροπημένης σχέσης με τον τόπο και τις «παραξενιές» της γης.

5.2 Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Η Σαντορίνη είναι ένας υποχρεωτικός προορισμός των αρχιτεκτόνων, που τον επισκέπτονται για να γνωρίσουν την μοναδική παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Οι ιδιαίτερες γεωλογικές συνθήκες του νησιού, οδήγησαν σε πρωτότυπες αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές κατευθύνσεις και επιλογές. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Σαντορίνης, ενώ είναι ενταγμένη στην αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική, διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες του νησιού, τις οποίες και εκμεταλλεύθηκε δημιουργώντας ένα εντελώς ιδιόμορφο και πολύπλοκο οικοδομικό περιβάλλον. Τα κτίσματα λειτουργούν αυτόνομα αλλά και ως σύνολα, οργανωμένα σε οικιστικές ενότητες μέσω μιας ειλικρινούς και ισορροπημένης σχέσης με τον τόπο και τις «παραξενιές» της γης.

Τα μοναδικά οικοδομικά υλικά της Σαντορίνης, συντέλεσαν επιπρόσθετα στη μορφοπλαστική ιδιαιτερότητα της τοπικής, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για τη μαυρόπετρα, πολύ σκληρό υλικό για τους φέροντες τοίχους, την κοκκινόπετρα, συμπαγή για παραστάδες, υπέρθυρα και επενδύσεις, και σπογγώδη για την κατασκευή θόλων, την κίσσηρη ή ελαφρόπετρα για βατά δώματα πάνω από τους θόλους, και την άσπα ή θηραϊκή γη, μέσα στα στρώματα της οποίας λαξεύονται οι υπόσκαφοι χώροι. Η τελευταία, αποτελεί επίσης, συστατικό εξαιρετικών κονιαμάτων με μεγάλες μηχανικές αντοχές για κατασκευή θόλων και σταυροθολίων χωρίς οπλισμό.

Καθώς η Σαντορίνη δε διέθετε ποτέ ξυλεία, οι υπόσκαφες και οι θολωτές κατασκευές συντέλεσαν στο έπακρο στην εξοικονόμηση οικοδομήσιμης ξυλείας. Τα υπόσκαφα κτίσματα είναι λαξευμένα στο κάθετο μέτωπο του στρώματος της ηφαιστειακής θηραϊκής γης. Η πρόσοψη των υπόσκαφων χτίζεται με πέτρινο τοίχο με ανοίγματα για το φωτισμό και τον αερισμό του εσωτερικού, σχεδόν πάντα συμμετρικά: εξώπορτα στον άξονα, παράθυρα δεξιά και αριστερά, και μικρός φεγγίτης πάνω από την πόρτα.

Οι θολωτές κατασκευές είναι κτιστές πάνω στο έδαφος, ή ημίκτιστες (τμήμα κτιστό στην είσοδο και το υπόλοιπο υπόσκαφο). Ο θόλος αναπτύσσεται συνήθως κατά μήκος των στενών τοιχοποιιών, από φέρουσα λιθοδομή. Η κατασκευή των θόλων είναι μια ειδική παραδοσιακή τεχνική, που έχει εξελιχθεί με το πέρασμα του χρόνου και με τη συμβολή της εμπειρίας των τεχνιτών. Τα τοπικά οικοδομικά υλικά χρησιμοποιούνται με εντυπωσιακή ευχέρεια και οικονομία. Ξυλότυποι που αφαιρούνται και επαναχρησιμοποιούνται, χαλίκια κίσσηρης με ελάχιστο βάρος, χυτά ισχυρά κονιάματα με εξαιρετικές στατικές και υδραυλικές ικανότητες. Ο θόλος, ανάλογα με τις ανάγκες, είτε αφήνεται γυμνός είτε συμπληρώνεται με κίσσηρη ώστε να δημιουργηθεί ένα βατό δώμα. Καθώς το νερό είναι πολύτιμο αγαθό στα νησιά, τόσο οι θόλοι όσο και τα επίπεδα δώματα αποτελούν ένα σύστημα συλλογής των ομβρίων υδάτων στις υπόγειες συνήθως στέρνες.

5.3 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ο σημερινός επισκέπτης του νησιού δεν μπορεί να φανταστεί ότι η Σαντορίνη του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού ήταν ένα από τα βιομηχανικά κέντρα του Αιγαίου . Τα εργοστάσια επεξεργασίας ντομάτας κατά μήκος της νότιας ακτογραμμής, από το Βουρβούλο ως το Γιαλό των Φηρών, αποτελούν χαρακτηριστικά κτίσματα της πρώιμης βιομηχανικής αρχιτεκτονικής. Σήμερα μόνο σε ένα από αυτά, του Συνεταιρισμού στο Μονόλιθο, καπνίζει ακόμη το φουγάρο . Τα κτίριά τους παραμένουν έρημα ή αλλάζουν χρήση από χρόνο σε χρόνο , στεγάζοντας εστιατόρια, κλαμπ ή και δεξιώσεις λαμπρών γάμων . Οι όψεις τους χαρακτηρίζονται από χαμηλούς , αυστηρά γεωμετρικούς όγκους , με μοναδικό «στολίδι» τις επιβλητικές καμινάδες τους . Σήμερα στην παραλία της Έξω Γωνιάς το οινοποιείο του Γιάννη Παρασκευόπουλου στεγάζεται στο χώρο του παλιού εργοστασίου Ήλιος . Επίσης, ένα ακόμη επισκέψιμο διατηρητέο κτίσμα προβιομηχανικής αρχιτεκτονικής είναι το Art Space Κάναβα Αργυρού στην Έξω Γωνιά, όπου στους χώρους που φτιάχνονταν παλαιότερα το κρασί, η τσικουδιά και ο ντοματοπελτές, εκτίθενται σήμερα έργα τέχνης . Επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει και το εγκαταλειμμένο πλεκτήριο Μαρκεζίνη , στη Μεσαριά.

6. ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

6.1 ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Το αεροδρόμιο της Σαντορίνης βρίσκεται στο ανατολικό και κεντρικό τμήμα του νησιού. Από την πρωτεύουσα της Σαντορίνης, την πόλη Φηρά απέχει μόλις 6 χλμ. Από το βορειότερο άκρο της Σαντορίνης, το γραφικό οικισμό της Οίας το αεροδρόμιο απέχει περίπου 17 χλμ., και από το νοτιότερο άκρο, την περιοχή του Ακρωτηρίου, περίπου 17 χλμ.

Το διεθνές **αεροδρόμιο της Σαντορίνης**, με κωδικό IATA JTR, είναι ένα μικρό αεροδρόμιο, όπως εξάλλου μικρή είναι και η Σαντορίνη ή ίδια. Το αεροδρόμιο της Σαντορίνης είναι το μεγαλύτερο του νοτίου Αιγαίου και λειτουργεί και ως βάση στρατιωτικών αεροσκαφών.

Απευθείας πτήσεις προς τη Σαντορίνη γίνονται από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και το Ηράκλειο Κρήτης. Ο χρόνος πτήσης από Αθήνα είναι περίπου 45 λεπτά, από τη Θεσσαλονίκη 90 λεπτά και από το Ηράκλειο μόλις 30 λεπτά.

Επίσης, από τη Σαντορίνη, υπάρχουν πτήσεις προς άλλα νησιά των Κυκλάδων, ενώ κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού 200,000 τουρίστες φτάνουν στη Σαντορίνη με πτήσεις τσάρτερ από το εξωτερικό. Το αεροδρόμιο της Σαντορίνης χτίστηκε το 1972 και τα κτίριά του ακολούθησαν τους κανόνες της παραδοσιακής κυκλαδίτικης αρχιτεκτονικής .Από τότε βέβαια, οι ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις της όλο και μεγαλύτερης επισκεψιμότητας, 360.000 επιβάτες το 2007, οδήγησε στον εκσυγχρονισμό του μικρού ακόμα αεροδρομίου. Έτσι, το αεροδρόμιο της Σαντορίνης, σήμερα, μπορεί να χωρέσει μέχρι 6 αεροπλάνα την ίδια στιγμή, ενώ γίνονται προσπάθειες να υλοποιηθούν τα σχέδια αναβάθμισής του.

6.2 ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Στο νησί της Σαντορίνης υπάρχουν **2 λιμάνια**. Το ένα βρίσκεται στην πρωτεύουσα, τα Φηρά και το άλλο στον Αθηνιό, που είναι και το κύριο λιμάνι.

-**Ο Αθηνιός**, εξυπηρετεί έναν τεράστιο αριθμό τουριστών που φθάνουν στο νησί για διακοπές ή αναχωρούν. Το λιμάνι της Θήρας (ή Φηρών) προσφέρει κυρίως δρομολόγια για κοντινές κρουαζιέρες και εκδρομές στο ηφαίστειο της Σαντορίνης και τη Θηρασιά.

Ο Αθηνιός είναι το κύριο λιμάνι της Σαντορίνης και απέχει 12 χιλιόμετρα από τα Φηρά. Διαθέτει μόνο μερικά καφενεία και ένα – δύο μίνι μάρκετ, τα οποία εξυπηρετούν τους τουρίστες.

Η Σαντορίνη, ως κύριος τουριστικός προορισμός, έχει καθημερινά τουλάχιστον 4 δρομολόγια από και προς Πειραιά, Πάρο, Νάξο, Ίο και Κρήτη. Επίσης, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, πραγματοποιούνται τουλάχιστον 3 δρομολόγια την εβδομάδα προς όλα τα άλλα νησιά των Κυκλάδων.

Το λιμάνι του Αθηνιού, διαθέτει 3 αποβάθρες για τα επιβατηγά πλοία και 3 σημεία για δεξαμενόπλοια. Στον βυθό του βρίσκεται από τις 6 Απριλίου του 2007, το κρουαζιερόπλοιο Sea Diamond, το οποίο βυθίστηκε στον όρμο του Αθηνιού, δίπλα στο ακρωτήριο Αλωνάκι.

-**Το μικρό λιμάνι των Φηρών:** βρίσκεται στα 900 πόδια κάτω από το χωριό των Φηρών. Φωλιάζει κάτω από την καλντέρα και είναι η κατάληξη 588 σκαλοπατιών ελικοειδούς σχηματισμού. Μεγάλα κρουαζιερόπλοια καταφθάνουν στο λιμάνι των Φηρών ανά τακτά χρονικά διαστήματα, αποφέροντας σημαντικά έσοδα στο νησί. Τα γαϊδούρια και τα μουλάρια είναι το κλασσικό μεταφορικό μέσο, για τη φανταστική αυτή διαδρομή στα σκαλοπάτια που οδηγούν στο Παλιό Λιμάνι. Είναι διαθέσιμα στο πάνω και το κάτω μέρος του απόκρημνου αυτού μονοπατιού. Ένας άλλος, περισσότερο άνετος και σύγχρονος τρόπος να επισκεφτεί κάποιος το λιμάνι, είναι το τελεφερίκ, το οποίο προσφέρθηκε ως δώρο από τον εύπορο εφοπλιστή Ευάγγελο Νομικό, το 1979. Μπορεί να μεταφέρει περίπου 1200 άτομα ανά ώρα.

7. Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Σήμερα η Σαντορίνη είναι ένας από τους δημοφιλέστερους προορισμούς διακοπών στον κόσμο, φιλοξενώντας χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Η τουριστική περίοδος στη Σαντορίνη για τις πιο πολλές περιοχές αρχίζει από τον Απρίλιο και τελειώνει τέλη Οκτωβρίου οπότε πολλά καταστήματα, εστιατόρια, ξενοδοχεία κλείνουν. Αν και το χειμώνα παραμένουν ανοιχτά κάποια ξενοδοχεία και εστιατόρια για τους επισκέπτες αυτά είναι λιγοστά.

Όντας νησί η Σαντορίνη δυσκολεύεται να αναπτύξει χειμερινό τουρισμό λόγω καιρού (δυνατοί άνεμοι, απαγορευτικά στις μετακινήσεις, υγρασία) δυσκολεύουν την παραμονή ξένων στο νησί. Όπως και άλλες περιοχές της Ελλάδας, η Σαντορίνη δέχεται πολλούς επισκέπτες που έρχονται για τις παραλίες, τον ήλιο και την νυχτερινή ζωή της. Συνήθως έρχονται τον Ιούλιο και τον Σεπτέμβριο που είναι και η υψηλή περίοδο για το νησί. Το νησί προσελκύει ξένους με ειδικές γνώσεις και ενδιαφέροντα λόγω της πλούσιας ιστορίας του, φυσικής και πολιτιστικής. Για το λόγο αυτό, πρέπει να δοθεί έμφαση στον τομέα αυτό, με ειδικά προγράμματα. Παρακάτω θα δούμε μορφές εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσονται ή μπορούν να αναπτυχθούν στη Σαντορίνη.

Η Σαντορίνη παρουσιάζει προϋποθέσεις ανάπτυξης πολλών μορφών εναλλακτικού τουρισμού. Παρ' όλη τη σημαντική της ανάπτυξη στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού, διαθέτει σημαντικούς πόρους για τις ειδικές μορφές τουρισμού. Η πληθώρα των πόρων, το μέγεθος, οι αεροπορικές και ακτοπλοϊκές συνδέσεις και υποδομές, και οι υφιστάμενες υποδομές σε (ποιοτικά) καταλύματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αναλαμβάνει κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Αλλά η ανάπτυξη δεν μπορεί να έρθει από μόνη της. Οι κάτοικοι, οι επιχειρηματίες, ο Δήμος αλλά και η κυβέρνηση πρέπει να συνεισφέρουν.

Αν και η Σαντορίνη έχει ένα μεγάλο κομμάτι στο τουρισμό η εικόνα της έχει ταξιδέψει σε όλες τις άκρες του κόσμου. Η διαφημίσεις του ΕΟΤ πάντα είχαν τη Σαντορίνη μέσα, έχει κερδίσει πολλά βραβεία ως τουριστικός προορισμός όπως ο πιο ρομαντικός προορισμός. Οι ξένοι δημοσιογραφικοί τύποι την έχουν ως από τους πιο δημοφιλούς προορισμούς. Η ιστορία της έχει επηρεάσει πολλούς πολιτισμούς (η έκρηξη του ηφαιστείου είχε επιπτώσεις σχεδόν σε όλο τον κόσμο – έχουν βρεθεί κατάλοιπα του ηφαιστείου στη Γροιλανδία).

7.1 Ο ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Ο γεωτουρισμός είναι μια μορφή πολιτιστικού – περιβαλλοντικού τουρισμού που μπορεί να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία τα οποία αξιοποιούνται για την προσέλκυση επισκεπτών με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα.

Ο Γεωτουρισμός στηρίζεται στη μαγεία της ανακάλυψης και στη δύναμη της αυθεντικότητας που αποπνέει η επαφή με την φυσική κληρονομιά του τόπου μας.

Συνδέοντας δημιουργικά τη Φύση και τον Πολιτισμό κάθε περιοχής, ο γεω-τουρισμός μπορεί να δώσει απάντηση στις νέες αναζητήσεις και τάσεις του τουρισμού και να συμβάλλει έτσι στην διάδοση και ανάπτυξη πολλών περιοχών της χώρας.

Ο Ελληνικός χώρος αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οικολογικά και πολιτισμικά αποθέματα της Γης και είναι διάσπαρτος από μοναδικής αξίας και σπουδαιότητας φυσικά γεωλογικά μνημεία που ονομάζονται και Γεώτοποι.

Οι Γεώτοποι, είναι χώροι (θέσεις) στους οποίους συναντώνται στοιχεία που καταγράφουν την γεωλογική ιστορία της κάθε περιοχής. Αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της αέναης εξέλιξης της ζωής και του Πλανήτη. Γεώτοποι χαρακτηρίζονται ηφαιστεια, σπήλαια, φαράγγια, απολιθωματοφόρες θέσεις, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, αρχαία μεταλλεία και λατομεία, γεωμορφές και τοπία που σκάλισαν στη διάρκεια των γεωλογικών αιώνων οι δυνάμεις της φύσης. Οι θέσεις αυτές έχουν ξεχωριστή επιστημονική και αισθητική αξία και μπορούν να αποτελέσουν περιοχές με αξιόλογο τουριστικό ενδιαφέρον.

Αν και είναι νέος όρος στην ορολογία της τοπικής ανάπτυξης, ο γεω-τουρισμός εφαρμόζεται είδη σε πολλές περιοχές στην Ευρώπη με σημαντικές προοπτικές δυναμικής συνέχειας και διάδοσης.

Το πανέμορφο νησί της Σαντορίνης, κάθε χρόνο κατακλύζεται από χιλιάδες ανθρώπους από όλο τον κόσμο που φτάνουν εκεί από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, για να θαυμάσουν την επιβλητική Καλδέρα και να κατανοήσουν έτσι καλύτερα το αξεπέραστο μεγαλείο της φύσης. Η έκρηξη που περίπου το 17ο αι. π.Χ. (τις τελευταίες δεκαετίες του 17ου αιώνα με πιθανότερο το 1613-1614 π.Χ), εξακολουθεί να προκαλεί το ενδιαφέρον των ερευνητών και να εξάπτει τη φαντασία του κοινού. Η Σαντορίνη συγκαταλέγεται μαζί με τα Μέθανα τη Μήλο και τη Νίσυρο στα ενεργά ηφαιστεια της χώρας μας.

Η νησίδα της Νέας Καμένης, μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα μοναδικό και ύψιστης σπουδαιότητας τοπίο, ένας χώρος που υπερπληρεί τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί σαν μνημείο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και μείζονος επιστημονικού ενδιαφέροντος, ένα «διατηρητέο μνημείο της φύσης»⁶⁵. Οι

⁶⁵ Ήδη με την απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού 23732/22-12-72 (ΦΕΚ 1127/23-12-72) έχει χαρακτηριστεί μαζί με τον υπόλοιπο χώρο του νησιώτικου συμπλέγματος της Σαντορίνης ως «τόπος ιστορικού και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους χρήζοντος ειδικής κρατικής

νησίδες Παλαιά και Νέα Καμένη, μαζί με το χώρο της καλδέρας, έχουν επίσης προταθεί να θεωρηθούν σαν Παγκόσμιο μνημείο γεωλογικής κληρονομιάς⁶⁶.

Η μοναδικότητα και σπουδαιότητα του χώρου, έγκειται, κυρίως,, στο ότι πρόκειται για τη νεώτερη ηφαιστειακή χέρσο της Ανατολικής Μεσογείου. Είναι ένα ενεργό ηφαιστειακό κέντρο, με τα παλαιότερα πετρώματα να έχουν ηλικία 425 ετών και τα νεώτερα μόλις 45 ετών. Εκτός από τη μοναδική φυσική ομορφιά του τοπίου και τη σπουδαιότητά του, στην τουριστική βιομηχανία της Σαντορίνης, ο χώρος είναι μοναδικός και από επιστημονική σκοπιά: η γέννηση και σταδιακή επαύξηση με ηφαιστειακές εκρήξεις μιας νησίδας σε 425 χρόνια, με 6 διαφορετικά επεισόδια (1570, 1866, 1925, 1939, 1950) καθιστά δυνατή τη μελέτη πλειάδας μοναδικών γεωλογικών -ηφαιστειακών - βιολογικών φαινομένων και διαδικασιών, ενός γεω-οικοσυστήματος σε ισορροπία, ουσιαστικά αδιατάρακτου από την ανθρώπινη δραστηριότητα.

Η φυσική, τουριστική και επιστημονική μοναδικότητα και σπουδαιότητα του χώρου κάνει αδήριτη την ανάγκη διατήρησής του όπως τον δημιούργησε η φύση, με τις ελάχιστες κατά το δυνατόν ανθρώπινες επεμβάσεις και διαταραχή, καθώς οποιαδήποτε μη ορθά μελετημένη παρέμβαση και δραστηριότητα μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτες μη αντιστρέψιμες βλάβες στο γεω-οικοσύστημα, οδηγώντας στη μερική ή ολική υποβάθμισή του.

7.2 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Τα τελευταία χρόνια έχουν φιλοξενηθεί στο νησί περισσότερα από 100 συνέδρια και συναφή γεγονότα και ανάμεσα σε αυτά διάσημα διεθνή. Η Σαντορίνη είναι ένας από τους καταλληλότερους προορισμούς στα επιστημονικά συνέδρια (NASA-Bristol University – Gent University), επίσημες διακρατικές συναντήσεις και συνέδρια γνωστών πολυεθνικών επιχειρήσεων και οργανισμών.

Πλεονεκτήματα της Σαντορίνης σαν Συνεδριακός Προορισμός:

- Η μοναδικότητα του ηφαιστειογενούς τοπίου
- Η παγκοσμίου φήμης ανασκαφή στο Ακρωτήρι
- Οι πολύ καλές συνεδριακές εγκαταστάσεις (ίδρυμα Νομικός- Μπελλώνιο Μέγαρο- Μέγαρο Γκύζη)
- Η δυνατότητα άφιξης στη Σαντορίνη, με απευθείας πτήσεις charter και με πτήσεις άμεσης ανταπόκρισης από το εξωτερικό
- Η ποικιλία των ξενοδοχείων, το εξαιρετικό φαγητό και το μοναδικό κρασί

7.3 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αθλητικός τουρισμός προσδιορίζεται ως η εναλλακτική αυτή μορφή τουρισμού κατά την οποία ο τουρίστας επιλέγει τον προορισμό του με βάση τη δυνατότητα εξάσκησης του αγαπημένου του υπαίθριου σπορ. Οι τρεις βασικές κατηγορίες υπαίθριων σπορ που προσδιορίζουν τον τουρισμό ως προστασίας».

⁶⁶ κατάλογος Cowie της πρότασης IUGS: International Union of Geological Sciences

αθλητικό είναι τα εναέρια (αιωροπτερισμός, ανεμοπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαγιάς), τα χερσαία (ιππασία, ποδηλασία, ποδηλασία βουνού, μηχανές – αυτοκίνητα χώματος) και τα θαλάσσια (καταδύσεις, θαλάσσιο σκι, ιστιοσανίδα, ψάρεμα).

Στα Κυκλαδονήσια οι καταδύσεις με μπουκάλες, έχουν αναπτυχθεί σε μικρό βαθμό αφού χρειάζονται ειδική άδεια και μόνο σε περιοχές που έχουν αποδεσμευτεί από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων. Περιστασιακά ιδρύθηκαν και λειτουργούν σε ορισμένα νησιά ιδιωτικά καταδυτικά κέντρα που εκτός από την ενοικίαση εξοπλισμού, την παροχή μαθημάτων σε αρχάριους και την μεταφορά στους χώρους κατάδυσης, οργανώνουν και υποβρύχιες ξεναγήσεις. Σήμερα στην Σαντορίνη λειτουργούν 2 σχολές καταδύσεων / καταδυτικά κέντρα (Dive center – Navy's Center). Σε ότι αφορά τα υπόλοιπα είδη ιππασία (ιππικός όμιλος στο Καμάρι), θαλάσσιο σκι κλπ (παράλια Περίσσας-Περίβολος) το σύνηθες είναι να ασκούνται ως συμπληρωματικές δραστηριότητες του μαζικού τουρισμού ,ενώ δεν εξασκούνται εναέρια σπορ.

Λόγω της μορφολογίας της Σαντορίνης (απότομοι γκρεμοί- βαθιά νερά) ο αθλητικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί μέσα σε στενά όρια και πάντα οργανωμένα (αποφυγή ατυχημάτων). Για αυτό το λόγο, ο αθλητικός τουρισμός μπορεί να λειτουργήσει ως συνοδευτική δραστηριότητα μίας άλλης μορφής τουρισμού

7.4 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Στην Σαντορίνη όπως και σε όλα τα νησιά των Κυκλάδων θα συναντήσει κανείς πολλές εκκλησίες. Υπολογίζεται ότι υπάρχουν περίπου 300, μερικές από τις οποίες είναι οι παρακάτω:

Παναγία Επισκοπή, Ορθόδοξος Καθεδρικός Ναός Μητρόπολης, Καθολικός και Καθεδρικός Ναός, Θεοτοκάκι, Η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού, Παναγία η Κατεφιανή, Η "εκκλησία της Παλιάς Παναγιάς" ή "Παναγία η Μεσανή",

Στη Σαντορίνη μπορεί επίσης κανείς να δει τα παρακάτω μοναστήρια:

Το Μοναστήρι του Προφήτη, Το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, Το Καθολικό Γυναικείο Μοναστήρι.

7.5 ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ: ΔΗΜΟΦΙΛΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ (DESTINATION WEDDINGS)

Οι γάμοι που γίνονται εκτός της πόλης που ζει το ζευγάρι ονομάζονται "destination weddings". Ο όρος αυτός, χρησιμοποιείται για τους γάμους στους οποίους το ζευγάρι ταξιδεύει προκειμένου να παντρευτεί. Σε έναν από τους ιδανικότερους προορισμούς στο κόσμο για τέλεση γάμων, έχει καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια η Σαντορίνη, γεγονός στο οποίο έχουν συμβάλει τόσο οι πολύ καλές καιρικές συνθήκες του νησιού, όσο και η μοναδική άγρια ομορφιά της αλλά και το μαγευτικό και φημισμένο ηλιοβασίλεμά της.

Εκτός από τις φυσικές του ομορφιές, προσφέρει επίσης και μια κουλτούρα που αρέσει στους επισκέπτες και περιλαμβάνει από τα έθιμα του ελληνικού γάμου με τη μουσική, μέχρι την ελληνική κουζίνα αλλά και τον απλό κόσμο, που εύχεται στους νεόνυμφους στη διαδρομή τους προς τον τόπο τελέσεως του μυστηρίου. Μοναδική ωστόσο είναι και η ιστορία της Σαντορίνης που γοητεύει τους επισκέπτες της.

Υπάρχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά σε ένα destination wedding: ταξίδι, ρομαντισμός, ελάχιστοι καλεσμένοι, συνδυασμός γαμήλιας τελετής με γαμήλιο ταξίδι, χαμηλό κόστος. Αναφορικά με το οικονομικό θέμα θα πρέπει να εξηγήσουμε, ότι αν κάποιος τελέσει το γάμου του εκτός της πόλης ή της χώρας που ζει, εκ των πραγμάτων δεν θα μπορέσουν να παραβρεθούν όλοι οι καλεσμένοι, άρα το κόστος του γάμου πέφτει κατακόρυφα. Επίσης, το ταξίδι θα γινόταν ούτως ή άλλως, οπότε ο γάμος για παράδειγμα ενός ζευγαριού από το εξωτερικό στη Σαντορίνη θα συμπεριλαμβάνει και τα έξοδα του ταξιδιού που θα έκαναν για το μήνα του μέλιτος.

Την οργάνωση των "destination weddings" σχεδιάζουν και συντονίζουν εξειδικευμένα γραφεία οργάνωσης γάμων και το άτομο που επικοινωνεί με το ζευγάρι ως επί το πλείστον μέσα από το Internet, λέγεται wedding planner. Ο wedding planner ασχολείται εκτός από τις γραφειοκρατικές διαδικασίες (άδειες γάμου κλπ) και με όλες εκείνες τις διαδικασίες της τελετής, όπως τη δημιουργία ενός πλήρους πλάνου για το γάμο, το ξενοδοχείο που θα μείνει το ζευγάρι και οι καλεσμένοι του, τις μετακινήσεις τους, τις φωτογραφίες, το στολισμό, το τραπέζι, τη μουσική, τα πυροτεχνήματα κ.λ.π.

8. ΓΕΝΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (δραστηριότητες, παραγωγικοί τομείς, εξέλιξη, τάσεις)

Μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, ξεκινά, σταδιακά, ο μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας, ενώ η εκβιομηχάνιση βραδυπορεί. Η χώρα εξειδικεύεται σταδιακά στην εξαγωγή αγροτικών προϊόντων και μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ελληνικό και ευρωπαϊκό, και η ναυτιλία αποτέλεσε μοχλό για τον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα κι ευρύτερα της οικονομίας. Την εποχή της δημιουργίας εθνικών κρατών στη Μεσόγειο, τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αφυπνίζεται και διεκδικεί οντότητα. Καθώς η αυτοκρατορία αποδιαρθρώνεται προκύπτουν ανακατατάξεις στο χώρο. Το νεοσυσταθέν Ελληνικό κράτος επιχειρεί να οργανώσει το δικό του χώρο κι αυτό περνάει μέσα από τη σχέση πρωτεύουσας και λοιπής χώρας. Για πολλές δεκαετίες οι περιοχές εκτός πρωτεύουσας παραμένουν σε ένα καθεστώς που συνεχίζει την δομή της τοπικής αυτοδιοίκησης, τουλάχιστον άτυπα. Η διασύνδεση των κατοικημένων σημείων, άτακτη και αποσπασματική, δεν είχε οργανωμένο και σταθερό αποτύπωμα στο χώρο. Η κατάσταση αυτή όμως ήταν ένας ακόμη παράγοντας που ευνόησε την ανάγκη για αυτάρκεια τόσο στην ηπειρωτική όσο και στη νησιωτική Ελλάδα.

Η βελτίωση και ανάπτυξη των λιμανιών γίνεται στήριγμα του θαλάσσιου δικτύου. Η οργάνωση της λιμενικής υποδομής σε εθνικό επίπεδο εκφράζει μια τάση ανάπτυξης εμπορική, οικονομική σε τοπικό και ευρύτερο κρατικό επίπεδο. Είναι βεβαίως μεγάλη η διαφοροποίηση μεταξύ των λιμανιών και των νησιών, σε αυτό έχει καθοριστική επίδραση το φυσικό περιβάλλον.

Μετά το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1768 – 1774, διευρύνεται το πεδίο δράσης των ελληνικών πλοίων. Το άνοιγμα της Μαύρης Θάλασσας επιτρέπει στους νησιώτες να επεκτείνουν το εμπόριό τους στη μεταφορά των ρωσικών δημητριακών. Η ιστιοφόρος ναυτιλία αντέχει γερά ως τη δεκαετία του 1880, παρά τις δυσκολίες και τις επιζήμιες επιπτώσεις του Κριμαϊκού πολέμου (1854 – 1855). Από κει και πέρα τα ιστιοφόρα υποχωρούν μπροστά στα ατμόπλοια, που κερδίζουν γρήγορα έδαφος από το 1875.

Ο νησιωτικός πληθυσμός των Κυκλάδων το 19ο αιώνα, στο μεγαλύτερο βαθμό, βρίσκεται ακινητοποιημένος και περιχαρακωμένος σε μικρές νησίδες γης με σημαντική ανεπάρκεια εγχώριων πόρων. Οι επαφές με το «εξωτερικό» όμως, η εμπορική δραστηριότητα που αναπτύσσουν εξασφαλίζουν ζωτικές προμήθειες και σε κάποιες περιπτώσεις αποτελούν πηγή πλουτισμού για τους τόπους αυτούς. Οι Κυκλάδες ανταλλάσσουν το κρασί τους και τα κουκούλια μεταξιού ή μεταξύ ή

προϊόντα του υπεδάφους τους με ζάχαρη και καφέ, κατεργασμένα προϊόντα, κυρίως υφάσματα, δέρματα και ξυλεία.

Το 1852 η Σαντορίνη (με έκταση 75χλμ² και πληθυσμό 7.222 κατοίκους) καταφέρνει να παρουσιάσει μια εμπορική κίνηση που υπερβαίνει κατά πολύ, σε όγκο, την αντίστοιχη των άλλων Κυκλάδων με εξαίρεση τη Σύρο. Η ναυτική περιφέρεια της Σαντορίνης περιλαμβάνει τα νησιά Αμοργός, Τος, Ανάφη. Εμπορεύεται απ' ευθείας με τη Ρωσία όπου διοχετεύεται το σύνολο του παραγόμενου κρασιού. Από εκεί τα μεγάλα σαντορινιά πλοία μεταφέρουν δημητριακά και αφού ξεφορτώσουν μέρος αυτών στο νησί, συνεχίζουν για τη Γαλλία, την Ιταλία και την Αγγλία. Επίσης η Σαντορίνη εξάγει θηραϊκή γη (5%) στην Αυστρία και σε ελληνικά λιμάνια. Τα προϊόντα που φέρνουν προς τη Σαντορίνη τα πλοία είναι κυρίως υφάσματα (βαμβακερά και μεταξωτά), είδη κιγκαλερίας, αρώματα, αποικιακά είδη. Για τη διεξαγωγή εμπορίου με δικά τους καράβια, οι έμποροι και πλοιοκτήτες της Σαντορίνης διαθέτουν πλοία μεγάλης χωρητικότητας. Ο στόλος της ναυτικής αποτελείται από 200 πλοία συνολικής χωρητικότητας 14.755 τόνων, ενώ τα 31 υπερβαίνουν τους 200 τόνους.

Στον τομέα της ναυτιλιακής και εμπορικής δραστηριότητας η Σαντορίνη διαθέτει το 40 % του συνολικού αριθμού των πλοίων των Κυκλάδων. Η Άνδρος, όπως και η Σαντορίνη, έχει έναν στόλο που επίσης περιλαμβάνει μεγάλης χωρητικότητας πλοία και εμπορεύεται απ' ευθείας με λιμάνια του εξωτερικού χωρίς να περνούν τα πλοία της απαραίτητα από τη Σύρο ή τον Πειραιά αργότερα.

Η Μεσόγειος, γενικότερα, διέθετε μεγάλα ιστιοφόρα χωρητικότητας 600 έως 1.000 ακόμα και 1.300 τόνους ήδη πριν το 16ο αιώνα. Από το 1870 όμως και εξής, η επέκταση της χρήσης του ατμού, συνέπεια της ταχείας ευρωπαϊκής οικονομικής ανάπτυξης, επέφερε σημαντικές αλλαγές. Οι αλλαγές εντατικοποιούνται και σταδιακά θέτουν εκτός μάχης τα ελληνικά ιστιοφόρα. Στο μεταξύ, έχει δρομολογηθεί η τακτική ατμοπλοϊκή επικοινωνία μεταξύ Σύρου και Πειραιά. Με νόμο της 22ας Απριλίου 1855, «Περί συστάσεως συγκοινωνίας μεταξύ των νήσων και των παραλίων μερών της Ελλάδος», η Κυβέρνηση προσπαθεί να εισαγάγει στις θαλάσσιες συγκοινωνίες και μεταφορές, που συνδέουν τα ελληνικά παράλια, τη χρήση του ατμού. Διαμορφώνεται ένα δίκτυο άγονων και μη αποδοτικών γραμμών.

Η οικονομική ζωή της Σαντορίνης πριν από το 1960, όταν άρχισε σταδιακά η κίνηση ξένων επισκεπτών στο νησί για τουριστικούς λόγους, βασιζόταν στις καλλιέργειες και στο εμπόριο. Η σπουδαιότητα του εμπορίου κάθε νησιού δεν είναι συνάρτηση του μεγέθους του, αλλά των ιδιομορφιών της νησιωτικής οικονομίας και, ειδικότερα, της σημασίας που αποκτά στις εξωτερικές αγορές το κυριότερο εξαγωγικό του προϊόν, όπως εν προκειμένω στη Σαντορίνη συμβαίνει με το κρασί (85%). Σε αρκετά υψηλό ποσοστό βρίσκεται η εξαγωγή του κρασιού και στην Πάρο, στην οποία επίσης αποτελεί το κύριο προϊόν εξαγωγής (60%). Οι μελέτες για την ελληνική ναυτιλία του 19ου αιώνα εστιάζουν περισσότερο στο ρόλο των ελληνικών πλοίων στην επανάσταση του 1821 και λιγότερο στις εμπορικές δραστηριότητες .

Ως τα μέσα του 19ου αιώνα ο κυκλαδίτικος πληθυσμός αποτελεί εν μέρει το υπόβαθρο της εμπορικής ανάπτυξης της Σύρου. Η άνοδος της Ερμούπολης θεωρήθηκε ότι οδήγησε στη μετανάστευση νησιωτών προς τη Σύρο και έτσι σταδιακά ο νησιωτικός χώρος έχασε την ενότητά του και την αλλοτινή του ιδιαιτερότητα. Η εξέλιξη αυτή όμως έφερε στο φως και αρκετές περιφερειακές ανισότητες, που είχε δημιουργήσει, κατά τα προηγούμενα χρόνια, η απομόνωση.

Η ανάπτυξη της βιομηχανίας τοματοπολτού, σε συνδυασμό με την ανοδική τάση του τουρισμού στη Σαντορίνη, από τη δεκαετία του 70' κι έπειτα, προκάλεσε τη μείωση της μετανάστευσης και τη

συγκράτηση του πληθυσμού στο νησί. Σταδιακά, οι γεωργικές δραστηριότητες μειώθηκαν, χαρακτηριστικό είναι ότι από τα 8 εργοστάσια τοματοπολτού που λειτουργούσαν στο νησί, σήμερα το μοναδικό εργοστάσιο που λειτουργεί κινδυνεύει να κλείσει⁶⁷. Αυτό, όμως, δεν είχε αρνητική επίπτωση στον πληθυσμό αφού ένα μεγάλο τμήμα του, στράφηκε στον τουρισμό ο οποίος ήταν πιο επικερδής. Οι τομείς των κατασκευών και των ξενοδοχείων απασχολούν το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων, για αυτό ιδιαίτερα μεγάλες αυξήσεις του μόνιμου πληθυσμού τους εμφανίζουν οι τουριστικά ανεπτυγμένοι και αναπτυσσόμενοι οικισμοί, όπως Περίσσα, Καμάρι, Μεσαριά⁶⁸.

Γενικά, η οικονομία του νησιού στηρίζεται στους παρακάτω τομείς:

- Γεωργία - Αλιεία
- Μεταποίηση
- Υπηρεσίες
- Υποδομή – Κατασκευές

Όλοι οι παραπάνω τομείς, όμως, λειτουργούν για να εξυπηρετήσουν τον βασικό οικονομικό τομέα του νησιού, τον τουρισμό.

Με βάση στοιχεία του 2004, η άμεση απασχόληση σε σχετικές με τον τουρισμό δραστηριότητες υπολογιζόταν σε 1.400 άτομα, κατά τη θερινή περίοδο, συν 1.800 άτομα που απασχολούνται σε παρεμφερείς δραστηριότητες, με σύνολο 3.200 επί συνολικής απασχόλησης 5.200 ατόμων, το οποίο είναι πάνω από το 60% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Αναφορικά με τις επιχειρήσεις το 83% των επιχειρήσεων του νησιού, δηλαδή περίπου 3.300 επιχειρήσεις, είναι άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με τον τουρισμό.

Την δεκαετία του 1991 ο πληθυσμός ασχολιόταν κατά κύριο λόγο με τον κλάδο των κατασκευών. Η ενίσχυση του κλάδου οφειλόταν στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας του νησιού, που απαιτούσε περισσότερα ξενοδοχεία και γενικώς κτίρια σχετικά με τον τουρισμό. Όμως αυτό ήταν προσωρινό. Καθώς τα τουριστικά συγκροτήματα και τα άλλα παρεμφερή οικοδομήματα άρχιζαν να πληθαίνουν, η ανέγερση νέων οικοδομών μειώθηκε με αποτέλεσμα η απορρόφηση εργατικού δυναμικού στον κλάδο να μην είναι τόσο μεγάλη το 2001.

Το έτος 2001 πρώτος εμφανίζεται ο κλάδος υπηρεσιών, συγκεκριμένα η απασχόληση σε ξενοδοχεία και εστιατόρια. Ο κλάδος αυτός εξακολουθεί να απασχολεί μεγάλο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες όπου παρατηρείται ραγδαία προσέλευση τουριστών. Θετική ήταν επίσης η επίδραση του τουρισμού στον κλάδο του εμπορίου λόγω της αύξησης της ζήτησης των αγαθών. Αντίθετα ο γεωργικός πληθυσμός του νησιού μειώθηκε από 7,5% του συνολικού πραγματικού πληθυσμού το 1991 στο 5% το 2001.

⁶⁷ Δρόσσου Ν. 2004

⁶⁸ Δρόσσου Ν. 2005

9. ΓΕΝΙΚΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (κοινωνικές υποδομές, απασχόληση, δημογραφικά στοιχεία κτλ. – εξέλιξη – τάσεις)

Την δεκαετία 1961-1971 στο νησί παρουσιάστηκε σημαντική πληθυσμιακή μείωση. Εκείνη την εποχή επικρατούσαν αντίξοες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, επίσης, είχε προηγηθεί και ο μεγάλος σεισμός το 1956 που προκάλεσε σοβαρές ζημιές σε οικισμούς και θανάτους ανθρώπων με αποτέλεσμα να παρουσιαστεί μετανάστευση πληθυσμού⁶⁹. Από το 1971 όμως κι έπειτα ο πληθυσμός του νησιού συνεχώς αυξάνεται, μάλιστα την τελευταία δεκαετία (1991-2001) παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη αύξηση (41,8%, περίπου 3.669 άτομα). Ο πληθυσμός της Σαντορίνης παρουσίασε άνοδο κατά την τελευταία δεκαετία με βάση τα στοιχεία της⁷⁰, της τάξης του 29%.

Είναι θετικό το γεγονός ότι υπάρχει διαβάθμιση στην ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού και το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού ανήκει στις ηλικίες των 25-29 ετών με βάση **στατιστικά στοιχεία από την Ε.Σ.Υ.Ε**, δηλώνοντας ότι στο νησί παραμένει νέος κόσμος.

Με βάση το **Σχέδιο Καποδίστριας**, το μεγαλύτερο μέρος της Σαντορίνης καθώς και τα νησιά Ασπρονήσι και Άνυδρος Άνυδρος, το σύμπλεγμα νησιών Χριστιανά, και η Παλαιά και η Νέα Καμένη ανήκουν διοικητικά στον Δήμο Θήρας ο οποίος έχει πρωτεύουσα τα Φηρά και αποτελείται από τα Τοπικά Διαμερίσματα Τοπικό διαμέρισμα Θήρας (2.291 κάτοικοι), Ακρωτηρίου (450), Τοπικό διαμέρισμα Βόθωνος (671), Βουρβούλου (475), Τοπικό διαμέρισμα Εμπορείου (2.465), Τοπικό διαμέρισμα Έξω Γωνιάς (375), Τοπικό διαμέρισμα Επισκοπής Γωνιάς (1.430), Τοπικό διαμέρισμα Ημεροβιγλίου (503), Τοπικό διαμέρισμα Καρτεράδου (1.108), |Μεγαλοχωρίου (460), Τοπικό διαμέρισμα Μεσαριάς (1.480) και Τοπικό διαμέρισμα Πύργου Καλλίστης (732). Το υπόλοιπο τμήμα του νησιού μαζί με την νήσο Θηρασία (νησί) ανήκει διοικητικά στην Κοινότητα Οίας με πρωτεύουσα την Οία, η οποία αποτελείται από τα Κοινοτικά Διαμερίσματα Οίας (962) και Κοινοτικό διαμέρισμα Θηρασίας (268).

9.1 ΕΠΟΧΙΑΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο τουρισμός της Σαντορίνης δεν προβλέπεται να παρουσιάσει κάμψη αλλά αναμένεται συνεχής αύξηση του μόνιμου και του συνολικού πληθυσμού.⁷¹ Συγκεκριμένα το 1996 ο μόνιμος πληθυσμός της Θήρας ήταν 10.680 άτομα, ο εποχιακός πληθυσμός 47.220 και ο συνολικός (μόνιμος & εποχιακός) 57.900 άτομα. Το 1998, ο μόνιμος πληθυσμός της Θήρας ήταν 11.200 άτομα, ο εποχιακός πληθυσμός 49.806 και ο συνολικός 61.006 άτομα. Δηλαδή την περίοδο 15 έως 25 Αυγούστου, όπου και παρατηρείται ο πληθυσμός αιχμής, η Σαντορίνη φιλοξενεί περίπου 4,5 φορές τον πληθυσμό της σε τουρίστες⁷².

9.2 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΟΜΗΣΗΣ

Όπως κάθε κυκλαδίτικο νησί, το πρόβλημα δόμησης είναι και στη Σαντορίνη εμφανές. Η **γεωλογία ιδιόμορφη**, η **τουριστική πίεση έντονη** και το **μέγεθος του νησιού μικρό**: Όλα αυτά συνηγορούν σε μία οικιστική πίεση. Ενώ τα όρια των οικισμών παλαιότερα ήταν ευκρινή, τώρα οι οικιστικές επεκτάσεις έχουν δώσει μία συνεχόμενη λευκή γραμμή κατά μήκος της καλντέρας. Σαφώς, τα οικοδομήματα δεν σταματούν εδώ.

⁶⁹ Δανέζης, 1971.

⁷⁰ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.

⁷¹ ΝΑΜΑ κ.α., 1998

⁷² Δρόσου, 2004

Μετά τον μερικό κορεσμό της καλντέρας, οι επεκτάσεις άρχισαν και στην ενδοχώρα, όπου γεωργικές εκτάσεις γής δίνουν τη θέση τους σε κατοικίες, ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενοδοχεία. Όπως τα περισσότερα χωροταξικά σχέδια και αυτό της Σαντορίνης είναι προς αναμονή έγκρισης.

Το μεγάλο αρνητικό, είναι ότι η αυθαίρετη δόμηση έχει αρχίσει να επεκτείνεται και στις πλαγιές της καλντέρας. Πέρα από την αισθητική υποβίβαση του τοπίου, λόγω της γεωλογίας των πλαγιών παραμένουν άγνωστες οι γεωτεχνικές και γεωλογικές συνέπειες. Πιθανές κατολισθήσεις ή χαλάρωση των εδαφών μπορεί να προκαλέσουν επικίνδυνα ατυχήματα και ανεπανόρθωτες καταστροφές αγνώστου μήκους⁷³.

9.3 ΟΧΛΗΣΕΙΣ: ΗΧΟΡΡΥΠΑΝΣΗ, ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ, ΣΤΑΘΜΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΣΕ ΑΚΤΕΣ κ.λπ.

Ο δρόμος προς το λιμάνι θεωρείται μη ικανοποιητικός και επικίνδυνος. Το λιμάνι έχει περιορισμένες δυνατότητες υποδοχής πλοίων και δεν μπορεί να δεχτεί πάνω από τρία μεγάλα πλοία ταυτόχρονα. Δεν υπάρχει χώρος στο λιμάνι για απόθεση φορτίων και ούτε αποθηκευτικός χώρος για εκφόρτωση επικίνδυνων φορτίων όπως το πετρέλαιο, η βενζίνη και το υγραέριο. Οι χώροι στάθμευσης είναι πολύ περιορισμένοι και άλλες εγκαταστάσεις όπως η πυρασφάλεια, η είσοδος επειγόντων περιστατικών και η σήμανση είναι ανεπαρκή. Ενώ έχει διαπιστωθεί ότι το κρηπίδωμα μπορεί να επεκταθεί και να εξυπηρετήσει υπερδιπλάσιο αριθμό σκαφών, και ο σκαμμένος χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή πολυορόφου γκαράζ εναρμονισμένου με το περιβάλλον, οι μελέτες για την εφαρμογή αυτών των βελτιώσεων δεν έχουν προωθηθεί.

Το σύστημα στάθμευσης είναι ανεπαρκώς οργανωμένο, καθώς σε πολλές κοινότητες υπάρχει έλλειψη τέτοιων χώρων, οι υφιστάμενοι χώροι δεν είναι διαμορφωμένοι, και δεν υπάρχει σύστημα χρέωσης και διαχείρισης. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν διαθέτουν δικό τους χώρο στάθμευσης. Οι δρόμοι των οικισμών χρησιμοποιούνται συστηματικά για στάθμευση αυτοκινήτων τα οποία καταλαμβάνουν ακόμα και τα πεζοδρόμια. Οι δημόσιοι χώροι στάθμευσης στους οικισμούς και σε άλλους προορισμούς είναι γενικά ανεπαρκείς. Ακόμα και αν διατίθεται χώρος στάθμευσης, δεν είναι διαμορφωμένος ώστε να εξυπηρετεί τον μέγιστο αριθμό οχημάτων. Ο Δήμος δεν χρεώνει για την χρήση των χώρων στάθμευσης και δεν διώκει την παράνομη στάθμευση.

Ο σχεδιασμός του οδικού δικτύου προκαλεί συμφόρηση και αυξάνει τις πιθανότητες ατυχημάτων σε πολλά σημεία. Οι δρόμοι και οι γέφυρες είναι πολύ στενές για κυκλοφορία δύο κατευθύνσεων. Ορισμένοι κόμβοι δεν είναι σωστά σχεδιασμένοι και αποτελούν επικίνδυνες διασταυρώσεις. Υπάρχει έλλειψη επαρκούς φωτισμού στους δρόμους και σε πολλές στροφές δεν υπάρχουν προστατευτικά κιγκλιδώματα. Όλα τα παραπάνω εντείνονται με την άυξηση της επιβατικής κίνησης μετά την άφιξη των επισκεπτών στο νησί.

Η Σαντορίνη αποτελεί ένα πλούσιο παράδειγμα ποικιλίας περιβαλλοντικά και κοινωνικά προσαρμοσμένων οικιστικών μορφών. Οι πέντε μορφές οικισμών (γραμμικοί καλντέρας, αμυντικοί, υπόσκαφοι κοιλάδων, λόφων, και οι νεώτεροι παραλιακοί οικισμοί) προσφέρουν ποικιλία και ενδιαφέροντα παραδείγματα πλούσιας ιστορίας. Αλλά η εκτός σχεδίου δόμηση έξω από αυτούς τους οικισμούς αφ' ενός έχει σαν αποτέλεσμα την εκκένωση τους και αφ' ετέρου αλλοιώνει τον παραδοσιακό χαρακτήρα των ιστορικών οικισμών⁷⁴.

⁷³ Έρυνα Σαντορίνη 2004, Παν/μιο Σινισνατι

⁷⁴ Έρυνα Σαντορίνη 2004, Παν/μιο Σινισνατι

- ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

- 1) Γεωγραφική και γεωφυσική θέση
- 2) Παραγωγικότητα
- 3) Προσπελασιμότητα

- ΚΙΝΗΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

- 1) Διαφήμιση
- 2) Δωρεές
- 3) Ανάπτυξη της τεχνολογίας
- 4) Είναι ένας κατ' εξοχήν προορισμός πτήσεων charter

- ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

- 1) Μέσα Μαζικής Μεταφοράς
- 2) Οδικό δίκτυο
- 3) Γεωτρήσεις για υδάτινους πόρους – αφαλάτωση

- ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

- 1) Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- 2) Αναβάθμιση και βελτίωση του λιμανιού
- 3) Περιορισμός ανέγερσης τουριστικών καταλυμάτων σε βεβαρημένες οικολογικά περιοχές (καλντερά)
- 4) Ίδρυση ΧΥΤΑ σε σωστές περιοχές

10. SWOT ANALYSIS

-Έννοια και σημασία της SWOT analysis

Για να σχεδιαστεί με πληρότητα και εγκυρότητα ένα στρατηγικό πρόγραμμα ανάπτυξης για τη Σαντορίνη, κρίνεται σκόπιμο οι λήπτες των αποφάσεων να έχουν ακριβή και πλήρη θεώρηση για το εξωτερικό περιβάλλον και για τις εσωτερικές δυνατότητες της περιοχής. Μια τεχνική για τη αξιολόγηση των παραπάνω στοιχείων, είναι και η ανάλυση S.W.O.T, η οποία αναφέρεται στις εσωτερικές δυνάμεις (Strengths) και Αδυναμίες (Weaknesses) και στις εξωτερικές Ευκαιρίες (Opportunities) και Απειλές (Threats), η ονομασία της οποίας προέρχεται από τα αρχικά των παραπάνω λέξεων και συναντάται συνηθέστερα με το αγγλικό αρκτικόλεξο και στη μη αγγλόγλωσση βιβλιογραφία. Ειδικότερα:

1. Δυνάμεις (Strengths), είναι οι εσωτερικές συνθήκες που σπλίζουν την περιοχή με ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα έναντι πιθανών ανταγωνιστών.
2. Αδυναμίες (Weaknesses), είναι εσωτερικές συνθήκες που μειώνουν την απόδοση και αποτελεσματικότητα της τοπικής οικονομίας.
3. Ευκαιρίες (Opportunities), είναι τρέχουσες ή μελλοντικές συνθήκες του περιβάλλοντος που ενεργούν θετικά για την αύξηση του τρέχοντος ή του δυνητικού προϊόντος της περιοχής.
4. Απειλές (Threats), είναι τρέχουσες ή μελλοντικές συνθήκες του περιβάλλοντος που ενεργούν

αρνητικά για την αύξηση του τρέχοντος ή του δυνητικού προϊόντος της περιοχής.

Η S.W.O.T ανάλυση είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, ως μέθοδος περιβαλλοντικής ανίχνευσης και αξιολόγησης, στα προκαταρκτικά στάδια του προγραμματικού σχεδιασμού επειδή, κυρίως, διασφαλίζει την ορθολογική προοπτική και εμπεριέχει σημαντικό κριτικό προβληματισμό.

Ειδικότερα, ταξινομεί συστηματικά πληροφορίες και απόψεις στρατηγικής φύσεως για τη περιοχή και διαμορφώνει εναλλακτικά σενάρια ανάπτυξης που, σε μεταγενέστερο στάδιο, τυγχάνουν επεξεργασίας μέσω πιο εξειδικευμένων μοντέλων και τεχνικών ανάλυσης. Η S.W.O.T υπογραμμίζει ιδιαίτερα την ευαισθησία της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο σε απρόβλεπτες μεταβολές που οφείλονται στην εθνική οικονομία. Εισάγει σε αρχικό στάδιο το κυρίαρχο πλαίσιο αιτιότητας που διευκολύνει την αποδοτική διαχείριση του πληροφοριακού συνόλου που προκύπτει κατά την υλοποίηση ενός αναπτυξιακού προγράμματος. Παρέχει, ειδικότερα:

- Συστηματική διασύνδεση μεταξύ της απόδοσης της τοπικής οικονομίας και της ευρύτερης σε περιφερειακό, εθνικό και διακρατικό επίπεδο.
- Σαφής επεξήγηση του τρόπου που οι δράσεις των αναπτυξιακών προγραμμάτων θα επιφέρουν την ανάπτυξη.
- Συνυπολογίζει τις γενικές τάσεις που αναμένεται να επηρεάσουν την τοπική οικονομία και εντός των οποίων η παρεμβατική πολιτική θα πρέπει να αναπτυχθεί.
- Σαφή ανάλυση της εσωτερικής και εξωτερικής συνοχής των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των πολλαπλασιαστών.
- Δυνατότητα συγκρότησης ρεαλιστικής αντίστροφης πραγματικότητας έναντι της οποίας τα σενάρια παρέμβασης μπορούν να συγκριθούν.
- Δυνατότητα περιοδικής ανασκόπησης.

Swot Analysis στη Σαντορίνη

Λόγω του μεγάλου ανταγωνισμού στην τουριστική αγορά είναι πολύ αναγκαία η εξέταση του τουριστικού προϊόντος της Σαντορίνης ώστε να γίνει κατανοητή η θέση που λαμβάνει ο προορισμός της Σαντορίνης σε σχέση με τον ανταγωνισμό, ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα και ποιες είναι οι πιθανές ευκαιρίες και απειλές του προορισμού. Με καλό σχεδιασμό της SWOT analysis εύκολα μπορεί να χαραχθεί η στρατηγική προβολής την οποία πρέπει να ακολουθήσει ο συγκεκριμένος προορισμός.

Πιο κάτω θα αναλυθούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία του προορισμού και οι μελλοντικές ευκαιρίες και απειλές του:

10.1 ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ:

Το γεωφυσικό τοπίο της Σαντορίνης: Η Σαντορίνη, επιδεικνύει ένα από τα πιο εντυπωσιακά και μοναδικά τοπία του κόσμου, καθώς αποτελεί μέρος ενός ενεργού ηφαιστείου το οποίο έχει σχηματίσει τη μεγαλύτερη καλδέρα του κόσμου. Η τοπική αρχιτεκτονική και η γραφικότητα του νησιού συνθέτουν μια σπάνια, άγρια αλλά και ρομαντική εικόνα, στοιχεία τα οποία καθιστούν το νησί σημαντικό πόλο έλξης τουριστών από όλο τον κόσμο.

Σημαντική συγκέντρωση περιοχών με αξιόλογα στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος σε συνδυασμό με σημαντικά στοιχεία ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος: Η Σαντορίνη είναι ένα νησί που “ενώνει”, με ένα μοναδικό τρόπο, την ομορφιά με την ιστορία και τον πολιτισμό. Περιοχές όπως τα Φηρά, το Ημεροβίγλι, το Ακρωτήρι, η Οία, συνδυάζουν τη μοναδική γραφικότητα του νησιού, με τεράστια σημασία ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία. Οι εκκλησίες που χρονολογούνται εκατοντάδες χρόνια πριν, η αρχαία Θήρα, το προϊστορικό μουσείο στα Φηρά και οι τεράστιας σημασίας ανασκαφές στο Ακρωτήρι, είναι μερικά από αυτά.

Το καλό κλίμα της Σαντορίνης: Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της Σαντορίνης, είναι το γεγονός των καλών καιρικών συνθηκών, της έντονης ηλιοφάνειας και της μεγάλης διάρκειας του καλοκαιριού στην περιοχή (το καλοκαίρι διαρκεί από τον Απρίλιο έως τον Οκτώβριο). Αποσπασματικές βροχωπτώσεις παρουσιάζονται συνήθως Απρίλιο και Μάιο, καθώς η υγρασία μπορεί να φτάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Προσπελασιμότητα: Επαρκής ακτοπλοϊκή και αεροπορική σύνδεση. Η Σαντορίνη διαθέτει λιμάνι και αεροδρόμιο, με απευθείας πτήσεις προς πολλούς προορισμούς, ακόμα και του εξωτερικού.

Είναι πλέον ένας κατεξοχήν προορισμός πτήσεων Charters: καθώς ένα μεγάλο μέρος των τουριστών που επισκέπτονται τη Σαντορίνη, έρχονται με πτήσεις Charter, οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλότερο κόστος, συγκριτικά με τις κανονικές τιμές, γεγονός το οποίο συνιστά σημαντικό πλεονέκτημα για το τουριστικό προϊόν της Σαντορίνης.

Διαφήμιση: Η Σαντορίνη έχει διαφημιστεί σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια, λόγω της μοναδικότητας του γεωφυσικού τοπίου, όπου δεσπόζει το ηφαίστειο και η καλδέρα, που μαζί με τους παραδοσιακούς και γραφικούς οικισμούς, όπως είναι τα Φηρά, το Φηροστεφάνι, το Ημεροβίγλι, έχουν φωτογραφηθεί σε περιοδικά και τουριστικούς οδηγούς σε μεγάλο βαθμό, ως ένας από τους πιο ρομαντικούς προορισμούς στον κόσμο.

Υψηλό επίπεδο και επάρκεια φυσικών και ανθρωπογενών πόρων: Η Σαντορίνη έχει να επιδείξει ένα μοναδικό και υψηλής οικολογικής αξίας φυσικό περιβάλλον (ηφαίστειο, καλδέρα, αρχαία Θήρα, Ακρωτήρι), καθώς και μεγάλο πλούτο ανθρωπογενών πόρων (παγκόσμιας φήμης και σπουδαιότητας αρχαιολογικά μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί, μοναδικότητα ηθών, εθίμων και φιλόξενη ατμόσφαιρα), στοιχεία που συνθέτουν ένα μείγμα δυνατών πόλων έλξης επισκεπτών από όλο τον κόσμο.

Ικανοποιητική παραγωγική δομή: Ένα από τα βασικότερα κριτήρια της επιλογής τουριστικού προορισμού είναι η τοπική κουζίνα του. Η Σαντορινιά κουζίνα είναι φημισμένη διεθνώς και αποτελεί ένα πολύ σημαντικό τουριστικό πλεονέκτημα.

Τα αγροτικά προϊόντα και η γαστρονομία της Σαντορίνης είναι αρκετά αναγνωρίσιμα στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Η Σαντορίνη έχει μια μεγάλη παράδοση στην αμπελουργία, τουλάχιστον 3500 χρόνια. Το μοναδικό της κλίμα, σε συνδυασμό με τη σύσταση του εδάφους, έχουν κάνει τις ποικιλίες που οινοποιούνται να δίνουν κρασιά με ξεχωριστή προσωπικότητα.

Τουριστικές υποδομές διαμονής και διασκέδασης: Η Σαντορίνη διαθέτει μεγάλη ποικιλία ποιοτικών ξενοδοχείων και καταλυμάτων, αλλά και εστιατόρια, κέντρα εστίασης, διασκέδασης κ.λπ.

Καλή φήμη - Υψηλή τουριστική ζήτηση: Η Σαντορίνη κατέχει ένα πολύ καλό όνομα για την επιλογή προορισμού για διακοπές. Θεωρείται ο πιο ρομαντικός τουριστικός προορισμός, καθώς κατέχει και την πρώτη θέση στους προορισμούς γάμων (destination weddings).

Οι τουρίστες που έχουν επισκεφτεί το νησί έχουν αποκτήσει, ως επί το πλείστον, μια καλή εικόνα για αυτό, με αποτέλεσμα να γίνεται μια άμεση διαφήμιση του προορισμού, για το λόγο ότι μεταφέρουν τις καλές τους εντυπώσεις και σε άλλους.

Επαναλαμβανόμενος τουρισμός: Η έρευνα της ICAP⁷⁵ (2001), (εταιρία παροχής επιχειρηματικών πληροφοριών και συμβουλευτικών υπηρεσιών), έδειξε ότι περίπου το 40% των τουριστών που έχουν επισκεφτεί το νησί, το επιλέγουν ξανά για τις καλοκαιρινές τους διακοπές.

Καταξιωμένος τουριστικός προορισμός: Η Σαντορίνη κατέχει πρωτεύουσα θέση ως μαζικός τουριστικός προορισμός, ιδιαίτερα δημοφιλής για τον ήλιο, τη θάλασσα, το ηφαίστειο, και τις παραλίες, μεταξύ άλλων περιοχών με κοινά χαρακτηριστικά στο νότιο Αιγαίο.

Άξια η Σαντορίνη έχει ψηφιστεί ως το ομορφότερο νησί σε όλο τον κόσμο από το κορυφαίο αμερικανικό περιοδικό «Travel + Leisure» (πέρυσι η Σαντορίνη ήταν στην 6^η θέση). Και για το 2011, πήρε και την 2^η θέση του καλύτερου τουριστικού προορισμού στον κόσμο, όπως δημοσιοποίησε ο μεγαλύτερος παγκοσμίως ταξιδιωτικός ιστότοπος, το **tripadvisor.com**, τον οποίο καθημερινά επισκέπτονται εκατομμύρια άνθρωποι απ' όλο τον κόσμο.

⁷⁵ International Carbon Action Partnership

10.2 ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ:

Χαμηλή ποιότητα δημόσιων υποδομών: Η Περιφέρεια της Σαντορίνης παρουσιάζει ελλείψεις σε κάποιες βασικές υποδομές, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την τουριστική ανάπτυξη της. Τέτοιου είδους αδυναμίες εμφανίζονται κυρίως στον τομέα των μεταφορών και αφορούν κυρίως την κακή οργάνωση του αεροδρομίου και του λιμανιού, τις καθυστερήσεις των πτήσεων, το χαμηλό επίπεδο ποιότητας των μέσων μαζικής μεταφοράς, την κυκλοφοριακή κίνηση, την ανεπαρκή σήμανση του οδικού δικτύου.

Η Σαντορίνη έχει, κατά κοινή ομολογία, κακό οδικό άξονα, με πολλές παγίδες και επικίνδυνα σημεία. Οι κάτοικοι έχουν καταδείξει ότι, οι κακοτεχνίες στους δρόμους οφείλονται για πολλά δυστυχήματα. Επίσης, η όχληση είναι φανερή καθώς ο κύριος οδικός άξονας περνάει μέσα από τους οικισμούς. Χαρακτηριστικό αυτού, είναι η διέλευση λεωφορείων ΚΤΕΛ, από την κεντρική πλατεία των Φηρών. Ο σχεδιασμός του οδικού δικτύου προκαλεί συμφόρηση και αυξάνει τις πιθανότητες ατυχημάτων σε πολλά σημεία. Οι δρόμοι και οι γέφυρες είναι πολύ στενές, για κυκλοφορία δύο κατευθύνσεων. Ορισμένοι κόμβοι δεν είναι σωστά σχεδιασμένοι και αποτελούν επικίνδυνες διασταυρώσεις. Υπάρχει έλλειψη επαρκούς φωτισμού στους δρόμους και σε πολλές στροφές δεν υπάρχουν προστατευτικά κιγκλιδώματα. Το κυκλοφοριακό σύστημα του νησιού έχει ελλιπή σήμανση, τόσο σε σήματα κυκλοφορίας όσο και κατευθύνσεων, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη και επικίνδυνη για τους επισκέπτες η οδήγηση, ή το περπάτημα κατά μήκος τους.

Το λιμάνι της Σαντορίνης, επίσης, θεωρείται ανεπαρκές από άποψη χωρητικότητας, αλλά και οργάνωσης. Σκέψεις για δημιουργία νέου λιμανιού, στην ευρύτερη περιοχή της Βλυχάδας, ή βελτίωση του υπάρχοντος, δεν υλοποιήθηκαν.

Προβλήματα στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς: Ένα πρόβλημα, που παρουσιάζεται σχετικά με τα ΚΤΕΛ, είναι το μέγεθος των λεωφορείων, καθώς για τις οδικές αρτηρίες του νησιού, θα ήταν καλύτερη η χρησιμοποίηση μικρότερων λεωφορείων, με πυκνωση των δρομολογίων.

Εναλλακτικά, υπάρχουν στην Σαντορίνη ταξί. Είναι ευρέως διαθέσιμα, στο λιμάνι ή στο αεροδρόμιο, κατά την άφιξη, ενώ υπάρχει πιάτσα στην κεντρική πλατεία της Θήρας. Τα ταξί είναι περιορισμένα, οπότε για την καλύτερη εξυπηρέτηση θα ήταν καλό μια τηλεφωνική συνεννόηση και κλείσιμο ραντεβού.

Μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: Η παραγωγή ενέργειας στην Σαντορίνη βασίζεται στον υποσταθμό της ΔΕΗ, που υπάρχει στην περιοχή του Προφήτη Ηλία. Δυστυχώς, λόγω και του καθεστώτος προστασίας του νησιού δεν έχουν αναπτυχθεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως ανεμογεννήτριες και φωτοβολταϊκά. Το δίκτυο της ΔΕΗ, διατρέχει ολόκληρο το νησί, καλύπτοντας ενεργειακά τις περιοχές. Συνέπεια αυτού, παρατηρούνται συχνες διακοπές ρευματος.

Ανεπαρκής διαχείριση υδατικών πόρων: Ο Δήμος Θήρας προς το παρόν υδρεύεται αποκλειστικά από υπόγεια νερά μέσω γεωτρήσεων. Οι ανάγκες του Δήμου Θήρας καλύπτονται σε ποσοστό 60% από τα δίκτυα της ΔΕΥΑ Θήρας και κατά 40% από υδροπωλητές. Για την πιο επαρκή υδροδότηση του νησιού, προβλέπεται η χωροθέτηση μονάδων αφαλάτωσης θαλασσινού νερού.

Προστασία του περιβάλλοντος: Ένα άλλο θέμα, στο οποίο υστερεί η Σαντορίνη, είναι οι χώροι ελεγχόμενης απόρριψης ή ΧΥΤΑ. Το νησί της Σαντορίνης δεν έχει ΧΥΤΑ. Υπό μελέτη βρίσκεται η

κατασκευή ενός στον υφιστάμενο χώρο «ελεγχόμενης» απόρριψης, στην περιοχή Καρτεράδου, μετά από αποκατάστασή του. Γενικότερα, στις παραλίες και στους δημόσιους χώρους, υπάρχει ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμάτων, ιδιαίτερα κατά την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο, πράγμα το οποίο προκαλεί κακή εντύπωση στους τουριστικούς επισκέπτες.

Έλλειψη υποστηρικτικών τουριστικών υποδομών: Σημαντικό ρόλο στην εύχρηστη λειτουργία των τουριστικών μηχανισμών, είναι η ύπαρξη υποστηρικτικών υποδομών, όπως είναι περιοχές στάθμευσης, οδικό δίκτυο, ΧΥΤΑ, οι μαρίνες κλπ, που όπως είναι προφανές διαφοροποιούν και εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν και από την άλλη συντελούν στην επέκταση της τουριστικής περιόδου.

Η Σαντορίνη δεν έχει φροντίσει να αναπτύξει αυτούς τους τομείς, την ίδια στιγμή που οι ανταγωνιστικοί προορισμοί έχουν δώσει μεγάλη βαρύτητα σε αυτόν τον τομέα, με αποτέλεσμα οι ανταγωνιστές να κερδίζουν μερίδιο τουριστικής αγοράς. Ελλιπής σήμανση, ατιμωρησία για τους παραβάτες του κ.ο.κ., άναρχα δομημένο οδικό δίκτυο, οδηγούν σε πολλά τροχαία ατυχήματα κάθε χρόνο.

Εποχικότητα: Το πρόβλημα αυτό απορρέει από το γεγονός ότι η Σαντορίνη έχει προβληθεί περισσότερο για τον ήλιο και τις ωραίες γραφικές παραλίες, με αποτέλεσμα οι τουρίστες να επισκέπτονται το νησί για τις καλοκαιρινές τους διακοπές, με κύριο σκοπό να θαυμάσουν τη σπάνια ομορφιά του ηφαιστείου και της καлдέρας.

Στην ουσία, όμως, είναι εφικτό να αναδειχθεί και για χειμερινό τουρισμό, ώστε να έχει επισκέπτες καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου, όπως για παράδειγμα, ανάπτυξη του συνεδριακού και θρησκευτικού τουρισμού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς και του θεματικού, λόγω της ύπαρξης του ηφαιστειογενούς τοπίου.

Χαμηλή ποιότητα στελεχειακού δυναμικού: Η ανθρώπινη συμπεριφορά, είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος. Για αυτό ακριβώς τον λόγο, οι εργαζόμενοι στις τουριστικές επιχειρήσεις, θα πρέπει να είναι κοινωνικοί χαρακτήρες και να έχουν μεγάλη εξειδίκευση στην αρμοδιότητα που τους έχει ανατεθεί να εκπληρώσουν. Δυστυχώς, όμως, αυτούς τους παραμέτρους δεν τηρούνται για την στελέχωση μιας τουριστικής επιχείρησης, με αποτέλεσμα η χώρα να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, απέναντι στο ανταγωνισμό.

Έτσι, στη Σαντορίνη παρατηρείται μεγάλη αμέλεια στην ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών, λόγω του ότι το νησί αυτό έχει να προβάλλει το μοναδικό τοπίο, (ηφαίστειο, καлдέρα, Θηρασσία, Οία κ.α.), με αποτέλεσμα η καλή ποιότητα των υπηρεσιών, από τους ιδιωτικούς φορείς, να έρχεται σε "δεύτερη μοίρα".

Απουσία Τουριστικού Μάρκετινγκ: Οι προσπάθειες προβολής του ντόπιου τουριστικού προϊόντος, θεωρούνται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές. Αυτό αποδίδεται, κατά κύριο λόγο, στην έλλειψη ενός ολοκληρωμένου και μακροπρόθεσμου Σχεδίου Μάρκετινγκ, το οποίο θα εφαρμόζεται σε βάθος χρόνου μεθοδικά, συντονισμένα και αποτελεσματικά. Συνέπεια αυτού, είναι ότι μέχρι σήμερα πραγματοποιούνταν αποσπασματικές και μεμονωμένες πρωτοβουλίες τουριστικής προβολής από διάφορους φορείς όπως ΕΟΤ, ιδιωτικοί φορείς, χωρίς συνεργασία και προηγούμενη συμφωνία μεταξύ τους, ως προς τις προτεραιότητες και τους στόχους, ώστε να επιτυγχάνεται συμπληρωματικότητα και όχι επικάλυψη.

Για παράδειγμα, η Σαντορίνη, να μην έχει διαφημιστεί πολύ για το ηφαίστειο και τις γραφικές παραλίες, αλλά, πολύ λιγότερο από όσο θα μπορούσε και θα έπρεπε, για τους πολύ σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους (αρχαία Θήρα, αρχαιολογικός χώρος Ακρωτηρίου, μουσείο προϊστορικής Θήρας), αλλά και για τα γεωργικά προϊόντα που παράγει, όπως το κρασί, κατά κύριο λόγο.

Δυσκολία διείσδυσης σε μεγάλες αγορές του εξωτερικού: Η Σαντορίνη και γενικότερα η Ελλάδα, αντιμετωπίζει δυσκολίες στο να προσελκύσει νέες αγορές και να αυξήσει το μερίδιο αγοράς. Η δυσκολία αυτή, προκύπτει από την έλλειψη προβολής του τουριστικού προϊόντος (απουσία τουριστικού μάρκετινγκ).

Μειωμένη ανταγωνιστικότητα έναντι νέων τουριστικών προορισμών: Το ελληνικό τουριστικό προϊόν, δέχεται μεγάλο ανταγωνισμό από καινούριους τουριστικούς προορισμούς, που προσφέρουν παρόμοιο τουριστικό προϊόν, αλλά σε χαμηλότερο κόστος παραγωγής, όπως για παράδειγμα η Τουρκία, το Μαρόκο, η Τυνησία κ.λπ.

Η Σαντορίνη θεωρείται ακριβό νησί σε υπηρεσίες διαμονής αλλά και εστίασης. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, γιατί ο μεγάλος αριθμός των ξενοδοχείων και κέντρων εστίασης, που βρίσκονται χτισμένα στην καλδέρα, προσφέρουν μοναδική θέα προς το ηφαίστειο, τη Θηρασσία, την Οία, την Παλαιά και Νέα Καμμένη, το Ασπρονήσι. Σε μεγάλο βαθμό όμως, οι ιδιοκτήτες υπερβάλλουν στη σύνθεση των επίσημων τιμών τους, για τις υπηρεσίες που προσφέρουν. Αντίθετα, από την άλλη πλευρά του νησιού (Καμάρι, Περίσσα, Περίβολος, Βλυχάδα), ο τουρίστας μπορεί να βρει πολύ πιο χαμηλές τιμές.

Έντονη εξάρτηση από αποφάσεις, επιλογές και πολιτικές μεγάλων τουριστικών πρακτορείων του εξωτερικού: Το τουριστικό προϊόν της Σαντορίνης, και γενικότερα της Ελλάδας, είναι ιδιαίτερα ευάλωτο σε εξωτερικές επιδράσεις και εξαρτάται, απόλυτα, από τις εκάστοτε αποφάσεις των μεγάλων τουριστικών γραφείων της Ευρώπης, λόγω:

(α) έλλειψης κεντρικού-στρατηγικού σχεδιασμού και προγραμματισμού,

(β) έλλειψης συστηματικής κεντρικής τουριστικής πολιτικής και

(γ) εξάρτησης από την πρακτική των πτήσεων charters που ελέγχουν κατ' αποκλειστικότητα οι Tour Operators.

Απότομη διόγκωση ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας: Όταν η Σαντορίνη άρχισε να θεωρείται ως ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός, οι τουριστικές επιχειρήσεις άρχισαν να λειτουργούν ανεξέλεγκτα.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι τουριστικές επιχειρήσεις να αρχίσουν να κτίζουν τα καταλύματά τους με εξαιρετικά άναρχο τρόπο, αυθαιρεσίες σε πολεοδομικά θέματα, (ιδιαίτερα στο βράχο της καλδέρας), με σκοπό το γρήγορο κέρδος (quick profit) και συνεπώς να αλλοιώνεται το φυσικό τοπίο, να δημιουργείται ισχυρός ανταγωνισμός, μεταξύ των τουριστικών καταλυμάτων, καθώς και μεγάλος κίνδυνος κατολισθήσεων.

10.3 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ:

Δυνατότητες ανάπτυξης θεματικού τουρισμού: Η Σαντορίνη, εκτός από το μοναδικό φυσικό περιβάλλον, όπου δεσπόζει το ηφαίστειο και η καλδέρα, κλίμα, πολιτιστικούς και ανθρωπογενείς πόρους, παράγει τοπικά προϊόντα και έχει τοπική παράδοση. Τα στοιχεία αυτά, ευνοούν για την δημιουργία θεματικού τουρισμού, ο οποίος τα τελευταία χρόνια έχει πολύ μεγάλη ζήτηση από το τουριστικό κοινό.

Πρωτεύον στόχος των οργανισμών τουριστικής ανάπτυξης, πρέπει να είναι η προώθηση του θεματικού τουρισμού, για τον λόγο ότι συντελεί στην διαφοροποίηση και στον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του προορισμού, θέματα τα οποία μπορούν να βοηθήσουν ώστε να αυξηθεί η περίοδος τουρισμού.

Προώθηση διατροφής και γαστρονομίας ως “νέο τουριστικό προϊόν”: Η γαστρονομία κατέχει μια πολύ υψηλή θέση στην διεθνή τουριστική αγορά. Πολλοί είναι αυτοί που επιλέγουν τουριστικό προορισμό, ως πρώτο κίνητρό τους, την παραδοσιακή κουζίνα.

Τα σαντορινιά προϊόντα και η ντόπια κουζίνα είναι πολύ δημοφιλής στην διεθνή και εγχώρια αγορά και αποτελεί ένα μεγάλο πλεονέκτημα, για την προσέλκυση τουριστών. Τα προϊόντα όπως το κρασί, κατά κύριο λόγο, το τοματάκι, η άσπρη μελιτζάνα κ.α., αλλά και τα πρωτότυπα σαντορινιά πιάτα, ανταποκρίνονται στο ενδιαφέρον της διεθνούς τουριστικής αγοράς, που αναζητά ποιοτικά και γευστικά γεύματα.

Χρηματοδοτικές ευκαιρίες για τον τουρισμό: Στα πλαίσια της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου (Γ' ΚΠΣ) σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο προβλέπεται ενίσχυση δράσεων του τουριστικού τομέα, με στόχο τη μείωση της εποχικότητας, την αναβάθμιση της ποιότητας, τη διασύνδεση με τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, τη διασύνδεση με τον πολιτισμό και την παράδοση και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.

Αυξανόμενη σημασία των νέων τεχνολογιών στον τουρισμό: Η ανάπτυξη των τεχνολογιών, παρέχει πολλές δυνατότητες στην προβολή και ενημέρωση των πελατών, αλλά και για εσωτερική χρήση στην επιχείρηση.

Τα διάφορα προγράμματα υπολογιστών, που χρησιμοποιούνται στα ξενοδοχεία (ερμίσ, protel), η διαφήμιση του νησιού, ιδιαίτερα λόγω του ηφαιστείου, σε πολλούς τουριστικούς οδηγούς, το διαδίκτυο, που καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο μερίδιο πληροφόρησης του τουριστικού κοινού, αποτελούν ευκαιρίες για αύξηση της τουριστικής κίνησης.

Ολοκλήρωση βασικών έργων τεχνικής υποδομής: Βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη του τουρισμού στη Σαντορίνη, είναι η οργάνωση και η ολοκλήρωση κάποιων βασικών έργων, όπως είναι το οδικό δίκτυο, η βελτίωση του λιμανιού, και οι χώροι ελεγχόμενης ταφής απορριμάτων (ΧΥΤΑ) . Έργα τα οποία θα αυξήσουν την ικανοποίηση των επισκεπτών.

Αύξηση του εγχώριου τουρισμού: Πολλοί από τους Έλληνες, περνούν τις διακοπές τους εντός Ελλάδας, άρα αποτελεί μια ενδιαφέρουσα αγορά για το λόγο ότι οι Έλληνες ξοδεύουν περισσότερα χρήματα σε άλλα τουριστικά προϊόντα, κατά την διάρκεια των διακοπών τους.

Αξιοποίηση ειδικών τουριστικών υποδομών: Κατά περιόδους, έχουν χρηματοδοτηθεί υποδομές, για την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος της Σαντορίνης. Χρηματοδοτήθηκε, για παράδειγμα, η δημιουργία πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών, σε πάρα πολλά μέρη του νησιού (π.χ. πρόταση ολοκληρωμένου σχεδίου προστασίας και φροντίδας της Θηρασσίας, κατασκευή υπόγειων καλωδίων της ΔΕΗ στην περιοχή Φηροστεφάνι και Ημεροβίγλι, όπως στην κοινότητα της Οίας), χωρίς μέχρι σήμερα να έχουν αξιοποιηθεί, ενώ σε πολλές περιπτώσεις έμειναν ημιτελείς, ή εγκαταλείφθηκαν (π.χ. μεγαλύτερο και πιο σύγχρονο λιμάνι στην περιοχή της Βλυχάδας).

Αξιοποίηση αναδυόμενων αγορών: Η Σαντορίνη και η Ελλάδα γενικότερα, προβάλλεται και προωθείται σε χώρες στις οποίες είχε κατεχοχόν τουριστική κίνηση. Στην Ευρωπαϊκή και Αμερικάνικη αγορά, υπάρχουν πολλά τουριστικά τμήματα που έχουν μείνει ανεκμετάλλευτα και τα οποία θα μπορούσαν να συντελέσουν στην αύξηση του τουρισμού στη χώρα.

Θετική εικόνα του σαντορινιού τουριστικού προϊόντος: Η Σαντορίνη, είναι ένας πολύ δημοφιλής προορισμός, ο οποίος συνδυάζει ήλιο, θάλασσα, γραφικότητα, ιστορία και πολιτισμό. Η εικόνα που έχει δημιουργηθεί για το σαντορινιό προϊόν είναι πολύ θετική, για το γεγονός ότι θεωρείται ένας ασφαλής προορισμός, με φιλόξενους ανθρώπους.

Εκείνο λοιπόν που πρέπει να γίνει, είναι να προβληθεί το έτοιμο τουριστικό προϊόν, σε άριστη ποιότητα και σε προσιτή τιμή.

Υποδομές για εναλλακτικά μέσα - ζώνες ήπιας κυκλοφορίας: Η μορφολογία και η γεωλογία του νησιού, δεν επιτρέπει την διάνοιξη ή την κατασκευή ζωνών ήπιας κυκλοφορίας, πχ ποδηλατόδρομους. Αυτό που θα μπορούσε να αναπτυχθεί στο νησί, λόγω και των μικρών αποστάσεων των περιοχών, θα ήταν μονοπάτια και πεζόδρομοι για την μετακίνηση των ατόμων, χωρίς την εξάρτηση από μέσα κυκλοφορίας. Κατά την μετακίνηση από το λιμάνι του Αθινιού προς τα Φηρά, εναλλακτικά, υπάρχει το τελεφερικ και σκαλοπάτια. Σκαλοπάτια και ζώα είναι εναλλακτικές λύσεις, για την ένωση του κέντρου της Οίας με το λιμάνι στο Αμμούδι και στους Αρμένιους.

Υποδομές για ποιοτικό τουρισμό: Η ανάγκη για ποιοτικότερο τουρισμό, διαφαίνεται και στην έρευνα που πραγματοποίησε η Αναπτυξιακή Εταιρία Κυκλάδων Α.Ε., «Πρωτογενή Έρευνα της Τουριστικής Αγοράς των Κυκλάδων».

Είναι αξιοσημείωτα τα παραδείγματα επιχειρηματιών, οι οποίοι παίρνουν την πρωτοβουλία και προωθούν μαζί με την διαμονή στο νησί τα προϊόντα του. Επίσης, οι προσπάθειες προώθησης του νησιού, σε ευρωπαϊκά συνέδρια και η σύσταση εγκαταστάσεων, που ταιριάζουν στο χαρακτήρα του νησιού, είναι βήματα μικρά αλλά ουσιαστικά προς την εδραίωση ενός ποιοτικού τουρισμού.

10.4 ΑΠΕΙΛΕΣ:

Ισχυρός ανταγωνισμός: Η Σαντορίνη και γενικότερα ο ελληνικός τουρισμός, δέχεται ένα συνεχώς αυξανόμενο ανταγωνισμό από πολλούς τουριστικούς προορισμούς, οι οποίοι παρέχουν παρόμοιο τουριστικό προϊόν. Αυτό, βέβαια, αποτελεί και ένα κίνητρο για διαφοροποίηση και ποιοτικότερες παρεχόμενες υπηρεσίες. Ο ανταγωνισμός αυτός προέρχεται:

α) από αναπτυσσόμενες τουριστικά χώρες (πχ Ιταλία, Κύπρος, Τουρκία κ.λπ.)

β) από τους ανερχόμενους τουριστικούς προορισμούς (πχ Μαρόκο, Τυνησία κ.λπ.) που διαθέτουν άριστο φυσικό περιβάλλον και προσελκύει όλο και περισσότερα τμήματα της τουριστικής αγοράς.

Μειωμένη τουριστική συνείδηση: Με την αύξηση του ανταγωνισμού στον τουρισμό, κρίνεται απαραίτητη προϋπόθεση, όχι μόνο για την Σαντορίνη, αλλά και για όλη την Ελλάδα, οι ασχολούμενοι με τον τουριστικό τομέα να δείξουν περισσότερο επαγγελματισμό και ευσυνειδησία. Στοιχεία από τα οποία εξαρτάται η ανάπτυξη του τουρισμού, είναι η οργάνωση, η σοβαρότητα, η ευσυνειδησία, ο επαγγελματισμός, η ευγένεια, η ταχύτητα αντίδρασης, η ύπαρξη και πιστή εφαρμογή προγραμμάτων Μάρκετινγκ και κυρίως, η έγκαιρη και έγκυρη διαφημιστική προβολή του τουριστικού προϊόντος στο εσωτερικό και εξωτερικό.

Αλλοίωση της οικιστικής ταυτότητας: Στην προσπάθειά τους να εκμεταλλευτούν την ανάπτυξη του τουρισμού, οι κάτοικοι της Σαντορίνης, άρχισαν να κτίζουν τουριστικές εγκαταστάσεις αυθαίρετα και χωρίς την εφαρμογή του χωροταξικού πλαισίου για τον τουρισμό, ιδιαίτερα στην καλδέρα, με αποτέλεσμα να προκληθεί αλλοίωση του δομημένου περιβάλλοντος. Το γεγονός αυτό, προκαλεί υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και του οικιστικού περιβάλλοντος.

Υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος: Η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, μπορεί να προκαλέσει μη ανατρέψιμα προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον, όπως ρύπανση, αν δε ληφθεί μέριμνα, από τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, για τον έλεγχο και περιορισμό των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Χαμηλό επίπεδο συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα: Η συνεργασία του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα τουρισμού, παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες, γεγονός που επηρεάζει την καλύτερη τουριστική ανάπτυξη της Σαντορίνης. Η έλλειψη αυτής της συνεργασίας, έχει σαν αποτέλεσμα, να μην έχει πραγματοποιηθεί μια συντονισμένη και συνολική προβολή του τουριστικού προϊόντος, αλλά, ο κάθε οργανισμός ξεχωριστά, να κάνει μεμονωμένες ενέργειες προβολής, χωρίς όμως ουσιαστικά αποτελέσματα. Ακόμα, ένα άλλο αρνητικό στοιχείο, που απορρέει από την έλλειψη της συνεργασίας, είναι ότι σε σοβαρά θέματα που αφορούν τον τουρισμό, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της εικόνας της Σαντορίνης.

Φυσικές περιβαλλοντικές απειλές: Εκτός από τις σύνηθες περιβαλλοντικές απειλές που μπορεί να αντιμετωπίζει μια οποιαδήποτε τουριστική περιοχή, (σεισμοί, πλημμύρες, τυφώνες), η Σαντορίνη απειλείται και από μια ενδεχόμενη έκρηξη του ηφαιστείου.

Το **Ινστιτούτο Μελέτης και Παρακολούθησης του Ηφαιστείου της Σαντορίνης, (ΙΜΠΗΣ)**, ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 1995, με σαφή μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, έχοντας ως κύριο σκοπό τη συνέχιση της λειτουργίας του Ηφαιστειολογικού Παρατηρητηρίου και των δικτύων παρακολούθησης

που εγκαταστάθηκαν το 1994 – 1995, στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κύριος στόχος του, είναι ακόμη η προώθηση της ηφαιστειολογικής έρευνας στο νησί, ειδικότερα δε, αυτής που συνεισφέρει ουσιαστικά στην καλύτερη εκτίμηση του ηφαιστειακού κινδύνου και βελτιώνει τις δυνατότητες πρόβλεψής του.

Παγκόσμια οικονομική κρίση: Είναι γεγονός, πως ο τουρισμός, την τελευταία τριετία, επηρεάστηκε σημαντικά από τη χαμηλή αγοραστική δύναμη του καταναλωτή, λόγω της οικονομικής κρίσης, που ξεκίνησε το 2007 και εξακολουθεί να υφίσταται και σήμερα. Παρότι οι περισσότερες χώρες που επλήγησαν δείχνουν να ανακάμπτουν, η Ελλάδα είναι ακόμα εγκλωβισμένη στην οικονομική ύφεση. Παρήγορο, βεβαίως, το γεγονός ότι η τουριστική περίοδος που μόλις τελείωσε έφερε ανέλπιστα θετικά αποτελέσματα στον τομέα του τουρισμού, πλησιάζοντας ή και ξεπερνώντας σε πολλές περιπτώσεις τις “καλές” χρονιές του ελληνικού τουρισμού.

Αύξηση του φόρου προστιθέμενης αξίας: Πλήγμα στην ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού, χωρίς μάλιστα να διασφαλίζει την αύξηση των κρατικών εσόδων, όπως έχει ήδη αποδειχθεί τους τελευταίους 18 μήνες σε όλο το φάσμα της παραγωγικής δραστηριότητας στη χώρα μας, θα επιφέρει η ήδη προ μηνός (Σεπτέμβριο 2011) συντελεσθείσα αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ, στο ύψος του 23% και στο τουριστικό προϊόν, όπως τονίζουν οι ξενοδόχοι και οι τουριστικοί επιχειρηματίες. Διαβλέποντας πολλοί ήδη το λάθος σε αυτή την απόφαση, “ψιθυρίζουν” για την αναγκαιότητα άμεσης απόσυρσης του μέτρου αυτού, το συντομότερο δυνατό και, σε κάθε περίπτωση, πριν την έναρξη της επόμενης τουριστικής περιόδου.

11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

- Είναι επιτακτική η έγκριση και η άμεση εφαρμογή της χωροταξικής μελέτης.
- Όσο και αν στοιχίζει οικονομικά η ανοικοδόμηση πρέπει να σταματήσει, καθώς οι επιπτώσεις θα είναι δραματικές.
- Είναι απαραίτητος ο εναρμονισμός με τα παραδοσιακά πρότυπα, καθώς είναι ένα στοιχείο που σε προσδιορίζει σαν άτομο και επιπλέον είναι μέρος του συνόλου για το οποίο επισκέπτονται την Θήρα.
- Το κυκλοφοριακό είναι πρόβλημα.
- Διατήρηση των παραδοσιακών στοιχείων, όπως οι πεζούλες, οι ξερολιθιές, μέσω προγράμματος του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης.

- **Επισημάνσεις - προτάσεις**

- Το μεγάλο πρόβλημα εντοπίζεται στην αυθαίρετη δόμηση και στην ανυπαρξία χωροταξικού σχεδίου.
- Για την μείωση της κυκλοφορίας, συνιστάται η πύκνωση των δρομολογίων, με μικρότερα λέωφορεία και η αύξηση των ταξί.
- Εντοπίζεται το πρόβλημα της υφαλμύρωσης και της ταπείνωσης της ποιότητας του υπόγειου υδροφορέα και θεωρείται ότι έπρεπε να έχουν γίνει έργα για την εξασφάλιση υδατικών πόρων (λιμνοδεξαμενές, αφαλάτωση).
- Το πρόβλημα της (μή) ύπαρξης χωματερής.
- Έλλειψη μονάδων υγείας.
- Κυκλοφοριακά προβλήματα και δυστυχήματα, λόγω κακού οδικού δικτύου.
- Σταμάτημα της μετακίνησης των κατοίκων το χειμώνα, με την ίδρυση μιας σχολής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πχ Τμήμα Καλών Τεχνών).
- Πύκνωση ακτοπλοϊκών συνδέσεων και κίνητρα για εμπορική συνεργασία με τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου, ειδικότερα με τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Χίος κα).
- Αναβάθμιση των τουριστικών μονάδων. Ποιότητα και όχι ποσότητα.
- Στην παραλιακή περιοχή μετά την παραλία στο Καμάρι, έχει διαπιστωθεί πρόβλημα διάβρωσης της ακτής. Παρόλο που η περιοχή έχει μελετηθεί και έχουν κατασκευαστεί κάποια μέτρα, (4 μώλοι), δεν είναι αποτελεσματικά, καθώς η διατάραξη της ακτογραμμής συνεχίζεται.

- Σχεδιασμός για την υλοποίηση δράσεων αειφορίας

Το νησί της Σαντορίνης προσφέρεται για ποικιλία στόχων και δράσεων. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να επισημάνουμε, ότι έχουν γίνει πολλές μελέτες και έρευνες για την αειφορική ανάπτυξη του νησιού. Αυτό που απομένει, είναι η έναρξη της υλοποίησης των διαφόρων προτάσεων που έχουν κατά καιρούς συνταχθεί.

Στον τομέα Υδατικών Πόρων:

- Εφαρμογή καινούργιας μονάδας αφαλάτωσης για το δήμο Φηρών και επέκταση της υπάρχουσας μονάδας για την Κοινότητα της Οίας, αλλά με εξοικονόμηση ενέργειας, ή με αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Αξιοποίηση των επεξεργασμένων υδάτων, από τους βιολογικούς καθαρισμούς, προς άρδευση ή εμπλουτισμό του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα.
- Διερεύνηση για την δυνατότητα κατασκευής λιμνοδεξαμενής

Στον τομέα της ενέργειας:

- Διερεύνηση της γεωθερμίας και αξιοποίησή της. Αυτό, μπορεί να γίνει και σε συνεργασία με το ΙΝΜΠΗΣ, το ΚΑΠΕ και τη ΡΑΕ.
- Παραγωγή ενέργειας από τα απορρίμματα. Αξιοποίηση της υπάρχουσας μελέτης.
- Σε περίπτωση επιλογής αιολικής ενέργειας, ο σχεδιασμός πρέπει να είναι πολύ συγκεκριμένος, να καλύπτει ενεργειακά μόνο τα απαραίτητα και να επιλεγούν διακριτικές ανεμογεννήτριες.

Στον τομέα του τουρισμού:

- Καθιέρωση ζωνών μονοπατιών,
- Έλεγχος του εισερχόμενου τουρισμού,
- Έλεγχος στην ανοικοδόμηση ξενοδοχειακών μονάδων.

Στον τομέα του πολιτισμού:

- Κατασκευή του γεωλογικού πάρκου της Οίας,
- Διατήρηση με οποιοδήποτε τρόπο των παραδοσιακών δομών και προτύπων,
- Ενίσχυση των κέντρων υγείας.

Στον τομέα στερεών απορριμμάτων

- Ανακύκλωση. Η μεταφορά των ανακυκλώσιμων υλικών μπορεί να γίνεται και στο Ηράκλειο Κρήτης, το οποίο διαθέτει ΚΔΑΥ και μπορεί να απορροφήσει ποσότητες απορριμμάτων της Σαντορίνης. Για την επίτευξη του στόχου, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός, η προσπάθεια ανακύκλωσης της Κέας, η οποία ανήκει στο πρόγραμμα ΔΑΦΝΗ (Δίκτυο Αειφόρων Νήσων Αιγαίου).
- Άμεσο κλείσιμο της χωματερής και κατασκευή Χ.Υ.Τ.Υ. (Χώροι Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων), ή καλύτερα, εφόσον υπάρχει σχέδιο για Ε.Μ.Α.Κ. (Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών), κατευθείαν σχεδιασμός του. Υπάρχει η ιδέα ότι, κατασκευή νέου λιμανιού, ή νέων δρόμων, θα οδηγήσει σε περαιτέρω αύξηση του τουρισμού, ταυτόχρονη αύξηση της ανοικοδόμησης και της οικιστικής πίεσης. Είναι καλύτερο, να γίνουν κάποιες διακριτικές παρεμβάσεις, παρά μία νέα κατασκευή, καθώς η περιοχή δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να αντέξει επιπλέον επιβάρυνση.---

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- Θ. Αβδελλής: «Προϋποθέσεις βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης». Αθήνα 2001.
- Βλαχόπουλος Α.: Αρχαιολογία. Νησιά του Αιγαίου, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2005 .
- Δανέζης Μ.: “Σαντορίνη”, Αθήνα 1971.
- Δρόσσου Ν.: "Les monuments maintenant et autrefois", Πολιτιστικές εκδόσεις 2004.
- Δρόσσου Ν.: "Die Monumente einst und jetzt", Πολιτιστικές εκδόσεις 2005.
- Ζαχαράτος Γερ. : "Τουριστική κατανάλωση", Εκδόσεις ΚΕΠΕ, 1986.
- Ζαχαράτος Γ: "Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις", εκδόσεις Εξάντας 2000.
- Ζαχαράτος Γ., : «Package Tour», Αθήνα: εκδόσεις Προπομπός, 2000.
- Ζαχαράτος και Κόνσολας: "Regionalisation of tourism activity in Greece: Problems and policies" ,Regional Development Institute Athens Greece, 1992.
- Ηγουμενάκης Νίκος Γ.: "Τουρισμός και ανάπτυξη", Εκδόσεις Interbooks 2000.
- Καραμέρης Α., καθηγητής τμήματος δασολογίας και φυσικού περιβάλλοντος: «Προϋποθέσεις και προοπτικές ανάπτυξης του οικοτουρισμού». Εκδ. Διατομή, 2009.
- Καρβούνης, Σωτήρης Κ.: «Οδηγός για καλύτερες οικονομοτεχνικές μελέτες», Σταμούλη Α.Ε., 1996.
- Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. : “Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον”, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001.
- Κοκκώσης Χάρης: «Τουριστική ανάπτυξη και φέρουσα ικανότητα στα νησιά» στο «Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις», Εξάντας Αθήνα, 2000.
- Κουζέλης Γερ.: «Η κριτική θεωρία σήμερα», Εκδόσεις γραφή και Ανάγνωση, Αθήνα 2000.
- Δημήτριος Λαγός, Ευθύμιος Κοντογεωργός: «Η συμβολή των υποδομών στην προώθηση ελληνικής τουριστικής ανάπτυξης», 2004, Μαρματάκη.
- Λαγός Δ., Διδ. διατριβή Πάντειο: "Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη", 1996 .
- Λαγός Δ. (2001): "Η τουριστική αστικοποίηση ως μια νέα μορφή τουριστικής ανάπτυξης", Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, 2001 **Τόμος 17, Σελ. 125-146.**
- Λογοθέτης Μ. 2001: «Τουρισμός και Περιβάλλον», εισήγηση στο 13ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα «Δάση – Χωροταξία – Τουρισμός» Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001
- Μιλτ. Λογοθέτη: «Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη» , Ρόδος 1999.

- Μιλτ. Λογοθέτη: «Δίκαιο της τουριστικής βιομηχανίας» (Κεφ. 9 Τουρισμός και φυσικό περιβάλλον), Αθήνα 2001.
- Μυλωνόπουλος Δ.: "Δημόσιο και ιδιωτικό ναυτικό δίκαιο", Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε. 2000.
- Ντούμας Χ., Σαντορίνη: «Οδηγός του νησιού και των αρχαιολογικών χώρων», 1999, Αθήνα εκδοτική Α.
- Ντούμας Χρ.: "Θήρα/Σαντορίνη", Santorini guidebook, 2007.
- Ντούμας Χρ.: "Πρόσφατα ευρήματα από το Ακρωτήριο της Θήρας", Σύλλογος για τη μελέτη και διάδοση της Ελληνικής ιστορίας, 2000 .
- Ντούμας Χρ.: "Σαντορίνη, οδηγός του νησιού και των αρχαιολογικών του θησαυρών", εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2005 .
- Παυλόπουλος Παναγιώτης Γ. : "Το μέγεθος και η δυναμική του τουριστικού τομέα", Ινστιτούτο τουριστικών ερευνών και προβλέψεων, 1999.
- Σκαραγιάννης Π. : "Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών", Τόμος 4: "Καθεστώτα συσσώρευσης και μεταβολή γενικών συνθηκών παραγωγής και των υποδομών: χωρικές διαστάσεις", 1992.
- Σκαραγιάννης Π. : «Πολιτική προγραμματισμού των υποδομών», Εκδόσεις Σταμούλης Αθήνα – Πειραιάς 1994.
- Τερζάκης Δ.: "Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας" άρθρο 27 Δεκεμβρίου 2010.
- Τσάρτας Π.: "Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό", Αθήνα: Εξάντας 1996.
- Τσάρτας Π.: "Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο νομό Κυκλάδων και ιδιαίτερα στα νησιά Ίος και Σέριφος κατά την περίοδο 1950 – 1980", Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1989.
- Π. Τσάρτας, Δ. Λαγός: " Small hotel firm in the tourist and hospitality sector in Greece". Δημοσίευση στα πρακτικά του διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου (σε ηλεκτρονική μορφή) με θέμα " Small firms in the tourism and hospitality sectors " που οργανώθηκε από το Leeds Metropolitan University στο LEEDS της Αγγλίας 12/09/02.
- Φιλίπιδης Δ.: Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Σαντορίνη, Μέλισσα, Αθήνα 1988.
- Ανάλυση πανεπιστημίου του Σινσινάτι: Ομάδα αειφόρου ανάπτυξης: Χωροταξικός σχεδιασμός νήσων Θήρας και Θηρασίας φάση Α'. Αύγουστος 2004.
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: Συγγραφή: Γεωργία Φραγκουλά, Κέκκου Εύα, Φίλιππα Παρασκευή, Τσώνος Κωνσταντίνος (31/3/2005).

- Μελέτη Ε.Ο.Τ. για το νομό των Κυκλάδων, στα πλαίσια του προγράμματος ΔΑΦΝΗ (Δίκτυο Αειφόρων Νήσων Αιγαίου), 2003.
- Centrum Research: Αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας τουριστικής αγοράς των Κυκλάδων [Α.Π. 1091], για την αναπτυξιακή εταιρία Κυκλάδων Α.Ε, 2004.
- AGENDA 21: "Division for sustainable development", Royal Swedish Academy of Sciences, 2002.
- Ashauer D.A.,(1989), Journal of monetary economics, Vol. 23, 177-2000. Batten D.F., C. Karlson, (1996): "Is public expenditure productive?", "Infrastructure and the complexity of economic DEVELOPMENT", Springer.
- Basil Blackwell, Oxford tatom, J.A.(1991): "Problems of capital formulation in development countries", Nurske R. (1952), Public capital and private sector performance", Federal reserve bank of St. Louis review, Vol. 73, 3-15.
- Burkart και Medlik: "Tourism: past, present and future", London, Heinemann 1985.
- Burkart and Medlick: "The geography of tourism and recreation: environment, place and space", Routledge 1981.
- Chris Cooper, John Fletcher, Stephen Wanhill, David Gilbert, Alan Fyall: "Tourism: Principles and practice", Pearson education, 2005.
- Coccosis, H.N. και Parpairis, A. , "Tourism and the Environment : "Some Observations on the Concept of Carrying Capacity", Publisher: Kluwer Academic Publishers (Amsterdam)", 2000.
- Colin Hunter and Howard Green: "Tourism and the environment: A sustainable relationship?" 1995, London & New York, Routledge.
- Cooper, Fletcher, Gilbert και Wanhill, "Tourism: principles and practice", Pearson, fourth edition 1993.
- Doganis R.: "Flying off course: the economics of international airlines", Routledge (επανέκδοση – αναθεώρηση 2002).
- Eber S. : "Beyond the green horizon: a discussion papper on principles for sustainable tourism", WWF and tourism concern, London, 1992.
- Gee, Makens ,Choy: "The travel industry" Publisher: Von Nostrand Reinhold (New York), 1997 3rd edition.
- Greg Richards : "Cultural tourism in Europe", Published by cab international,Wallingford UK, 1996.
- Hanlon W.: "Transport and tourism", Pearson education (Αναθεώρηση - επανέκδοση 2005).
- Hirschmann, A.: Yale university press, new haven, conn.: "The strategy of economic development", 1958.
- Hunter και Green: "Tourism and the environment: a sustainable relationship?", London Routledge,

1995.

- Leiper Neil: “The framework of tourism: Towards a definition OF tourism, tourist, and the tourist industry”, annals of toyrism research, 1979.
- Lozato-Giotart: «Παγκόσμια Τουριστική Γεωγραφία», Τμήμα Ποσοτικών Μεθόδων, Πανεπιστήμιο της Σιένα 1996.
- Matthews G. Harry: "International tourism: a political and social analysis" Publisher: Shenkman 1978.
- Mill και Morrison,: "Tourism and Transport: modes, networks and flows", Channel view publications 1985.
- Müller G.: "Monitoring for a sustainable tourism transition: the challenge of developing and using indicators", CABI publishing 1994.
- Pearce, D.G.: “Toward a geography of tourism” annals of tourism research 1979.
- Pompl και Lavery,"Tourism in Greece" , Wallingford 1993
- Poon A.: "Contemporary Tourist Behaviour", Bowen D. and J. Clarke, (Αναθεώρηση - επανέκδοση) 2009.
- Richards G.: "Cultural tourism in Europe", originally published by CAB International Wallingford UK, 1996.
- Smith A.: "Tourism and recreation in the pleasure periphery", Hamilton – Smith, 1977.
- Stabler M. and Goodball B.: “Environment awareness, action and performance in the tourism idustry”, Pearson Education, 1997.
- Vickerman R.W., (1991): “Infrastructure and regional development”, SpringerLink, 1991.
- Waitt G.: "Tourism and national Identities", Routledge 2003.
- Weaver και Lawton: "Tourism Management(Wiley Australia Tourism)", Routledge 2002.
- Young G.: "Tourism and development : concepts and issues" Tazim Jamal, Mike Robinson 1973.
- Περιοδικό: «Οικονομία και αγορές», τεύχος 8, 25/10/2006

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.istologos.gr/2008-06-23-10-18-00/2008-06-19-08-52-11/122-2008-06-22-18-51-59>

<http://www.diavouleusi.eliamep.gr/economy/αειφοροσ-τουριστικη-αναπτυξη/>

<http://photo.kathimerini.gr/xtra/files/Meletes/pdf/Mel241006.pdf>

<http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Rodos%2013%20Sinedrio/Logothetis%20eisigisi.htm>

http://www.helexpo.gr/HelexpoPortal/inst/helexpo/gallery/Root/Pdf/Tourism_Conference/%CE%9D%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%82%20%CE%95.%20%CE%A3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AC%CF%82.pdf

<http://www.istologos.gr/2008-06-23-10-18-00/2008-06-19-08-52-11/122-2008-06-22-18-51-59>

[http://www.greekhotelsnet.gr/τουρισμος/204-Οικονομική-κρίση-και-τουριστική-ανάπτυξη-\(-Άρθρο-του-κ-Ν-Μαραβέγια-\)](http://www.greekhotelsnet.gr/τουρισμος/204-Οικονομική-κρίση-και-τουριστική-ανάπτυξη-(-Άρθρο-του-κ-Ν-Μαραβέγια-))

<http://www.mediasoup.gr/node/26614>

www.infopeloponnisos.gr/Uploads/docs/puplicsector.doc

<http://www.anthropos.gr/spots/tourism/>

http://www.geostrategy.gr/categories/greece/tourism/greece_tourism_20090601.html

<http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=36§orID=47&la=2>

<http://agrotourismos.wordpress.com/2008/05/14/alter/>

<http://www.sete.gr/default.php?pname=GreekTourismMeaning2010&la=1>

http://economist.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=6543:2-&catid=12&Itemid=58

http://www.geostrategy.gr/categories/greece/tourism/greece_tourism_20090601.html

<http://estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/677/1/podhmatas.pdf>

<http://www.minenv.gr/download/2008/kya.tourismos.esxaa.pdf>

http://www.e-kyklades.gr/tourism/tour_article.jsp?context=1504&categoryid=3951&articleid=16505&lang=el

http://www.e-kyklades.gr/tourism/tour_article.jsp?context=1504&categoryid=3951&articleid=17032&lang=el

http://www.eamb.gr/text1/012_tourismos.htm

http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/con_capacity.html

http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html

http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=5379

<http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=1309>

<http://www.espa.gr/el/Pages/NewsFS.aspx?item=262>

<http://www.espa-central.gr/el/static/special-cases-active-programa-digi-content.aspx>

<http://www.sete.gr/files/Media/Apologismoi/Apologismos%202010.pdf>

http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/w_articles_civ_12_12/07/2011_448981

<http://www.greeka.com/cyclades/santorini/santorini-churches.htm>

<http://lost-civilizations.net/theories-about-atlantis.html>

<http://videonet.gr/thera.htm>

<http://www.cycladen.be/SantoriniEng.htm>

<http://www.fhw.gr/chronos/02/islands/gr/habitation/lc/index2.html>

http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3325&theme_id=21

<http://www.spitia.gr/ergasia/ergasia10.htm>

<http://www.scribd.com/doc/53016864/Προοπτικές-αειφόρου-τουριστικής-ανάπτυξης-στην-σύγχρονη-ελληνική-οικονομία>

<http://www.oikologos.gr/index.php?>

option=com_content&view=article&id=235&Itemid=197http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/oreksi_diavasma/100201Meleth.pdfhttp://fonikatanaloton.blogspot.com/2008/09/blog-post_25.htmlhttp://www.sete.gr/files/Media/Apologismoi/Apologismos%202010.pdfhttp://www.chtconsulting.gr/index.php/news/22-tourismos.html?showall=1

<http://www.santorini.net/707+M59584640b8c.html>

<http://www.santorini.net/707+M59584640b8c.html>

<http://www.concierge.com/travelguide/cyclades/seeanddo/14326>